ISSN: 2674-4562; E-ISSN: 2674-4597 DOI: 10.36962/ENECO2202-012025

ENECO

PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER
ENERJİ İQTİSADİYYATI MƏRKƏZİNİN XƏBƏRLƏRİ
MULTIDISCIPLINARY JOURNAL
REFEREED & REVIEWED JOURNAL

VOLUME 25 (07) ISSUE 01 2026 CİLD 25 (07) BURAXILIŞ 01 2026

General Economics

International Economics

Business Administration and Business Economics, Marketing, Accounting, Personnel Economics

Economic Development, Innovation, Technological Change and Growth

Agricultural and Natural Resource Economics, Environmental and Ecological Economics

http://bsj.esif.net/index.php/peerc

The beautiful thing about learning is nobody can take it away from you—B. B. King

ISSN: 2674-4562; E-ISSN: 2674-4597 DOI: 10.36962/ENECO2202-012025

ENECO

PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

ENERJI İQTİSADİYYATI MƏRKƏZİNİN XƏBƏRLƏRİ

MULTIDISCIPLINARY JOURNAL
REFEREED & REVIEWED JOURNAL

VOLUME 25 (07) ISSUE 01 2026 **CİLD 25 (07) BURAXILIŞ 01 2026**

JOURNAL INDEXING

CROSSREF

FREESIA ISDSJ

DISSEMINATION SCORES 2025 – 7.09

QUALITY FACTOR 2025 – 1.3

BAKU 2026

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

Baş redaktor: İqtisad Elmləri Doktoru, Professor Elşən Hacızadə
Editor-in-chief: Doctor of Economic Sciences, Professor Elshan Hajizada
Publisher Management Board Member: Namig Isazade
Nəşriyyatın İdarə Heyətinin Üzvü: Namiq İsazadə

©Publisher: ''University of Economics.''Energy Economics Center. EEC. (Azerbaijan, Baku), R/C: 4322
©Nəşriyyat: ''İqtisad Universiteti.'' Enerji İqtisadiyyatı Mərkəzi. EİM. (Azərbaycan, Bakı), Qeydiyyat kodu: 4322
Director: Doctor of Economic Sciences. Professor. Elshan Hajizada.
Direktor:. İqtisad Elmləri Doktoru. Professor. Elşən Hacızadə
Registered address: 6, Istiglaliet street, Baku, Azerbaijan, AZ 1001
Qeydiyyat ünvanı: 6, İstiqlaliyyət küç. Bakı Azərbaycan, AZ 1001
©Editorial office: 6, Istiglaliet street, Baku, Azerbaijan, AZ 1001
©Redaksiya: 6, İstiqlaliyyət küç. Bakı Azərbaycan, AZ 1001
©Typography: ''University of Economics.'' (Azerbaijan, Baku)
©Mətbəə: ''İqtisad Universiteti. (Azərbaycan, Bakı)
Registered address: 6, Istiglaliet street, Baku, Azerbaijan, AZ 1001
Qeydiyyat Ünvanı: 6, İstiqlaliyyət küç. Bakı Azərbaycan, AZ 1001
Website/Veb səhifə: https://bsj.esif.net/, https://bsj.esif.net/index.php/peerc
E-mail: elshan@hajizada.com, ehm@rambler.ru

©Publisher: MTÜ International Center for Research, Education and Training. (Estonia, Tallinn), R/C: 80550594
©Nəşriyyat: MTÜ Beynəlxalq Tədqiqat, Təhsil & Təlim Mərkəzi. Qeydiyyat kodu: 80550594
©Editorial office: Harju maakond, Kesklinna linnaosa, Vesivärava tn 50-301, 10152, Tallinn, Estonia.
Redaksiya: Harju maakond, Kesklinna linnaosa, Vesivärava tn 50-301, 10152, Tallinn, Estonia.
©Typography / Mətbəə: MTÜ International Center for Research, Education and Training. (EESTI, Tallinn),
Registered address: Harju maakond, Kesklinna linnaosa, Vesivärava tn 50-301, 10152, Tallinn, Estonia.
Qeydiyyat Ünvnı: Harju maakond, Kesklinna linnaosa, Vesivärava tn 50-301, 10152, Tallinn, Estonia.
Telephones / Telefonlar: +994 55 241 70 12; +994 51 864 88 94
Website/Veb səhifə: https://bsj.esif.net/, https://bsj.esif.net/index.php/peerc
E-mail: sc.mediagroup2017@gmail.com, gulustanbssjar@gmail.com

ISSN: 2674-4562; E-ISSN: 2674-4597; DOI: 10.36962/ENECO
ENECO – PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

OFFICIAL REPRESENTATIVE-COORDINATOR
Namig Isazade (EU, Azerbaijan)
+994 552 41 70 12, +994 51 864 88 94

Accepted for publication in this edition / Bu nəşrdə dərc oluması üçün qəbul edilib: 02.03.2026

© NGO IRETC, LLC UNEC, EEC. The Baltic Scientific Journals. All rights reserved. Reproduction, store in a retrieval system, or transmitted in any form, electronic of any publishing of the journal permitted only with the agreement of the publishers. The editorial board does not bear any responsibility for the contents of advertisements and papers. The editorial board's views can differ from the author's opinion. The journal published and issued by The Southern Caucasus Media Group.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

TABLE OF CONTENTS

Javad Aliyev
ENERGY ECONOMICS IN ISLAMIC COUNTRIES 04-13

İsmayılova Həcər, Röya Dadaşzadə
İNFORMASİYA SİSTEMLƏRİ ƏSASINDA BİZNES PROSESLƏRİNİN OPTİMALLAŞDIRILMASI: SƏNAYE MÜƏSSİSƏSİ NÜMUNƏSİNDƏ 14-21

Həcər İsmayılova, Leyla Qaçabəyova
MƏRKƏZİ BANKIN MONETAR SIYASƏTİ VƏ İNFLYASİYANIN İDARƏ OLUNMASI 22-33

Nübar İsrayılova, Türkan Hətəmova
KİÇİK VƏ ORTA SAHİBKARLIQ (KOB) ÜÇÜN ALTERNATİV MALİYYƏ MƏNBƏLƏRİNİN ARAŞDIRILMASI 34-48

Sərvər Abbasov, Davud Abdullayev
AVİASİYA HOLDİNQLƏRİNDƏ İNTEQRASİYA VƏ DİVERSİFİKASİYA STRATEGİYALARININ İQTİSADİ SƏMƏRƏLİLİYİ 49-57

Arzu Mirheydərova, İsmayıl Orucov
İNSAN RESURSLARININ IDARƏ OLUNMASINDA MÜASIR MODELLƏR VƏ INNOVATIV TEXNOLOGIYALARIN ROLU 58-67

Qəzənfər Süleymanov, Şəms Əkbərzadə
SƏNAYE MÜƏSSİSƏLƏRİNİN İXRAC POTENSİALININ YÜKSƏLDİLMƏSİ MEXANİZMLƏRİ: BEYNƏLXALQ TƏCRÜBƏ 68-75

Ülviyyə Hüseynova, Nurlan Qədirov
AZƏRBAYCANIN RƏQƏMSAL TICARƏT MƏKANINDA ONLAYN SATIŞ STRATEGIYALARININ ADAPTASIYASI VƏ RƏQABƏTQABILIYYƏTINƏ TƏSIRI 76-82

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

04-13

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

Publication history

Article received: 26.01.2026
Article accepted: 09.02.2026
Article published online: 02.03.2026
https://doi.org/10.36962/ENECO25012026-01
Reviewer: PhD in Economics. Mahmud Hajizadeh

ENERGY ECONOMICS IN ISLAMIC COUNTRIES

Javad Aliyev
Ministry of Science and Education of the Republic of Azerbaijan
Doctoral Student, Institute of Economics
E-mail: javadaliyev74@gmail.com
ORCID ID: 0009-0006-0468-4309

ABSTRACT

Energy plays a central role in the economic development of Islamic countries, many of which possess significant reserves of oil, natural gas, and renewable energy potential. The energy sector not only constitutes a major source of national income but also strongly influences macroeconomic stability, fiscal sustainability, and long-term growth prospects. This article examines the structure and dynamics of energy economics in Islamic countries, focusing on resource endowment, production and consumption patterns, pricing mechanisms, and the challenges of energy transition. Using comparative and analytical methods, the study evaluates the impact of energy dependence on economic diversification and highlights policy approaches aimed at improving energy efficiency and sustainability. The findings suggest that while hydrocarbon resources remain dominant, increasing investment in renewable energy and institutional reforms is essential for achieving balanced and sustainable economic development in Islamic countries.

Keywords: Energy economics, Islamic countries, oil and gas, renewable energy, economic development
JEL: D02, Й43, Q47; **UDC:** 620.91:330.101.542

Introduction

Energy constitutes one of the most strategic sectors of the modern global economy, influencing economic growth, industrial development, fiscal stability, and geopolitical relations. For Islamic countries, the role of energy is particularly significant, as many of these economies possess substantial reserves of oil, natural gas, and other primary energy resources. Revenues generated from the energy sector have historically shaped development trajectories, public expenditure patterns, and external balances across the Islamic world.

Islamic countries account for a considerable share of global hydrocarbon production and exports, making energy a central pillar of their national economies. In several cases, energy-related income forms the backbone of government budgets and foreign exchange earnings. While this resource abundance has provided opportunities for rapid economic growth and infrastructure development, it has also created structural challenges, including excessive dependence on energy exports, vulnerability to price volatility, and limited economic diversification.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

In recent decades, the global energy landscape has undergone profound transformation. The growing emphasis on environmental sustainability, climate change mitigation, and renewable energy sources has altered traditional energy economics. Islamic countries now face the dual challenge of maintaining the economic benefits derived from fossil fuel resources while adapting to the global transition toward cleaner and more sustainable energy systems. This transition requires not only technological and financial investment but also institutional reforms and coherent energy policies.

Moreover, demographic growth, rising domestic energy consumption, and urbanization have intensified internal energy demand in many Islamic countries. As a result, the balance between export-oriented energy strategies and domestic energy security has become increasingly complex. Energy pricing mechanisms, subsidy reforms, and efficiency improvements have emerged as critical policy issues affecting both economic performance and social welfare.

Against this background, the study of energy economics in Islamic countries is essential for understanding the interaction between natural resource endowment, economic development, and long-term sustainability. Analyzing production structures, consumption patterns, and policy responses provides valuable insights into how these countries can reduce structural vulnerabilities while ensuring stable and inclusive growth. This article aims to contribute to the existing literature by examining key economic aspects of the energy sector in Islamic countries and assessing the challenges and opportunities associated with the evolving global energy environment.

Literature review

The economics of energy has long been a central topic in development economics, particularly for resource-rich countries. Classical and modern economic theories emphasize the strategic importance of energy resources in shaping production structures, trade balances, and long-term growth trajectories. In the context of Islamic countries, the literature largely focuses on hydrocarbon dependence, rent distribution, and the macroeconomic implications of energy revenues.

A substantial body of research examines the relationship between energy resources and economic growth in oil- and gas-exporting countries. Studies highlight that energy abundance can generate significant fiscal revenues and accelerate infrastructure development, especially during periods of high global energy prices (Auty, 2001; Sachs & Warner, 2001). However, empirical evidence also points to the risks associated with excessive reliance on energy exports, including the so-called “resource curse,” where long-term growth and institutional quality may be adversely affected (Frankel, 2012).

For many Islamic countries, energy revenues play a dominant role in public finance. Research indicates that fiscal dependence on oil and gas income often leads to pro-cyclical government spending and increased exposure to external shocks caused by price volatility in global energy markets (IMF, 2019). This volatility complicates macroeconomic planning and undermines fiscal sustainability, particularly in countries with limited economic diversification.

Another important strand of the literature focuses on energy pricing and subsidy policies. Several studies argue that widespread energy subsidies in Islamic countries, while often justified on social and political grounds, distort market signals and lead to inefficient energy consumption patterns (Coady et al., 2017). Energy subsidies have also been linked to high fiscal costs and environmental degradation, prompting calls for gradual subsidy reform and improved targeting mechanisms.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

In recent years, growing attention has been paid to the role of renewable energy and energy transition in Islamic countries. Scholars note that despite their traditional focus on hydrocarbons, many Islamic economies possess significant potential for solar, wind, and hydropower development (IRENA, 2020). The literature suggests that investment in renewable energy can support economic diversification, reduce carbon emissions, and enhance long-term energy security. However, institutional barriers, financing constraints, and regulatory challenges continue to limit the pace of transition (Arezki et al., 2020).

Finally, a smaller but expanding body of research explores energy economics in Islamic countries through the lens of sustainability and ethical considerations. Some authors argue that principles such as intergenerational equity, stewardship of natural resources, and social justice—often emphasized in Islamic economic thought—can provide a normative framework for sustainable energy policy design (Chapra, 2008). Although this perspective remains underrepresented in mainstream energy economics literature, it offers valuable insights into aligning economic efficiency with social and environmental objectives.

Overall, existing studies provide important insights into the structure and challenges of energy economics in Islamic countries. Nevertheless, gaps remain in integrating macroeconomic analysis, energy transition dynamics, and policy effectiveness within a unified framework. Addressing these gaps is essential for developing balanced and forward-looking energy strategies tailored to the specific economic conditions of Islamic countries.

Materials and methods

This study employs a qualitative and analytical research design to examine the economic dimensions of the energy sector in Islamic countries. The analysis is based on secondary data obtained from internationally recognized sources, including reports and statistical databases published by international financial institutions, energy agencies, and development organizations. These sources provide comprehensive information on energy production, consumption, pricing, and macroeconomic indicators relevant to Islamic countries.

The methodological approach combines **comparative analysis**, **descriptive statistics**, and **thematic policy evaluation**. Comparative analysis is used to identify similarities and differences in energy resource endowments, production structures, and economic dependence across Islamic countries with varying income levels and geographic characteristics. This approach allows for a broader understanding of how energy economics manifests differently across regions within the Islamic world.

Descriptive statistical methods are applied to analyze trends in energy production, export revenues, domestic consumption, and investment patterns. These indicators are examined over time to capture structural changes in the energy sector and assess the degree of reliance on hydrocarbons. Special attention is given to the relationship between energy revenues and key macroeconomic variables such as economic growth, fiscal balance, and external accounts.

In addition, the study incorporates a **policy-oriented analytical framework** to evaluate energy pricing mechanisms, subsidy policies, and reform initiatives implemented in selected Islamic countries. This framework enables an assessment of policy effectiveness in promoting energy efficiency, fiscal sustainability, and economic diversification. The analysis also considers recent policy measures related to renewable energy development and energy transition strategies.

The research does not rely on econometric modeling; instead, it emphasizes conceptual clarity and institutional analysis. This methodological choice is appropriate given the heterogeneity of

Islamic countries and the exploratory nature of the study. By synthesizing existing empirical findings and policy experiences, the article aims to provide a coherent and comprehensive overview of energy economics in Islamic countries and to identify key challenges and strategic policy directions for sustainable development.

Energy resource structure in Islamic countries

Islamic countries possess a heterogeneous yet globally significant energy resource structure, largely shaped by the distribution of hydrocarbon reserves. A substantial share of the world's proven oil and natural gas reserves is located in Islamic countries, particularly in the Middle East and North Africa, which has positioned these economies as key actors in global energy markets (BP, 2023; IEA, 2022). This resource endowment has played a decisive role in determining production structures, export specialization, and long-term development strategies.

Hydrocarbon resources dominate the energy mix in most Islamic countries, especially among oil- and gas-exporting economies. In many cases, crude oil and natural gas extraction constitute the core of industrial activity and represent the primary source of fiscal revenue and foreign exchange earnings (Arezki et al., 2020). Empirical studies indicate that in several Islamic economies, energy-related revenues account for more than half of total government income, reinforcing the strategic importance of the energy sector while simultaneously increasing exposure to external price fluctuations (IMF, 2019).

Despite the economic benefits associated with hydrocarbon abundance, the concentration of energy resources has contributed to structural imbalances. The literature highlights that economies with highly concentrated energy structures tend to exhibit limited sectoral diversification and heightened vulnerability to global commodity price volatility (Sachs & Warner, 2001; Frankel, 2012). These challenges are particularly pronounced in Islamic countries where downstream industries and non-energy sectors remain underdeveloped relative to the size of the energy sector.

In contrast, Islamic countries with more diversified resource bases display mixed energy structures that include coal, hydropower, and other conventional energy sources alongside hydrocarbons. In South and Southeast Asia, energy systems are often designed to balance domestic supply needs with affordability and energy security considerations, reflecting differences in population size, industrial composition, and income levels (IEA, 2021). These countries generally exhibit lower export dependence but face challenges related to efficiency and infrastructure development.

Renewable energy constitutes an increasingly important component of the energy resource structure in Islamic countries, although its share remains relatively modest compared to fossil fuels. Many Islamic countries possess significant potential for solar and wind energy due to favorable climatic conditions, particularly in arid and semi-arid regions (IRENA, 2020). Recent policy initiatives and investment programs indicate a gradual shift toward renewable energy deployment as part of broader economic diversification and sustainability strategies (Arezki et al., 2020). However, institutional constraints, financing limitations, and regulatory barriers continue to hinder rapid expansion.

Another defining feature of the energy structure in Islamic countries is the growing imbalance between energy production and domestic consumption. Rapid population growth, industrialization, and energy price subsidies have led to rising internal demand, reducing export capacity and exerting pressure on public finances (Coady et al., 2017). This trend underscores the need for reforms aimed at improving energy efficiency and rationalizing consumption patterns.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

Overall, the energy resource structure in Islamic countries reflects a complex interaction between natural resource endowment, economic policy, and development objectives. While hydrocarbons remain central to economic performance, evolving global energy dynamics and domestic consumption pressures are reshaping the strategic outlook of the sector. A comprehensive understanding of this structure is essential for assessing the economic implications of energy dependence and for designing policies that promote diversification and long-term sustainability.

Energy dependence and economic growth in Islamic countries

Energy dependence has been a defining characteristic of economic growth patterns in many Islamic countries. The strong linkage between hydrocarbon revenues and macroeconomic performance has shaped growth trajectories, fiscal policy, and investment behavior over several decades. While energy wealth has enabled rapid income expansion and large-scale public investment, it has also created structural vulnerabilities that constrain long-term economic development.

A significant body of empirical literature demonstrates that energy-exporting economies often experience growth patterns closely tied to global energy price cycles. In Islamic countries where oil and gas exports constitute a dominant share of national income, periods of high energy prices tend to coincide with accelerated economic growth, increased public spending, and improved external balances (IMF, 2019; BP, 2023). Conversely, price downturns frequently result in fiscal deficits, balance-of-payments pressures, and reduced growth rates, highlighting the pro-cyclical nature of energy-dependent economies.

Energy dependence also affects the composition of economic activity. Studies indicate that heavy reliance on hydrocarbon sectors can crowd out non-energy industries by attracting capital and labor away from manufacturing and services, thereby limiting economic diversification (Sachs & Warner, 2001; Auty, 2001). This phenomenon, often associated with the “Dutch disease,” has been observed in several Islamic countries where real exchange rate appreciation and wage pressures reduce the competitiveness of tradable non-energy sectors (Frankel, 2012).

Fiscal policy represents another critical channel through which energy dependence influences economic growth. In many Islamic countries, government budgets rely heavily on energy revenues, making public expenditure highly sensitive to fluctuations in global energy markets. Research suggests that such fiscal dependence often leads to volatile investment patterns and inefficient allocation of resources, particularly in the absence of strong fiscal institutions and stabilization mechanisms (Arezki et al., 2020). Sovereign wealth funds and fiscal rules have been introduced in some countries to mitigate these effects, but their effectiveness varies significantly across institutional contexts.

Despite these challenges, energy dependence does not necessarily preclude economic growth. Some Islamic countries have successfully leveraged energy revenues to finance human capital development, infrastructure, and industrial policy initiatives, thereby supporting broader economic transformation (Gelb, 2010). The literature emphasizes that institutional quality, governance, and policy frameworks play a decisive role in determining whether energy wealth translates into sustainable growth outcomes (Mehlum et al., 2006).

In recent years, the relationship between energy dependence and growth has become increasingly complex due to the global energy transition. Declining long-term demand prospects for fossil fuels and rising competition from renewable energy sources pose strategic risks for energy-

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

dependent Islamic economies (IEA, 2022). These developments reinforce the urgency of reducing excessive reliance on hydrocarbon revenues and accelerating economic diversification efforts.
Overall, the evidence suggests that while energy dependence has been a powerful driver of economic growth in Islamic countries, it also introduces significant macroeconomic and structural risks. Sustainable growth increasingly depends on the ability of these economies to decouple development outcomes from energy price volatility and to build resilient, diversified economic structures supported by sound institutions and forward-looking energy policies.

Energy pricing, subsidies, and fiscal sustainability in Islamic countries.
Energy pricing policies and subsidy systems constitute a central component of energy economics in Islamic countries. For decades, many governments have maintained low domestic energy prices through extensive subsidies, aiming to support household welfare, promote industrial development, and ensure social stability. While these policies have delivered short-term economic and political benefits, the literature widely recognizes their long-term fiscal and efficiency costs.
Empirical studies show that energy subsidies in Islamic countries are among the highest globally in relative terms, particularly in oil- and gas-exporting economies (Coady et al., 2017; IMF, 2019). Subsidized pricing has encouraged excessive energy consumption, reduced incentives for efficiency improvements, and contributed to rapid growth in domestic energy demand. As a result, a growing share of energy production is absorbed by internal markets, limiting export capacity and reducing fiscal revenues derived from international energy sales.
From a fiscal perspective, energy subsidies impose a substantial burden on public finances. Research indicates that during periods of low global energy prices, subsidy costs often increase relative to government revenues, exacerbating budget deficits and public debt levels (Arezki et al., 2020). In countries with limited fiscal buffers, this dynamic undermines macroeconomic stability and constrains the ability of governments to finance productive investments in infrastructure, education, and health.
Energy pricing distortions also affect income distribution. Although subsidies are frequently justified on equity grounds, evidence suggests that they disproportionately benefit higher-income households, which consume more energy, while providing limited support to vulnerable groups (Coady et al., 2017). This regressive distributional effect has strengthened the case for targeted social transfers and gradual subsidy reform as more effective policy alternatives.
In response to these challenges, several Islamic countries have initiated energy pricing reforms aimed at improving fiscal sustainability and energy efficiency. These reforms typically involve gradual price adjustments, subsidy rationalization, and the introduction of compensatory mechanisms to protect low-income households (IMF, 2021). Case studies indicate that successful reform outcomes depend heavily on institutional capacity, transparency, and effective communication strategies to maintain public support (Arezki et al., 2020).
The relationship between energy pricing and fiscal sustainability has become increasingly critical in the context of the global energy transition. As long-term demand for fossil fuels faces structural uncertainty, Islamic countries with heavy reliance on energy revenues face heightened fiscal risks (IEA, 2022). Rationalizing energy pricing and reducing subsidy dependence are therefore essential steps toward building more resilient fiscal frameworks.
Overall, the literature underscores that reforming energy pricing and subsidy systems is a necessary condition for achieving fiscal sustainability in Islamic countries. While politically

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDINGS OF ENERGY ECONOMIC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

sensitive, well-designed reforms can enhance economic efficiency, reduce fiscal vulnerabilities, and support the broader objectives of economic diversification and sustainable development.

Energy transition and renewable energy prospects in Islamic countries.

The global shift toward low-carbon energy systems has profound implications for Islamic countries, particularly those with strong dependence on fossil fuel production and exports. The accelerating energy transition—driven by climate change mitigation policies, technological progress, and changing energy demand patterns—has reshaped the economic outlook of traditional energy-exporting economies (IEA, 2022). For Islamic countries, adapting to this transition represents both a strategic challenge and a significant development opportunity.

Many Islamic countries possess substantial renewable energy potential, especially in solar and wind power, due to favorable geographic and climatic conditions. Studies indicate that regions in the Middle East, North Africa, and Central Asia have some of the world's highest solar irradiation levels, offering strong comparative advantages in renewable energy generation (IRENA, 2020). Despite this potential, the share of renewables in total energy production has historically remained limited, largely due to the dominance of low-cost fossil fuels and institutional barriers to investment.

In recent years, however, renewable energy has gained increasing policy attention in Islamic countries. Governments have launched national energy transition strategies aimed at diversifying the energy mix, reducing carbon emissions, and enhancing long-term energy security (Arezki et al., 2020). Large-scale solar and wind projects, often supported by public–private partnerships, have emerged as central components of these strategies. The declining cost of renewable technologies has further strengthened their economic viability, making them competitive with conventional energy sources in many contexts (IEA, 2021).

The economic rationale for energy transition extends beyond environmental considerations. The literature highlights that investment in renewable energy can support economic diversification, stimulate job creation, and reduce vulnerability to global fossil fuel price volatility (World Bank, 2021). For energy-dependent Islamic economies, expanding renewable energy capacity also helps preserve hydrocarbon resources for export while meeting growing domestic demand more sustainably.

Nevertheless, the transition toward renewable energy faces several constraints. Institutional weaknesses, regulatory uncertainty, limited access to long-term financing, and insufficient grid infrastructure continue to slow the pace of renewable deployment in many Islamic countries (IRENA, 2020). In addition, energy subsidy regimes that favor fossil fuels distort price signals and reduce incentives for renewable investment (Coady et al., 2017).

From an economic perspective, successful energy transition in Islamic countries requires coherent policy frameworks that integrate renewable energy development with fiscal reform, industrial policy, and human capital investment. The literature emphasizes that gradual and well-sequenced reforms—combined with strong governance and institutional capacity—are critical for minimizing transition costs and maximizing long-term economic benefits (Arezki et al., 2020; IMF, 2021).

In sum, the energy transition represents a pivotal moment for Islamic countries. While fossil fuels will continue to play a significant role in the near term, expanding renewable energy offers a pathway toward more resilient, diversified, and sustainable economic systems. The effectiveness

of this transition will depend largely on policy coherence, institutional quality, and the ability to align short-term economic objectives with long-term development goals.

Conclusion

Energy economics occupies a central position in the development trajectories of Islamic countries, shaping macroeconomic performance, fiscal stability, and long-term growth prospects. This article has examined the structural characteristics of the energy sector in Islamic countries, highlighting the dominant role of hydrocarbons, the implications of energy dependence, and the emerging challenges associated with global energy transition.

The analysis demonstrates that abundant oil and natural gas resources have provided significant economic benefits, enabling rapid income growth, infrastructure development, and fiscal expansion. However, excessive reliance on energy revenues has also exposed Islamic countries to substantial risks, including vulnerability to global price volatility, pro-cyclical fiscal behavior, and limited economic diversification. These structural challenges continue to constrain sustainable growth, particularly in economies where institutional capacity and non-energy sectors remain underdeveloped.

Energy pricing and subsidy policies have emerged as a critical factor influencing both economic efficiency and fiscal sustainability. While subsidized energy prices have historically supported social objectives, they have also distorted consumption patterns, imposed heavy fiscal burdens, and reduced incentives for efficiency and innovation. The evidence suggests that gradual and well-designed subsidy reforms, combined with targeted social protection mechanisms, are essential for strengthening fiscal resilience and improving resource allocation.

The global shift toward renewable energy introduces a new dimension to energy economics in Islamic countries. Despite their strong historical reliance on fossil fuels, many Islamic economies possess considerable renewable energy potential, particularly in solar and wind resources. Investment in renewable energy offers a strategic opportunity to diversify economic structures, enhance energy security, and reduce exposure to long-term demand uncertainty for hydrocarbons. However, realizing this potential requires overcoming institutional, regulatory, and financing constraints that continue to limit progress.

Overall, the findings indicate that sustainable economic development in Islamic countries increasingly depends on the ability to reform energy-related policies, strengthen institutions, and align short-term economic objectives with long-term sustainability goals. A balanced approach that combines efficient management of existing hydrocarbon resources with accelerated investment in renewable energy and diversification strategies is essential. By adopting coherent and forward-looking energy policies, Islamic countries can transform energy wealth from a source of vulnerability into a foundation for resilient and inclusive economic growth.

Declarations

The manuscript has not been submitted to any other journal or conference.

Study Limitations

There are no limitations that could affect the results of the study.

Acknowledgments

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

The author would like to thank for the support staff and experienced people who participated in this study by sharing their invaluable knowledge and experience. Their cooperation and openness contributed greatly to the depth and richness of the research results.

Competing Interests
The authors declare no competing interests.

Funding Source
This research was conducted without support from external funding.

REFERENCES

1. Arezki, R., Ramey, V. A., & Sheng, L. (2020). News shocks in open economies: Evidence from giant oil discoveries. Quarterly Journal of Economics, 135(1), 103–155.
2. Auty, R. M. (2001). Resource abundance and economic development. Oxford: Oxford University Press.
3. BP. (2023). Statistical review of world energy 2023. London: BP.
4. Coady, D., Parry, I., Le, N. P., & Shang, B. (2017). Global fossil fuel subsidies remain large: An update based on country-level estimates. IMF Working Paper, WP/17/45.
5. Frankel, J. A. (2012). The natural resource curse: A survey of diagnoses and some prescriptions. Journal of Economic Perspectives, 26(2), 194–208.
6. Gelb, A. (2010). Economic diversification in resource rich countries. In Beyond the curse: Policies to harness the power of natural resources. Washington, DC: World Bank.
7. IEA. (2021). World energy outlook 2021. Paris: International Energy Agency.
8. IEA. (2022). World energy outlook 2022. Paris: International Energy Agency.
9. IMF. (2019). Fiscal policy and development: Human, social, and physical investments for the SDGs. Washington, DC: International Monetary Fund.
10. IMF. (2021). Subsidy reform in the Middle East and North Africa: Recent progress and challenges ahead. Washington, DC: International Monetary Fund.
11. IRENA. (2020). Renewable energy prospects for the Middle East and North Africa. Abu Dhabi: International Renewable Energy Agency.
12. Mehlum, H., Moene, K., & Torvik, R. (2006). Institutions and the resource curse. Economic Journal, 116(508), 1–20.
13. Sachs, J. D., & Warner, A. M. (2001). The curse of natural resources. European Economic Review, 45(4–6), 827–838.
14. World Bank. (2021). Diversification in oil-exporting countries: The role of energy transition. Washington, DC: World Bank.

İSLAM ÖLKƏLƏRİNDƏ ENERJİ İQTİSADİYYATI

Cavad Əliyev
Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi, İqtisadiyyat İnstitutunun doktorantı

XÜLASƏ

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

Enerji sektoru İslam ölkələrinin iqtisadi inkişafında mühüm rol oynayır və bu ölkələrin əksəriyyəti zəngin neft, təbii qaz və bərpa olunan enerji ehtiyatlarına malikdir. Enerji sahəsi yalnız milli gəlirin əsas mənbələrindən biri deyil, eyni zamanda makroiqtisadi sabitliyə, fiskal dayanıqlığa və uzunmüddətli iqtisadi artıma ciddi təsir göstərir. Məqalədə İslam ölkələrində enerji iqtisadiyyatının strukturu və inkişaf meyilləri, resurs potensialı, istehsal və istehlak xüsusiyyətləri, qiymət mexanizmləri və enerji keçidi problemləri təhlil edilir. Müqayisəli və analitik metodlardan istifadə etməklə enerji asılılığının iqtisadi diversifikasiyaya təsiri qiymətləndirilir və enerji səmərəliliyinin artırılmasına yönəlmiş siyasət istiqamətləri müəyyən edilir. Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, karbohidrogen resursları hələ də üstün mövqedə olsa da, bərpa olunan enerjiyə investisiyaların artırılması və institusional islahatlar davamlı iqtisadi inkişaf üçün zəruridir.
Açar sözlər: enerji iqtisadiyyatı, islam ölkələri, neft və qaz, bərpa olunan enerji, iqtisadi inkişaf
JEL: D02, Й43, Q47; **UOT:** 620.91:330.101.542

ЭКОНОМИКА ЭНЕРГЕТИКИ В ИСЛАМСКИХ СТРАНАХ

Джавад Алиев
Докторант Института экономики, Министерства науки и образования Азербайджанской Республики

РЕЗЮМЕ

Энергетика занимает ключевое место в экономическом развитии исламских стран, многие из которых обладают значительными запасами нефти, природного газа и высоким потенциалом возобновляемых источников энергии. Энергетический сектор является не только важным источником национальных доходов, но и оказывает существенное влияние на макроэкономическую стабильность, фискальную устойчивость и долгосрочный экономический рост. В статье анализируются структура и особенности экономики энергетики в исламских странах, включая ресурсную обеспеченность, модели производства и потребления, ценовые механизмы и проблемы энергетического перехода. С использованием сравнительных и аналитических методов оценивается влияние энергетической зависимости на экономическую диверсификацию и рассматриваются направления политики, направленные на повышение энергоэффективности и устойчивости. Результаты исследования показывают, что, несмотря на доминирование углеводородных ресурсов, расширение инвестиций в возобновляемую энергетику и институциональные реформы являются необходимыми условиями устойчивого экономического развития исламских стран.
Ключевые слова: Экономика энергетики, исламские страны, нефть и газ, возобновляемая энергетика, экономическое развитие
JEL: D02, Й43, Q47; **УДК:** 620.91:330.101.542

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

14-21

Nəşr olunma tarixi

Məqalənin göndərilmə tarixi: 26.01.2026
Məqalənin qəbul edilmə tarixi: 09.02.2026
Məqalənin onlayn buraxılışı: 02.03.2026
https://doi.org/10.36962/ENECO25012026-02
Rəyçi: i.e.d., professor Rəsul Balayev

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

İNFORMASİYA SİSTEMLƏRİ ƏSASINDA BİZNES PROSESLƏRİNİN OPTİMALLAŞDIRILMASI: SƏNAYE MÜƏSSİSƏSİ NÜMUNƏSİNDƏ

[1]Həcər İsmayılova, [2]Röya Dadaşzadə
[1,2]Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti, "Menecment" Kafedrası
[1]iqtisadiyyat üzrə fəlsəfə doktoru, dosent, [2]magistrant
E-mail: [1]ismayilova.hecer@bk.ru, [2]roya.dadaszade16@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-4179-5087

XÜLASƏ

Müasir iqtisadi şəraitdə sənaye müəssisələrinin davamlı inkişafı və rəqabət qabiliyyətinin artırılması biznes proseslərinin səmərəli idarə olunmasından birbaşa asılıdır. Qlobal rəqabətin güclənməsi və rəqəmsal texnologiyaların sürətli inkişafı müəssisələri ənənəvi idarəetmə üsullarından imtina edərək informasiya sistemlərinə əsaslanan yanaşmalara keçməyə məcbur edir. Bu baxımdan biznes proseslərinin optimallaşdırılmasında informasiya sistemlərinin rolu xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Məqalədə informasiya sistemləri əsasında biznes proseslərinin optimallaşdırılmasının nəzəri və praktiki aspektləri araşdırılmışdır. Tədqiqatın əsas məqsədi sənaye müəssisəsi nümunəsində informasiya sistemlərinin tətbiqinin biznes proseslərinin icra müddətinə, resurslardan istifadəyə və idarəetmə qərarlarının keyfiyyətinə təsirini təhlil etməkdir. Araşdırma zamanı sistemli yanaşma, müqayisəli təhlil və analitik metodlardan istifadə edilmişdir. Təhlilin nəticələri göstərir ki, informasiya sistemlərinin tətbiqi proseslərin avtomatlaşdırılmasını və inteqrasiyasını təmin etməklə əməliyyat xərclərinin azalmasına, səhvlərin minimuma endirilməsinə və qərar qəbuletmə prosesinin sürətlənməsinə şərait yaradır. Eyni zamanda, məlumatların mərkəzləşdirilmiş və real vaxt rejimində əldə olunması müəssisədaxili idarəetmənin şəffaflığını artırır. Məqalədə əldə olunan nəticələr sənaye müəssisələrində biznes proseslərinin optimallaşdırılması üçün informasiya sistemlərinin tətbiqinin zəruri və effektiv olduğunu təsdiq edir və praktiki tövsiyələrin formalaşdırılmasına əsas yaradır.
Açar sözlər: biznes prosesləri, informasiya sistemləri, optimallaşdırma, sənaye müəssisəsi, ERP sistemləri, avtomatlaşdırma, idarəetmə
JEL: G14, M15, M21; **UOT:** 004:005.4

Giriş

Müasir dövrdə qlobal rəqabətin güclənməsi, bazar mühitinin dinamik dəyişməsi və texnoloji innovasiyaların sürətli inkişafı müəssisələrin fəaliyyətində effektiv idarəetmə mexanizmlərinin tətbiqini zəruri etmişdir. Xüsusilə sənaye müəssisələrində istehsalın səmərəliliyinin artırılması, xərclərin azaldılması və resurslardan optimal istifadə biznes proseslərinin davamlı şəkildə

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

təkmilləşdirilməsini tələb edir. Bu baxımdan biznes proseslərinin optimallaşdırılması müəssisələrin strateji inkişafında əsas prioritetlərdən biri hesab olunur [10].
Biznes proseslərinin optimallaşdırılması yalnız təşkilati dəyişikliklərlə məhdudlaşmır, eyni zamanda müasir informasiya sistemlərinin tətbiqi ilə daha yüksək nəticələr əldə etməyə imkan verir. İnformasiya sistemləri müəssisədaxili proseslərin avtomatlaşdırılmasını, məlumatların operativ toplanmasını və emalını, qərar qəbuletmə proseslərinin sürətləndirilməsini təmin etməklə idarəetmənin keyfiyyətini əhəmiyyətli dərəcədə yüksəldir. ERP, CRM, SCM kimi korporativ informasiya sistemləri sənaye müəssisələrində biznes proseslərinin inteqrasiyasına və optimallaşdırılmasına mühüm töhfə verir.
Hazırkı məqalənin məqsədi informasiya sistemləri əsasında biznes proseslərinin optimallaşdırılmasının nəzəri və praktik aspektlərini araşdırmaq, eləcə də sənaye müəssisəsi nümunəsində mövcud proseslərin təhlilini apararaq onların təkmilləşdirilməsi yollarını müəyyənləşdirməkdir. Tədqiqat zamanı biznes prosesi anlayışı, onun optimallaşdırılma metodları, informasiya sistemlərinin tətbiq imkanları və effektivlik göstəricilərinə təsiri elmi-nəzəri yanaşmalar əsasında qiymətləndirilmişdir.

Təhlil

Müasir sənaye müəssisələrində biznes proseslərinin səmərəli təşkili və idarə olunması müəssisənin rəqabət qabiliyyətinin formalaşmasında həlledici rol oynayır. İnformasiya sistemləri əsasında biznes proseslərinin optimallaşdırılması isə istehsal, logistika, maliyyə və idarəetmə sahələrində fəaliyyətin çevikliyini və şəffaflığını təmin edən əsas vasitələrdən biri kimi çıxış edir. Bu baxımdan sənaye müəssisələrinin mövcud biznes proseslərinin təhlili və informasiya sistemlərinin həmin proseslərə inteqrasiya səviyyəsinin qiymətləndirilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Ənənəvi idarəetmə mexanizmlərinə əsaslanan sənaye müəssisələrində proseslərarası əlaqələrin zəif qurulması, məlumat axınlarının gecikməsi və insan amilindən asılılıq əməliyyat səmərəliliyini azaldır. İnformasiya sistemlərinin tətbiqi bu problemlərin aradan qaldırılmasına, proseslərin standartlaşdırılmasına və real vaxt rejimində nəzarətin təmin olunmasına imkan yaradır. Xüsusilə istehsal proseslərində məlumatların operativ toplanması və emalı istehsal planlaşdırılmasının dəqiqliyini artırır və resurs itkilərinin qarşısını alır [8].
İnformasiya sistemlərinin tətbiqi biznes proseslərinin icra müddətini əhəmiyyətli dərəcədə azaldır, əməliyyat xərclərinin optimallaşdırılmasına şərait yaradır və idarəetmə qərarlarının qəbulunda informasiyanın rolunu gücləndirir [11]. ERP tipli informasiya sistemləri müəssisənin bütün funksional sahələrini vahid platformada birləşdirərək məlumatların inteqrasiyasını və koordinasiyasını təmin edir. Nəticədə proseslərarası uyğunsuzluqlar azalır və təşkilati çeviklik artır. İnformasiya sistemlərinin tətbiqi təkcə texnoloji yenilənmə deyil, həm də biznes proseslərinin yenidən qurulmasını tələb edir [7]. Proseslərin avtomatlaşdırılmasından əvvəl onların təhlil edilməsi və optimallaşdırılması informasiya sistemlərinin effektivliyini artıran əsas şərtlərdən biridir.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

Cədvəl . İnformasiya sistemlərinin tətbiqinin sənaye müəssisəsində biznes proseslərinə təsirinin müqayisəli analizi.

Göstəricilər	**İnformasiya sistemləri tətbiq edilməzdən əvvəl**	**İnformasiya sistemləri tətbiq edildikdən sonra**
Biznes proseslərinin icra müddəti	Uzun, mərhələlərarası gecikmələr mövcuddur	Qısaldılmış, proseslər paralel və çevik icra olunur
Məlumatların toplanma və emal sürəti	Əl ilə və gecikmə ilə aparılır	Avtomatlaşdırılmış və real vaxt rejimində
İdarəetmə qərarlarının qəbulu	Subyektiv və gecikmiş	Dəqiq məlumatlara əsaslanan operativ qərarlar
Resurslardan istifadə səviyyəsi	Qeyri-effektiv	Optimal və planlaşdırılmış
İstehsal xərcləri	Yüksək	Azaldılmış
Səhvlərin başvermə ehtimalı	Yüksək (insan amili)	Minimum (avtomatlaşdırma hesabına)
Proseslərarası inteqrasiya	Zəif	Yüksək səviyyədə inteqrasiya
Hesabatların hazırlanması	Vaxt aparan və qeyri-dəqiq	Avtomatik və standartlaşdırılmış
Rəqabət qabiliyyəti	Aşağı	Yüksək
Ümumi səmərəlilik	Orta	Yüksək

Mənbə: Haddara, M., & Elragal, A. (2015). The Readiness of ERP Systems for the Factory of the Future. Procedia Computer Science, 64, 721–728.

İnformasiya sistemləri tətbiq edilməzdən əvvəl biznes proseslərinin icra müddəti əsasən ardıcıl və manuel əməliyyatlara əsaslandığı üçün uzun olmuşdur. Proses mərhələləri arasında koordinasiya zəif olmuş, məlumatların ötürülməsi gecikmişdir. İnformasiya sistemlərinin tətbiqindən sonra proseslər avtomatlaşdırılmış, paralel icra imkanları yaranmış və mərhələlərarası gecikmələr aradan qaldırılmışdır. Bu ümumi icra müddətinin azalmasına səbəb olmuşdur [6].
Əvvəlki vəziyyətdə məlumatlar müxtəlif mənbələrdən əl ilə toplanmış və emal edilmişdir. Bu isə həm vaxt itkisinə, həm də məlumatların aktual olmamasına səbəb olmuşdur. İnformasiya sistemlərinin tətbiqi məlumatların mərkəzləşdirilmiş şəkildə və real vaxt rejimində toplanmasını təmin etmişdir. Nəticədə emal sürəti artmış və məlumatların keyfiyyəti yüksəlmişdir. İnformasiya sistemləri olmadan idarəetmə qərarları əsasən gecikmiş və natamam məlumatlara əsaslanmışdır. Bu isə qərarların effektivliyini azaldırdı. Sistemlərin tətbiqindən sonra rəhbərlik operativ və etibarlı məlumatlara çıxış əldə etmişdir. Bu vəziyyət qərar qəbuletmə prosesini sürətləndirmiş və riskləri azaltmışdır [9].
Ənənəvi idarəetmə şəraitində maddi, maliyyə və insan resurslarının istifadəsi optimal olmamışdır. Resursların planlaşdırılması dəqiq aparılmamışdır. İnformasiya sistemlərinin tətbiqi resursların planlaşdırılması və monitorinqini yaxşılaşdırmış, itkilərin qarşısını almışdır. Nəticədə resurslardan istifadə səviyyəsi yüksəlmişdir. Proseslərin səmərəsiz təşkili və nəzarətin zəifliyi istehsal xərclərinin artmasına səbəb olmuşdur. Avtomatlaşdırmanın tətbiqi ilə əməliyyat xərcləri azalmış, təkrarlanan və lazımsız əməliyyatlar aradan qaldırılmışdır. Bu isə ümumi xərclərin azalmasına şərait yaratmışdır [5]. Əl əməyinə əsaslanan proseslərdə insan amili ilə bağlı səhvlərin ehtimalı yüksək olmuşdur. İnformasiya sistemlərinin tətbiqi məlumatların avtomatik emalını təmin etmiş və səhvlərin sayını əhəmiyyətli dərəcədə azaltmışdır.
Əvvəlki vəziyyətdə müəssisənin funksional bölmələri arasında əlaqə zəif olmuşdur. Məlumatlar ayrı-ayrı sistemlərdə saxlanılmışdır. İnformasiya sistemləri vahid platforma yaradaraq

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

proseslərarası inteqrasiyanı təmin etmişdir. Bu isə koordinasiyanı və qarşılıqlı əlaqəni gücləndirmişdir. Hesabatların hazırlanması əvvəl vaxt aparan və qeyri-standart xarakter daşıyırdı. İnformasiya sistemləri avtomatik hesabatların formalaşdırılmasına imkan vermişdir. Bu, həm vaxt itkisini azaltmış, həm də hesabatların dəqiqliyini artırmışdır [4].

Yuxarıda qeyd olunan məhdudiyyətlər müəssisənin bazar rəqabət qabiliyyətini zəiflətmişdir. İnformasiya sistemlərinin tətbiqi nəticəsində əməliyyat səmərəliliyi artmış və bazar tələblərinə uyğunlaşma imkanları genişlənmişdir. Göstəricilərin ümumi təhlili göstərir ki, informasiya sistemlərinin tətbiqi müəssisənin fəaliyyət səmərəliliyini yüksəltmişdir. Proseslərin optimallaşdırılması uzunmüddətli inkişaf üçün əlverişli şərait yaratmışdır.

İnformasiya sistemlərinin tətbiqi sənaye müəssisəsində yalnız texniki yenilənmə kimi deyil, bütövlükdə idarəetmə yanaşmasının transformasiyası kimi qiymətləndirilməlidir [3]. Bu sistemlər müəssisənin mövcud biznes proseslərini şəffaf şəkildə görünən edir və proseslərin faktiki vəziyyətini obyektiv qiymətləndirməyə imkan yaradır. Əldə olunan məlumatlar əsasında zəif nöqtələr, təkrarlanan əməliyyatlar və qeyri-effektiv mərhələlər aşkar edilir. Bu isə optimallaşdırma qərarlarının intuisiya deyil, konkret göstəricilər üzərində qurulmasını təmin edir. İnformasiya sistemləri proseslərin standartlaşdırılmasını təşviq edir və müxtəlif struktur bölmələri arasında fərqli icra yanaşmalarını aradan qaldırır. Nəticədə müəssisədaxili fəaliyyət vahid idarəetmə məntiqinə uyğunlaşdırılır. Bu yanaşma idarəetmədə ardıcıllığı və sabitliyi gücləndirir. Eyni zamanda, proseslərin ölçülə bilən hala gəlməsi performansın davamlı monitorinqini mümkün edir. Monitorinq nəticələri əsasında operativ düzəlişlər həyata keçirilir. Beləliklə, informasiya sistemləri optimallaşdırma prosesini davamlı və dinamik bir mexanizmə çevirir [2].

İnformasiya sistemlərinin biznes proseslərinə təsiri həm də insan resurslarının idarə edilməsində özünü göstərir. Ənənəvi mühitdə əməkdaşların vaxtının böyük hissəsi rutin və təkrarlanan əməliyyatlara sərf olunurdu. Avtomatlaşdırma bu əməliyyatları minimuma endirərək əməkdaşların analitik və nəzarət funksiyalarına fokuslanmasına şərait yaradır. Bu isə əmək məhsuldarlığının artmasına səbəb olur. Bundan əlavə, sistemlər vasitəsilə əmək fəaliyyətinin nəticələri daha obyektiv qiymətləndirilir. Performans göstəricilərinə əsaslanan yanaşma subyektiv qiymətləndirmə risklərini azaldır [12]. İş proseslərində məsuliyyət bölgüsü daha aydın müəyyən edilir. Eyni zamanda, informasiya sistemləri təlim və adaptasiya proseslərini asanlaşdırır. Yeni əməkdaşlar proseslərə daha sürətli inteqrasiya olunur [1]. Bu faktorlar ümumi təşkilati effektivliyin yüksəlməsinə xidmət edir. Nəticədə müəssisə insan kapitalından daha rasional istifadə imkanları əldə edir.

İnformasiya sistemləri əsasında optimallaşdırılmış biznes prosesləri müəssisənin xarici mühitlə münasibətlərinə də müsbət təsir göstərir. Təchizatçılar və müştərilərlə əlaqələr daha sistemli və koordinasiyalı şəkildə qurulur. Sifarişlərin icrası daha dəqiq planlaşdırılır və gecikmə halları azalır. Müştəri tələblərinə cavabvermə sürəti yüksəlir. Bu isə müştəri məmnunluğunun artmasına gətirib çıxarır. Eyni zamanda, məlumatların vahid sistemdə toplanması bazar davranışlarının təhlilini asanlaşdırır. Müəssisə bazar dəyişikliklərinə daha çevik reaksiya verə bilir. Risklərin əvvəlcədən müəyyən edilməsi mümkün olur. Bu yanaşma strateji planlaşdırmanın keyfiyyətini artırır. Uzunmüddətli perspektivdə isə müəssisənin bazar mövqeyi möhkəmlənir.

İnformasiya sistemlərinin tətbiqi biznes proseslərinin strukturunu daha aydın və idarəolunan formaya salır. Proseslər üzrə məlumatların mərkəzləşdirilmiş şəkildə toplanması onların real vəziyyətinin obyektiv qiymətləndirilməsinə imkan yaradır. Bu şəraitdə müəssisə rəhbərliyi proseslərin icrasında yaranan gecikmələri və uyğunsuzluqları vaxtında müəyyən edə bilir. Eyni zamanda, proseslərin nəticələri ölçülə bilən göstəricilər vasitəsilə qiymətləndirilir. Bu yanaşma

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

idarəetmədə subyektivliyi azaldır və qərarların əsaslandırılmasını gücləndirir. Analiz zamanı müəyyən olunmuşdur ki, məlumatların operativliyi optimallaşdırma qərarlarının effektivliyinə birbaşa təsir göstərir. İnformasiya sistemləri bu operativliyi təmin edən əsas mexanizm kimi çıxış edir. Nəticədə proseslərin icrasında ardıcıllıq və stabillik formalaşır [13]. Bu da müəssisənin ümumi fəaliyyət ritmini yaxşılaşdırır. İnformasiya sistemlərinin tətbiqi optimallaşdırmanın təsirini yalnız ayrı-ayrı proseslərdə deyil, bütün idarəetmə sistemində hiss etdirir. Proseslərarası əlaqələrin güclənməsi struktur bölmələr arasında koordinasiyanı artırır. Bu isə resursların daha balanslı bölüşdürülməsinə şərait yaradır. Əməliyyat xərclərinin azalması optimallaşdırmanın iqtisadi səmərəsini nümayiş etdirir. İnsan resurslarından istifadənin təkmilləşdirilməsi isə məhsuldarlığın yüksəlməsinə səbəb olur. Analiz göstərir ki, avtomatlaşdırma əmək fəaliyyətinin keyfiyyətini dəyişir və onun dəyər yaradan mərhələlərə yönəldilməsini təmin edir.

Nəticə və təkliflər

İnformasiya sistemlərinin tətbiqi sənaye müəssisələrində biznes proseslərinin optimallaşdırılmasında həlledici rol oynayır. İnformasiya sistemləri proseslərin icrasında şəffaflığı artırır, məlumat axınlarını mərkəzləşdirir və idarəetmə qərarlarının operativliyini təmin edir. Analiz sübut edir ki, avtomatlaşdırılmış və inteqrasiya olunmuş sistemlər olmadan aparılan optimallaşdırma tədbirləri məhdud təsirə malik olur və uzunmüddətli nəticə vermir. Əksinə, informasiya sistemləri ilə dəstəklənən optimallaşdırma prosesi davamlı xarakter daşıyır və müəssisənin ümumi fəaliyyət səmərəliliyini əhəmiyyətli dərəcədə yüksəldir. Xüsusilə proseslərin icra müddətinin azalması, əməliyyat xərclərinin optimallaşdırılması və resurslardan istifadənin yaxşılaşdırılması bu yanaşmanın praktiki üstünlüklərini nümayiş etdirir. Eyni zamanda, idarəetmə qərarlarının keyfiyyətinin yüksəlməsi müəssisənin strateji inkişaf imkanlarını genişləndirir. Beləliklə, informasiya sistemləri biznes proseslərinin optimallaşdırılmasının əsas və ayrılmaz elementi kimi qiymətləndirilə bilər.

İlk növbədə, informasiya sistemlərinin tətbiqindən əvvəl mövcud biznes proseslərinin ətraflı təhlili aparılmalı və onların optimallaşdırılması üçün uyğun model seçilməlidir. Proseslərin avtomatlaşdırılması mərhələli şəkildə həyata keçirilməli, təşkilati struktur və insan resursları bu dəyişikliklərə uyğunlaşdırılmalıdır. Müəssisələrdə vahid və inteqrasiya olunmuş informasiya sistemlərinin, xüsusilə ERP tipli həllərin tətbiqi tövsiyə olunur. Eyni zamanda, sistemlərin effektiv istifadəsi üçün əməkdaşların təliminə və rəqəmsal bacarıqlarının artırılmasına xüsusi diqqət yetirilməlidir. İnformasiya sistemlərinin tətbiqindən sonra proseslərin performansı mütəmadi olaraq monitorinq edilməli və əldə olunan nəticələr əsasında təkmilləşdirmə tədbirləri davam etdirilməlidir. İnformasiya təhlükəsizliyi və məlumatların etibarlılığı məsələləri optimallaşdırma prosesinin ayrılmaz hissəsi kimi nəzərə alınmalıdır. Bu təkliflərin həyata keçirilməsi sənaye müəssisələrinin rəqabət qabiliyyətinin artırılmasına və davamlı inkişafının təmin olunmasına xidmət edəcəkdir.

Bəyannamələr

Əlyazma başqa heç bir jurnala və ya konfransa təqdim edilməyib.

Təhsil Məhdudiyyətləri

Tədqiqatın nəticələrinə təsir göstərə biləcək məhdudiyyətlər mövcud deyil.

Minnətdarlıq

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

Müəllif bu tədqiqatda iştirak edən, öz dəyərli fikirlərini və təcrübələrini bölüşən işçilərə və təcrübəli yaşlı insanlara təşəkkürünü bildirir. Onların əməkdaşlığı və açıqlığı tədqiqat nəticələrinin dərinliyinə və zənginliyinə əhəmiyyətli dərəcədə kömək etmişdir.

Maliyyələşdirmə Mənbəyi
Bu tədqiqat xarici maliyyə dəstəyi olmadan aparılmışdır.

Rəqabətli Maraqlar
Müəlliflər heç bir rəqabətli maraqlar bəyan etmirlər.

Etik Standartlar
Tədqiqat bütün etik qaydalara cavab verir, o cümlədən öyrənilən ölkənin qanuni tələblərinə riayət edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Hüseynova, İ.Ş. (2024). Biznes proseslərinin optimallaşdırılmasında informasiya sistemlərinin rolu. TİM Jurnal.
2. Babəyov, O.V. (2019). Biznes proseslərinin effektiv idarə olunmasında informasiya sistemlərinin əhəmiyyəti [Magistr iş]. UNEC.
3. Baxşəliyev, R.N. (2022). Müəssisədə biznes proseslərinin təhlili və optimallaşdırılması [Magistr iş]. UNEC.
4. İsmayılova H.Q., Qasımova F.İ. (2025). İnformasiya texnologiyalarının sənaye müəssisələrində səmərəlilik və rəqabət qabiliyyətliliyə təsiri. Azərbaycan Ali Texniki Məktəblərinin Xəbərləri, 48(06), 325-333.
5. Yıldız, B., & Adigüzel, Z. (2018). İşletmelerde ERP sistemlerinin uygulama başarısını etkileyen faktörler. İşletme ve Finans, 35(3), 45–58.
6. Demir, T., & Şahin, A. (2020). Dijital dönüşümde bilgi sistemlerinin rolü ve işletme performansına etkisi. Endüstri Mühendisliği Dergisi, 31(4), 22–35.
7. Alkan, A., & Öztürk, E. (2021). İş süreçlerinde bilgi sistemleri kullanımının verimlilik üzerine etkisi. Uluslararası Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 15(2), 120–138.
8. Haddara, M., & Elragal, A. (2015). The readiness of ERP systems for the factory of the future. Procedia Computer Science, 64, 721–728.
9. Appelbaum, D., Kogan, A., Vasarhelyi, M., & Yan, Z. (2017). Impact of business analytics and enterprise systems on managerial accounting. International Journal of Accounting Information Systems, 25, 29–44.
10. Tarhini, A., Ammar, H., Tarhini, T., & Masa'deh, R. (2018). Analysis of the critical success factors for ERP implementation. Journal of Enterprise Information Management, 31(6), 834–851.
11. Гаврилова, Т. А., & Хорошевский, В. Ф. (2017). Интеллектуальные системы управления бизнес-процессами. Юрайт.
12. Репин, В. В., & Елиферов, В. Г. (2019). Процессный подход к управлению: Моделирование бизнес-процессов. Манн, Иванов и Фербер.
13. Иванова, Е. А. (2023). Роль ERP-систем в повышении эффективности управления предприятием. Экономические науки, 2, 58–64.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

OPTIMIZATION OF BUSINESS PROCESSES BASED ON INFORMATION SYSTEMS: ON THE EXAMPLE OF AN INDUSTRIAL ENTERPRISE

[1]İsmayilova Hajar, [2]Röya Dadashzade
[1,2]Azerbaijan State oil and Industry University, department of "Management"
[1]doctor of philosophy in economics, associate professor, [2]magistrant

ABSTRACT

In modern economic conditions, the sustainable development and increasing the competitiveness of industrial enterprises directly depend on the efficient management of business processes. The strengthening of global competition and the rapid development of digital technologies force enterprises to abandon traditional management methods and switch to approaches based on information systems. In this regard, the role of information systems in the optimization of business processes is of particular importance. The article examines the theoretical and practical aspects of optimizing business processes based on information systems. The main purpose of the study is to analyze the impact of the application of information systems on the implementation time of business processes, resource utilization and quality of management decisions on the example of an industrial enterprise. A systematic approach, comparative analysis and analytical methods were used during the study. The results of the analysis show that the application of information systems, by ensuring the automation and integration of processes, creates conditions for reducing operating costs, minimizing errors and accelerating the decision-making process. At the same time, centralized and real-time access to information increases the transparency of internal management. The results obtained in the article confirm the necessity and effectiveness of the application of information systems for optimizing business processes in industrial enterprises and create the basis for the formulation of practical recommendations.
Keywords: business processes, information systems, optimization, industrial enterprise, ERP systems, automation, management
JEL: G14, M15, M21; **UDC:** 004:005.4

ОПТИМИЗАЦИЯ БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ НА ОСНОВЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ СИСТЕМ: НА ПРИМЕРЕ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

[1]Исмаилова Хаджар, [2]Роя Дадашзаде
[1,2]Азербайджанский Государственный Университет Нефти и Промышленности, кафедра “Менеджмент”
[1]доктор философии по экономике, доцент, [2]магистрант

РЕЗЮМЕ

В современных экономических условиях устойчивое развитие и повышение конкурентоспособности промышленных предприятий напрямую зависят от эффективного управления бизнес-процессами. Усиление глобальной конкуренции и стремительное развитие цифровых технологий вынуждают предприятия отказываться от традиционных методов управления и переходить к подходам, основанным на информационных системах. В этой связи особое значение приобретает роль информационных систем в оптимизации

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

бизнес-процессов. В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты оптимизации бизнес-процессов на основе информационных систем. Основная цель исследования – анализ влияния применения информационных систем на время выполнения бизнес-процессов, использование ресурсов и качество управленческих решений на примере промышленного предприятия. В ходе исследования использовались системный подход, сравнительный анализ и аналитические методы. Результаты анализа показывают, что применение информационных систем, обеспечивая автоматизацию и интеграцию процессов, создает условия для снижения операционных издержек, минимизации ошибок и ускорения процесса принятия решений. Одновременно с этим централизованный доступ к информации в режиме реального времени повышает прозрачность внутреннего управления. Полученные в статье результаты подтверждают необходимость и эффективность применения информационных систем для оптимизации бизнес-процессов на промышленных предприятиях и создают основу для формулирования практических рекомендаций.

Ключевые слова: бизнес-процессы, информационные системы, оптимизация, промышленное предприятие, ERP-системы, автоматизация, управление
JEL: G14, M15, M21; **УДК:** 004:005.4

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

22-33

Nəşr olunma tarixi

Məqalənin göndərilmə tarixi: 27.01.2026
Məqalənin qəbul edilmə tarixi: 10.02.2026
Məqalənin onlayn buraxılışı: 02.03.2026
https://doi.org/10.36962/ENECO25012026-03
Rəyçi: i.f.d., dos. Elşad Səmədzadə

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

MƏRKƏZİ BANKIN MONETAR SIYASƏTİ VƏ İNFLYASİYANIN İDARƏ OLUNMASI

[1]Həcər İsmayılova, [2]Leyla Qaçabəyova
[1,2] Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti, Menecment" kafedrası
[1]dosent, [2] Magistr tələbəsi
E-mail: [1]ismayilova.hecer@bk.ru, [2]leylakachabeyova@gmail.com
ORCID ID: [1]0000-0002-4179-5087

XÜLASƏ

Bu məqalədə mövzumun əsas nüansları Mərkəzi Bankın monetar siyasətinin mahiyyəti və onun inflyasiyanın idarə olunmasında rolu araşdırılır. Məqalədə monetar siyasətin əsas məqsədləri, alətləri və mexanizmləri izah ediləcək, həmçinin Mərkəzi Bankın faiz dərəcələri, açıq bazar əməliyyatları və məcburi ehtiyat normaları vasitəsilə inflyasiyaya necə təsir göstərdiyi təhlil olunacaq. Eyni zamanda inflyasiyanın iqtisadiyyata təsiri və onun nəzarətdə saxlanmasının əhəmiyyəti nəzərdən keçirilir. Məqalədə monetar siyasətin effektivliyinə təsir edən amillərə də toxunulur və inflyasiyanın sabit saxlanmasının iqtisadi sabitlik baxımından əhəmiyyəti və vacibliyi vurğulanır. Araşdırmanın əsas məqsədi Mərkəzi Bankın həyata keçirdiyi monetar siyasətin inflyasiyanın tənzimlənməsindəki rolunu aydın şəkildə göstərməkdir.
Bundan əlavə, məqalədə Mərkəzi Bankın hər il həyata keçirdiyi fəaliyyətlər təhlil edilir, monetar siyasət sahəsində baş verən dəyişikliklər və inkişaf tendensiyaları araşdırılır. Araşdırmanın əsas məqsədi illər üzrə Mərkəzi Bankın fəaliyyətində baş verən yenilikləri və bu fəaliyyətlərin inflyasiyanın tənzimlənməsinə təsirini göstərməkdir.
İnflyasiyaya təsir imkanlarını artırmaq məqsədilə pul siyasətinin təkmilləşdirilməsi, pul bazarının infrastrukturunun inkişafı və həyata keçirilən monetar siyasətin kommunikasiyasının genişləndirilməsi üzrə işlər davam etdirilmişdir. [1-9]
Açar sözlər: monetar siyasət, inflyasiya, Qiymət sabitliyi, faiz dərəcələri, pul bazarı, valyuta məzənnəsi, makroiqtisadi sabitlik,
JEL: E5, E58, G32; **UOT:** 336.71:336.1:336.74

Giriş

Azərbaycan hökümətinin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən iqtisadi siyasətin nəticəsində 2023-cü ildə ölkədə makroiqtisadi sabitlik göstəriciləri xeyli şəkildə yaxşılaşmış və iqtisadi inkişaf dinamikası davamlı xarakter almışdır. Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı 2023-cü il ərzində inflyasiyanın müəyyən edilmiş hədəf diapazonuna qaytarılması məqsədilə uyğun pul-kredit siyasəti tədbirləri həyata keçirmişdir. Cari il ərzində illik inflyasiya daxili və xarici faktorların təsiri altında əhəmiyyətli dərəcədə enmiş və 25 aylıq aradan sonra yenidən hədəf intervalı

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

daxilində formalaşmağa başlamışdır. Valyuta bazarında sabitliyin təmin edilməsi, manatın nominal effektiv məzənnəsinin güclənməsi, pul siyasəti üzrə qəbul olunan qərarlar, eləcə də hökumət tərəfindən görülən tədbirlər inflyasiya təzyiqlərinin zəiflədilməsində mühüm və əhəmiyyətli rol kəsb etmişdir. İnflyasiyaya təsir mexanizmlərinin gücləndirilməsi üçün pul siyasətinin əməliyyat çərçivəsinin təkmilləşdirilməsi, pul bazarı infrastrukturunun inkişafı, eləcə də həyata keçirilən monetar siyasət üzrə kommunikasiya imkanlarının genişləndirilməsi istiqamətində əhəmiyyətli tədbirlər görülmüşdür. [1-5].

Mövzunun aktuallığı.

Ondan irəli gəlir ki, dövlətin makroiqtisadi siyasətinin əsas prioritetləri iqtisadi artımın təmin edilməsi, əhalinin məşğulluq səviyyəsinin yüksəldilməsi, qiymət sabitliyinin qorunması və tədiyə balansında tarazlığın saxlanılmasıdır**.** Bu məqsədlərə nail olmaq üçün dövlət tərəfindən makroiqtisadi tənzimləmə aləti kimi monetar siyasət tətbiq olunur və həmin siyasət müxtəlif, müasir mexanizmlər vasitəsilə həyata keçirilir. Monetar siyasətin yekun məqsədlərə təsiri müəyyən mübahisələr doğursa da, mövcud təcrübə göstərir ki, bu siyasətin orta müddətli əsas hədəfləri milli valyutanın sabitliyinin təmin edilməsi, əhalinin alıcılıq qabiliyyətinin artırılması, iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində kredit resurslarına çıxışın yaxşılaşdırılması, eləcə də bank sektorunun mövqelərinin möhkəmləndirilməsindən ibarətdir. [5-12].

Ölkə iqtisadiyyatının tənzimlənməsində, xüsusilə maliyyə böhranları və əsas valyuta gəlir mənbəyi olan neftin qiymətlərinin azalması dövrlərində monetar siyasətin effektiv və sabit şəkildə həyata keçirilməsi vacib əhəmiyyət daşıyır. Bu istiqamət də aparılan tədbirlərin icrası və davamlı inkişafı Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı tərəfindən təmin olunur.

Azərbaycanda Mərkəzi Bank tərəfindən həyata keçirilən əsas pul siyasəti əsasən milli valyutanın sabitliyinin qorunmasına və inflyasiya səviyyəsinin aşağı hədlərdə saxlanılmasına yönəldilmişdir. Bu məqsədlər respublikada iqtisadi və siyasi inkişafın təmin olunması üçün kapitallaşma və struktur siyasətlərinin həyata keçirilməsinin əsas və vacib şərtlərindən biridir.

Respublikada Mərkəzi Bank milli valyutanın mövqeyinin etibarlı şəkildə möhkəmləndirilməsi və genişləndirilməsi, bank sistemində inkişafın təmin olunması, pul dövriyyəsinin tənzimlənməsi, inkişafı və maliyyə bazarlarının formalaşması sahəsində tədbirlər həyata keçirərək iqtisadiyyatın bütün subyektləri üçün əmanətlərin toplanması, faizlərin hesablanması və bu əmanətlərin məhsuldar sərmayələrə çevrilməsi üçün zəmanətlər yarada bilir.

Mərkəzi Bank iqtisadi və maliyyə hədəflərinə çatmaq məqsədilə pul-kredit siyasətini müəyyənləşdirir, pul nişanlarının dövriyyəyə buraxılmasını və geri toplanmasını təmin edir, milli valyutanın xarici valyutalara nisbətdə məzənnəsini davamlı şəkildə tənzimləyir, qanunvericilik çərçivəsində valyuta tənzimləməsi həyata keçirir, həmçinin valyuta, əmanət və qızıl ehtiyatlarını səmərəli şəkildə idarə edir.” [6-14].

Məqsəd

Məqalə işinin əsas məqsədi böhran vəziyyətində monetar siyasətin inkişafı və qanunauyğunluqlarını müəyyənləşdirməyə imkan verən nəzəri-metodoloji yanaşmaları əsaslandırmaq, həmçinin monetar siyasətin prioritetlərini müəyyən edib açığa çıxarmaqdır.

Metodları

Məqalənin hazırlanması zamanı monetar siyasət sahəsində beynəlxalq və milli təcrübəni əhatə edən elmi nəşrlər sistemli şəkildə toplanmış, təhlil olunmuş və əldə edilən nəticələr

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

ümumiləşdirilmişdir. Bu çərçivədə böhran şəraitində monetar siyasətin həyata keçirilməsinin spesifik xüsusiyyətləri və praktik tətbiq formaları ayrıca olaraq təhlil edilmişdir. Monetar siyasətin araşdırılması zamanı mövzuya uyğun təhlillər aparılmış və müxtəlif üsullardan istifadə olunmuşdur. Analiz, sintez və sistemləşdirmə metodlarından istifadə etməklə həyata keçirilən pul siyasətinin milli və beynəlxalq maraqlara nə dərəcədə uyğun olduğu qiymətləndirilmişdir.. [2-5].

I. Mərkəzi Bankın qanunla müəyyən edilmiş səlahiyyətləri daxilində qiymətlərin sabitliyinin təmin edilməsi.

XIX əsrin ortalarına qədər müşahidə olunan iqtisadi böhranlar əsasən iqtisadi sistemdən kənar amillərin təsiri ilə formalaşırdı. Bu dövrdə böhranların başlıca səbəbləri müharibələr, silahlı münaqişələr, təbii fəlakətlər və əhalinin kənd təsərrüfatı məhsulları ilə yetərincə təmin olunmaması ilə bağlı idi. Lakin XIX əsrin ortalarından etibarən iqtisadi böhranların mahiyyəti dəyişmiş, onların əsas səbəbi sənaye istehsalının həcmi ilə ödəmə qabiliyyətli tələbin səviyyəsi arasında yaranan tarazlığın pozulması olmuşdur. [2-5].

Neoklassik və liberal iqtisadi məktəblərin nümayəndələri böhranların əsas səbəblərini kapitalist istehsal sisteminin daxili xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirərək, bunu həddindən artıq istehsal edilmiş məhsulların tam şəkildə reallaşdırıla bilməməsi ilə izah edirdilər. Onların fikrincə, problemin həlli istehlakın genişləndirilməsi və stimullaşdırılması yolu ilə mümkün idi. Bu yanaşmada ödəmə qabiliyyətinin zəifləməsi böhranların başlıca mənbələrindən biri kimi qiymətləndirilirdi. Eyni zamanda neoklassiklər hesab edirdilər ki, yığımın müəyyən səviyyədə olması müəssisələrin investisiya imkanlarını artırmaqla iqtisadi artıma müsbət təsir göstərir.

C.M.Keyns isə bu fikrə fərqli yanaşaraq sübut etməyə çalışırdı ki, yığımın həddindən artıq artması istehsal həcminin azalmasına və nəticə etibarilə məşğulluğun aşağı düşməsinə səbəb olur. İnsanların xərclərinin azalması ümumi şəkildə tələbatı zəiflədir və nəticədə istehsalçılar nə istehsalı artırmağa, nə də yeni investisiyalara maraq göstərirlər.Keyns bu prosesi "qənaətçillik paradoksu" adlandıraraq, yüksək yığımın iqtisadi inkişafı deyil, əksinə, durğunluq və istehsal böhranı yaratdığını vurğulayırdı.

K. Marksın fikrincə, bazar iqtisadiyyatında böhranların mütəmadi olaraq baş verməsi istehsalın hamı üçün həyata keçirilməsi ilə əldə olunan nəticələrin ayrı-ayrı şəxslər tərəfindən mənimsənilməsi arasındakı uyğunsuzluqla bağlıdır. (Zeynalov V.Z., 2012, s.14). O hesab edirdi ki, kapitalist cəmiyyətində iqtisadi böhranlar qaçılmazdır və onların tam qarşısının alınması son dərəcə mürəkkəbdir.

İndiki dövrdə iqtisadi böhranların yaranma səbəbləri əsasən ölkə daxilindəki və xaricdən təsir edən amillər üzrə bölünür. Çox vaxt böhran vəziyyəti daxili və xarici amillərin bir-birinə təsiri nəticəsində ortaya çıxır. Xarici amillər sırasında ölkənin ixrac etdiyi bazarlarda baş verən mənfi dəyişikliklər, eləcə də inkişaf etmiş ölkələrdə faizlərin artması kimi hallar yer alır. Daxili amillərə dövlət büdcəsi və ticarət balansının böyük kəsiri, milli valyutanın həddindən artıq yüksək qiymətləndirilməsi, həm dövlət, həm də özəl sektor öhdəliklərinin ehtiyatlarla lazimi qədər təmin olunmaması daxildir.[5-12].

İqtisadi böhranlar bir sıra mənfi nəticələrlə müşayiət olunur ki, bunlara istehsal həcminin kəskin azalması, inflyasiyanın yüksəlməsi, məşğulluq səviyyəsinin aşağı düşməsi və əhalinin ümumi rifahının pisləşməsi daxildir.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

İstehsal ilə istehlak arasında ciddi uyğunsuzluqla xarakterizə olunan iqtisadi böhranlar bütövlükdə iqtisadi sistemin fəaliyyətini zəiflədir. Bu vəziyyət ictimai kapitalın təkrar istehsalı prosesində pozuntulara, məhsul istehsalının azalmasına, müəssisələrin kütləvi şəkildə tənəzzülünə, işsizliyin sürətlə artmasına və digər sosial-iqtisadi problemlərin dərinləşməsinə səbəb olur. İqtisadi böhranların əsas tərkib hissəsi hesab edilən maliyyə böhranları isə adətən ümumi iqtisadi böhran fonunda meydana çıxır. Son dövrlərdə "maliyyə böhranı" anlayışı xüsusi aktuallıq qazanmışdır. Əvvəllər "pul böhranı" kimi tanınan bu proses bir çox iqtisadçılar tərəfindən maliyyə sisteminin funksional pozulması kimi dəyərləndirilir. Aşağıda maliyyə böhranının əsas strukturu təqdim olunur. [11-14].

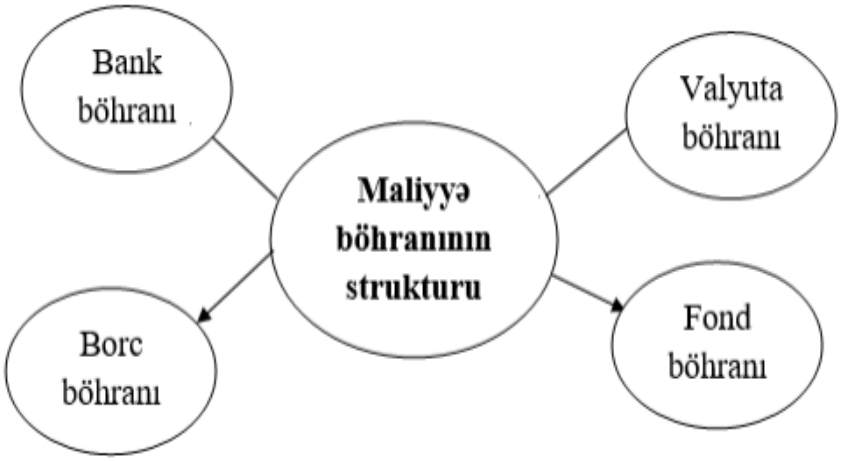

Sxem 1. Maliyyə böhranın strukturu
Mənbə: E.N.Vəliyev. (2010), "Qlobal bankların böhranının həlli üçün dövlətin rolu və onun antiböhran proqram modelləri" // Magistrantların X Respublika Elmi konfrans. səh. 201-204. (8)

2024-cü ildə Mərkəzi Bankın yeritdiyi siyasətə əsasən həyata keçirilən pul siyasəti monetar şəraitin əsas komponentləri olan faiz dərəcələri, məzənnə mexanizmi və maliyyə bazarlarının digər göstəriciləri vasitəsilə inflyasiyanın müəyyən edilmiş hədəf intervalında (4±2%) saxlanılmasına istiqamətlənmişdir. Hesabat ilinin yekunlarına əsasən inflyasiya göstəriciləri hədəf diapazonu daxilində formalaşmışdır. Dövlət Statistika Komitəsinin açıqladığı rəsmi məlumatlara görə, 2024-cü ilin dekabr ayında illik inflyasiya səviyyəsi 4.9% təşkil etmişdir. [8-10].
Həmin dövrdə, tənzimlənən qiymətlər və mövsümi dəyişkənliyə malik kənd təsərrüfatı məhsulları nəzərə alınmadan hesablanan baza inflyasiyası 4,4% olmuşdur. İl ərzində ərzaq məhsulları üzrə illik inflyasiya 5.5% səviyyəsində qeydə alınmış, qeyri-ərzaq mallarının qiymətləri 2.4% artmış, xidmətlər üzrə illik inflyasiya isə 6.3% təşkil etmişdir. 2024-cü ilin dekabr ayında müşahidə olunan 4.9%-lik illik inflyasiyanın strukturunda ərzaq məhsullarının payı 2.4 faiz bəndi, qeyri-ərzaq məhsullarının payı 0.6 faiz bəndi, xidmətlər sektorunun payı isə 1.9 faiz bəndi olmuşdur.
İllik inflyasiyanın formalaşmasına hesabat dövründə həm daxili, həm də xarici amillər təsir göstərmişdir. Tərəfdaş ölkələr üzrə orta çəkili inflyasiya göstəricisinin 2023-cü illə müqayisədə azalması, eləcə də hökumət və Mərkəzi Bank tərəfindən həyata keçirilən qiymət sabitliyinə

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

yönəlik tədbirlər inflyasiyanın hədəf dəhlizi çərçivəsində saxlanılmasına əlverişli şərait yaratmışdır. Tədiyə balansında profisitin mövcudluğu valyuta bazarında sabitliyin qorunmasına imkan vermiş və bununla da idxal inflyasiyasının məhdudlaşdırılmasında mühüm rol oynamışdır. 2024-cü ildə manatın qeyri-neft ticarət çəkili nominal effektiv məzənnəsinin 9% möhkəmlənməsi idxal olunan inflyasiyanın azaldılmasına təsir edən əsas amillərdən biri kimi çıxış etmişdir.

Mərkəzi Bank qarşıya qoyulan məqsədlərə nail olmaq üçün qanunvericiliklə müəyyən edilmiş səlahiyyətləri çərçivəsində pul və məzənnə siyasətinin formalaşdırılması və icrasını təmin etmiş, nağd pul dövriyyəsinin təşkili, milli valyutanın xarici valyutalara münasibətdə rəsmi məzənnəsinin müəyyənləşdirilməsi və açıqlanması, valyuta tənzimi və nəzarət mexanizmlərinin həyata keçirilməsi istiqamətində fəaliyyət göstərmişdir. Eyni zamanda, tədiyə balansının tərtibi və proqnozlaşdırılması, beynəlxalq qızıl-valyuta ehtiyatlarının idarə olunması, maliyyə bazarlarının sabit və dayanıqlı fəaliyyətinin təmin edilməsi, ölkənin icmal xarici borc statistikası və beynəlxalq investisiya mövqeyinin hazırlanması kimi mühüm funksiyalar yerinə yetirilmişdir. [6-12].

II. 2023-cü il Mərkəzi infilyasiya dərəcəsi

Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının qərarına görə, uçot dərəcəsi 9% səviyyəsində saxlanılmış, faiz dəhlizinin aşağı həddi 7,5%, yuxarı həddi isə 10% olaraq dəyişdirilməmişdir. Sözügedən qərar makroiqtisadi vəziyyətin ətraflı təhlili, yenilənmiş iqtisadi proqnozlar, eləcə də daxili və xarici inflyasiya riskləri üzrə balansın qiymətləndirilməsi nəzərə alınmaqla qəbul edilmişdir.

Pul siyasətinə dair əvvəlki iclasdan sonrakı dövrdə inflyasiyanın illik artım tempində azalma tendensiyası davam etmişdir. Ölkə iqtisadiyyatında ardıcıl olaraq dörd ay deflyasiya müşahidə olunmuş, avqust ayında əvvəlki ayla müqayisədə qiymətlər 0.4% aşağı düşmüşdür. Avqust ayında illik inflyasiya 8% olub ki, bu göstərici ötən ilin sentyabrında qeydə alınan son illərə nisbətən ən yüksək səviyyəsindən 7,6 faiz bənd aşağıdır. Həmin dövrdə illik ərzaq məhsulları üzrə inflyasiya 7.4%-ə qədər enmişdir.

İllik inflyasiyanın formalaşmasına həm xarici, həm də daxili faktorlar əhəmiyyətli təsir göstərmişdir. Ticarət tərəfdaşı olan ölkələrdə orta çəkili inflyasiya səviyyəsinin azalması inflyasiyanın idxalı kanalı üzrə təzyiqlərin zəifləməsinə şərait yaratmışdır. Bu proses əsasən qlobal əmtəə qiymətlərinin enməsi, dünya iqtisadiyyatında fəallığın zəifləməsi və bir sıra ölkələrdə tətbiq olunan sərt pul-kredit siyasəti ilə əlaqədar olmuşdur. Dünya Bankının əmtəə bazarları ilə bağlı son hesabatına görə, avqust ayında ümumi əmtəə qiymətləri indeksi illik müqayisədə 29,6% azalmış, enerji məhsullarında 37,1%, qeyri-enerji məhsullarında isə 7,3% enişqeydə alınmışdır. BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatının məlumatlarına görə, ərzaq qiymətləri indeksi avqust ayında aylıq ifadədə 2.1%, illik ifadədə isə 11.8% azalma göstərmişdir. Eyni zamanda, valyuta bazarında sabitliyin qorunmaq, manatın ilin ilk səkkiz ayında effektiv məzənnəsinin 18% möhkəmlənməsi və qəbul edilmiş pul siyasəti tədbirləri inflyasiya təzyiqlərinin azalmasına əhəmiyyətli töhfə vermişdir.

Xarici iqtisadi mühitin ümumilikdə əlverişli olması valyuta bazarında tarazlığın qorunmasında xüsusi rol oynamışdır. 2023-cü ilin yanvar–iyun aylarında tədiyə balansının cari əməliyyatlar hesabında profisit 5,2 mlrd. dollar təşkil etmişdir. ABŞ dolları və ya ÜDM-in 14.5%-i səviyyəsində olmuşdur. Baza ssenariyə əsasən, 2023-cü ilin yekununda cari əməliyyatlar hesabında ÜDM-in təxminən 15%-i həcmində profisit formalaşacağı proqnozlaşdırılır. Profisitli tədiyə balansı və de-dollarlaşma proseslərinin davam etdiyi şəraitdə valyuta bazarında təklifin tələbi əhəmiyyətli dərəcədə üstələməsi müşahidə olunmuşdur. Cari ilin səkkiz ayı ərzində

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

Mərkəzi Bank tərəfindən keçirilən valyuta hərraclarının 99%-ində təklif tələbdən yüksək olmuşdur. Həmin dövrdə Mərkəzi Bankın valyuta bazarına müdaxilələri əsasən alışyönlü xarakter daşımış və ümumi həcmi 122 mln. ABŞ dolları təşkil etmişdir. [1-4].

Faktiki inflyasiyanın azalmasına baxmayaraq, qlobal iqtisadi mühitdə qeyri-müəyyənliklərin qalması və məcmu tələbin həddindən artıq genişlənməsi ehtimalı inflyasiya risklərini aktual saxlayır. İqlim dəyişiklikləri nəticəsində orta temperaturun gözləniləndən daha sürətlə artması, eləcə də geosiyasi gərginliklərin fonunda dünya iqtisadiyyatında fragmentasiyanın dərinləşməsi əmtəə bazarlarında, xüsusilə ərzaq və enerji məhsulları üzrə qiymətlərin yenidən yüksəlməsinə səbəb ola bilər. Beynəlxalq Valyuta Fondunun son proqnozlarına görə, inflyasiya hədəfi tətbiq edən ölkələrin 2023-cü ildə 96%-ində, 2024-cü ildə isə 89%-ində inflyasiyanın hədəf səviyyədən yuxarı olacağı gözlənilir. Təklifin tələbi əhəmiyyətli dərəcədə üstələdiyi şəraitdə valyuta bazarında tarazlığın qorunması məqsədilə, xüsusən fiskal əməliyyatlarla bağlı olaraq, Mərkəzi Bankın alışyönlü valyuta müdaxilələrinin artması zərurəti yarana bilər. Bu hal pul təklifinin genişlənməsinə gətirib çıxararaq inflyasiyaya artırıcı təsir göstərən əsas daxili risk amili kimi qiymətləndirilə bilər. Aşağıda illər üzrə inflyasiya göstəricilərini əks etdirən sxem təqdim olunur.

İL	İnflyasiya dərəcəsi (%)
2020	2.8%
2021	6.7%
2022	13.9%
2023	8.8%
2024	2.1%-2.2%

Sxem 2. Mərkəzi Bank inflyasiyanı dərəcəsi 2020-2024 illər arası
Mənbə: "Banklarda stress testlərin aparılması haqqında Qaydalar"ın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankının qərarı. Bakı 2010. (4)

2020–2024-cü illərdə inflyasiyanın dəyişməsinin əsas səbəbləri

2020-ci il

2020-ci ildə inflyasiyanın aşağı olmasının əsas səbəbi COVID-19 pandemiyası idi. Pandemiya dövründə iqtisadi fəallıq azaldı, tələbat zəiflədi və insanlar daha az istehlak etməyə başladı. Nəticə etibarı ilə, bu vəziyyət qiymət artımlarının qarşısını aldı və inflyasiya aşağı səviyyədə qaldı.

2021-ci il

2021-ci ildə inflyasiyanın artmasının əsas səbəbi iqtisadiyyatın pandemiyadan sonra tədricən bərpa olunması oldu. Tələbatın artması, həmçinin dünya bazarlarında ərzaq və enerji qiymətlərinin yüksəlməsi ölkə daxilində qiymət artımına təsir göstərdi. Bu dövrdə inflyasiya əvvəlki illərə nisbətən yüksəldi.

2022-ci il

2022-ci ildə inflyasiyanın kəskin artmasının əsas səbəbi qlobal iqtisadi proseslər idi. Xüsusilə Rusiya–Ukrayna müharibəsi nəticəsində enerji və ərzaq məhsullarının qiymətləri dünya üzrə bahalaşdı. Nəticəyə əsaslanaraq bu kimi hadisələr, idxaldan asılılıq bu artımın Azərbaycana da təsir etməsinə səbəb oldu və inflyasiya ən yüksək səviyyəyə çatdı.

2023-cü il

2023-cü ildə inflyasiyanın azalmasının əsas səbəblərindən biri Mərkəzi Bankın sərt monetar siyasət tətbiq etməsi oldu. Faiz dərəcələrinin artırılması və pul kütləsinə nəzarət qiymət artımlarını

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

xeyli zəiflətdi. Eyni zamanda, qlobal bazarlarda müəyyən sabitlik yaranması da inflyasiyanın azalmasına müsbət təsir göstərdi.

2024–2025-ci illər

2024-cü ildə inflyasiyanın aşağı səviyyədə qalmasının səbəbi monetar siyasətin davamlı olması və bazarda tarazlığın qorunmasıdır. 2025-ci il üçün inflyasiyanın yenidən orta səviyyədə artacağı proqnozlaşdırılır. Qeyd etmək istərdim ki, buna səbəb iqtisadi aktivliyin artması, əməkhaqqı və istehlak xərclərinin yüksəlməsi ola bilər.

III. **Dövlətin pul və məzənnə siyasətinin müəyyən edilməsi və həyata keçirilməsi**

2024-cü il ərzində Mərkəzi Bank tərəfindən qiymət sabitliyinin qorunmasına yönəlmiş məqsədyönlü pul siyasəti həyata keçirilmişdir. Pul siyasəti üzrə qəbul edilən qərarlar inflyasiyanın cari dinamikası, eləcə də ortamüddətli perspektivdə inflyasiya risk balansında baş verən mühüm dəyişikliklər əsasında formalaşdırılmışdır. Eyni zamanda, pul siyasətinin əməliyyat çərçivəsi təkmilləşdirilmiş və faiz kanalının təsir mexanizmi gücləndirilməsi istiqamətində islahatlar əsaslı şəkildə davam etdirilmişdir. Hesabat ilində faiz dəhlizinin parametrləri səkkiz dəfə müzakirə olunmuşdur. Pul siyasətinə dair ilk üç iclasda uçot dərəcəsi 8%-dən 7,25%-ə, faiz dəhlizinin yuxarı həddi 9%-dən 8,25%-ə, aşağı həddi isə 6,5%-dən 6,25%-ə endirilmişdir. Sonrakı beş iclasda isə faiz dəhlizi dəyişdirilmədən saxlanılmışdır. Sözügedən qərarlar faktiki və gözlənilən inflyasiya göstəricilərinin hədəf intervalı (4±2%) ilə müqayisəsi, inflyasiya gözləntilərinin sabitləşməsi və risk balansında müşahidə olunan dəyişikliklər nəzərə alınmaqla verilmişdir. Faiz dəhlizi parametrlərinin müəyyənləşdirilməsi zamanı onların banklararası pul bazarındakı faizlərə təsir mexanizmi, habelə valyuta bazarında cərəyan edən proseslər də diqqət mərkəzində olmuşdur. Hesabat dövründə pul siyasəti alətləri maliyyə bazarlarında gedən dəyişikliklər və bank sektorunun likvidlik mövqeyi nəzərə alınaraq tətbiq edilmişdir.

Pul siyasətinin əsas məqsədlərinə nail olmaq üçün açıq bazar əməliyyatları, daimi imkan alətləri və məcburi ehtiyat mexanizmlərindən istifadə edilmişdir. Bu alətlər əsasən pul siyasətindən kənar təsirlərin monetar şəraitə olan effektini neytrallaşdırmaq üçün istifadə edilmişdir. 2024-cü ildə bankların çoxu Mərkəzi Bankın likvidlik təminatı istiqamətli daimi alətlərindən fəal şəkildə istifadə etmişdir. Açıq bazar əməliyyatları çərçivəsində sterilizasiya məqsədilə 28, 84, 168 və 252 günlük notların yerləşdirilməsi üzrə hərraclar davam etdirilmişdir.

Banklararası pul bazarında faizlərin tənzimlənməsi və pul siyasətindən kənar təsirlərin operativ şəkildə məhdudlaşdırılması məqsədilə notlarla yanaşı, il ərzində bir həftəlik repo hərracları da keçirilmişdir. Ümumilikdə 2024-cü ildə 22 repo hərracı və müxtəlif müddətli 93 not hərracı təşkil olunmuşdur. Hökumət hesabları üzrə dəyişikliklərin bank sistemində likvidliyə azaldıcı təsirləri nəzərə alınaraq, Mərkəzi Bank sterilizasiya əməliyyatlarını xeyli azaldıb. İlin sonunda notlar vasitəsilə sterilizasiya edilmiş vəsaitin qalıq miqdarı 208 mln. manat olub ki, bu, 2023-cü ilin sonuna nisbətən 6,3 dəfə azdır. Pul siyasəti çərçivəsində açıq bazar əməliyyatlarının miqdarı likvidliyibə nəzarət və proqnozlaşdırma nəticəsində müəyyən edilmişdir. Bundan başqa, 2023-cü ilin sonlarından tətbiq olunan yeni differensiallaşdırma meyarları izah edilmiş və onların hesablanma qaydalarında lazımi düzəlişlər edilmişdir. Monetar əməliyyatlar banklar tərəfindən likvidliyin daha səmərəli idarə olunmasına, banklararası bazarda aktivliyin artmasına və gəlirlilik əyrisinin formalaşmasına müsbət təsir göstərmişdir. [8-11].

Hesabat ilində banklararası pul bazarının həm təminatsız, həm də təminatlı seqmentlərində yüksək fəallıq müşahidə olunmuşdur. 2024-cü ilin sonuna yaxın Blumberq platformasında milli valyutada 101.8 mlrd. manat həcmində 3761 əməliyyat həyata keçirilmişdir ki, bu əməliyyatların 97%-i 1–3

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

günlük müddətli olmuşdur. Eyni zamanda, banklararası REPO bazarında 11.5 mlrd. manat məbləğində 723 əməliyyat bağlanmışdır. 2023-cü illə müqayisədə Blumberq platformasında əməliyyatların həcmi 3.3 dəfə, REPO bazarında isə 2.5 dəfə artmışdır. Təminatsız pul bazarında orta faiz dərəcələri il ərzində əsasən Mərkəzi Bankın faiz dəhlizi çərçivəsində formalaşmışdır. 2024-cü ilin dekabr ayında 1–3 günlük əməliyyatlar üzrə orta faiz dərəcəsi 7.68% olmuşdur. İl üzrə 1D AZIR ilə uçot dərəcəsi arasındakı orta spred 0.43 faiz bəndi təşkil etmişdir. 1D AZIR indeksinin dəyişməsi bəzi depozit məhsulları üzrə faizlərə təsir göstərməyə başlamışdır ki, bu da faiz ötürücülüyünün gücləndiyini göstərir.

Hesabat dövründə banklararası faizlərin kommunikasiya mexanizminin inkişafı istiqamətində də tədbirlər görülmüşdür. 2024-cü ildə manatla pul bazası 0.2%, geniş pul kütləsi isə 3.6% artmışdır. Əvvəlki illərdə olduğu kimi, hökumət hesabları qalıqlarının dəyişməsi pul təklifinə təsir edən əsas amillərdən biri olmuşdur. Sterilizasiya əməliyyatlarının həcminin azaldılması və likvidliyin verilməsi üzrə əməliyyatlar pul təklifinə artırıcı təsir göstərmişdir. Paralel olaraq, Mərkəzi Bankda analitik və proqnozlaşdırma fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi davam etdirilmiş, model alətləri genişləndirilmiş və tədqiqat işlərinin sayı artırılmışdır.

Pul siyasətinin transmissiya kanallarının dərin təhlili və effektiv kommunikasiya strategiyası hesabat ilində də prioritet istiqamətlərdən olmuşdur. Pul siyasəti qərarları analitik izahlarla müşayiət olunan press-relizlər vasitəsilə ictimaiyyətə çatdırılmış, müntəzəm mətbuat konfransları təşkil edilmişdir. Canlı yayımlanan bu konfranslarda əsas makroiqtisadi proqnozlar və faktiki inflyasiyanın struktur bölgüsü açıqlanmışdır. Qabaqcıl beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla, 2024-cü ilin son hesabat dövründən etibarən "Pul siyasəti icmalı"nın strukturu və məzmunu yenilənmiş, "Makroiqtisadi proqnozlar" bölməsi əlavə edilmişdir. Eyni zamanda, gəlirlilik əyrisinin həftəlik əsasda qiymətləndirilməsi və rəsmi dərc edilməsi təmin olunmuşdur.

Bundan əlavə, sahələrarası maliyyə axınlarına dair rüblük hesabatlar və 2023-cü ildə aparılmış tədqiqatların nəticələri rəsmi internet səhifəsində yerləşdirilmişdir. Pul siyasəti qərarları sosial media platformalarında infoqrafik formatda da paylaşılmış, maliyyə sektoru nümayəndələri və müstəqil iqtisadçılarla görüşlər davam etdirilmişdir. Geniş ictimaiyyət üçün video materiallar hazırlanmış, aktual mövzular üzrə müsahibələr təqdim olunmuşdur.

Mərkəzi Bankın fəaliyyətinin ictimailəşdirilməsi pul siyasəti mesajlarının ötürülməsində mühüm rol oynamışdır. Xüsusilə media nümayəndələri üçün təşkil olunan maarifləndirici təlimlərdə pul siyasəti qərarları, tədiyə balansı, monetar alətlər və transmissiya mexanizmləri ətraflı izah edilmişdir. Mərkəzi Bank gələcək dövrdə də mövcud alət və mexanizmlərdən istifadə etməklə inflyasiyanın hədəf çərçivəsində saxlanılmasına və pul siyasətinin əməliyyat çərçivəsinin davamlı təkmilləşdirilməsinə yönəlmiş fəaliyyətini davam etdirəcəkdir. [2-8].

IV. Mərkəzi Bank inflyasiyanın qarşısını almaq üçün gördüyü tədbirlər

Son illərdə qlobal iqtisadiyyatda müşahidə olunan qiymət artımları bir çox ölkələrdə inflyasiya təzyiqlərini artırsa da, Azərbaycanda bu, daha balanslaşdırılmış şəkildə qiymətləndirilir. Ölkədə həyata keçirilən makroiqtisadi siyasət, xüsusən də monetar və fiskal idarəetmənin koordinasiyalı olması qiymət sabitliyinin qorunmasına imkan yaradır. Azərbaycanın iqtisadi modeli neft gəlirlərinin davamlı idarə olunması, maliyyə və pul siyasətində ehtiyatlı yanaşma, eləcə də xarici təsirlərin yumşaldılması ilə seçilir. Bu baxımdan, inflyasiyanın səviyyəsi, onun formalaşmasına təsir edən amillər və bu amillərin idarə olunması hökumətin iqtisadi gündəmində xüsusi yer tutur.

Mərkəzi Bank inflyasiyanın qarşısını almaq üçün əsasən monetar alətlərdən istifadə edir və bu tədbirlər iqtisadi sabitliyin qorunmasına yönəlir. Ən vacib tədbirlərdən biri faiz dərəcələrinin

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

tənzimlənməsidir. Faiz dərəcələri artırıldıqda kreditlər bahalaşır, nəticədə dövriyyədə olan pul kütləsi azalır və inflyasiya təzyiqləri zəifləyir.
Digər mühüm tədbir pul kütləsinə nəzarətdir. Mərkəzi Bank dövriyyədə olan pulun həcmini tənzimləməklə bazarda süni qiymət artımlarının qarşısını almağa çalışır. Bu tədbir inflyasiyanın uzunmüddətli perspektivdə azalmasında xüsusi əhəmiyyət daşıyır.
Eyni zamanda Mərkəzi Bank məcburi ehtiyat normalarını dəyişməklə kommersiya banklarının kreditvermə imkanlarını məhdudlaşdıra və ya genişləndirə bilir. Bu da inflyasiyanın idarə olunmasına birbaşa təsir göstərir. Mərkəzi Bank açıq bazar əməliyyatları həyata keçirərək qiymətli kağızların alqı-satqısı vasitəsilə bazardakı likvidliyi tənzimləyir.

Nəticə

Mərkəzi Bankın monetar siyasəti inflyasiyanın idarə olunmasında və məliyyə böhranın aradan qaldırılmasında həlledici rol oynayır. Xüsusilə faiz dərəcələrinin tənzimlənməsi, pul kütləsinin nəzarətdə saxlanılması və bank sisteminə yönəlik qərarlar inflyasiya səviyyəsinə birbaşa mühüm təsir göstərir. Düzgün və vaxtında həyata keçirilən monetar siyasət iqtisadi sabitliyin qorunmasına kömək edir və əhalinin alıcılıq qabiliyyətinin azalmasının qarşısını alır və rifahını yaxşılaşdırır.
İnflyasiyanın tam nəzarət altına alınması yalnız sərt tədbirlərlə deyil, balanslı və düşünülmüş qərarlarla mümkündür. Əgər Mərkəzi Bank iqtisadi prosesləri düzgün, dəqiq təhlil edərsə və şəffaf siyasət apararsa, inflyasiya riskləri minimuma endirilə bilər. Eyni zamanda bunu da qeyd etmək lazımdır ki, monetar siyasət fiskal siyasətlə uzlaşdırılmalıdır, çünki bu uyğunluq olmadan inflyasiyanın effektiv idarə olunması çətinləşir.
Nəticə olaraq Mərkəzi Bankın əsas məqsədi yalnız inflyasiyanı azaltmaq deyil, eyni zamanda iqtisadi artımı və maliyyə sabitliyini qorumaq olmalıdır. Beləliklə, uzunmüddətli və ardıcıl monetar siyasət inflyasiyanın idarə olunmasında ən effektiv yanaşmadır.

Bəyannamələr

Əlyazma başqa heç bir jurnala və ya konfransa təqdim edilməyib.

Təhsil Məhdudiyyətləri

Tədqiqatın nəticələrinə təsir göstərə biləcək məhdudiyyətlər mövcud deyil.

Minnətdarlıq

Müəllif bu tədqiqatda iştirak edən, öz dəyərli fikirlərini və təcrübələrini bölüşən işçilərə və təcrübəli yaşlı insanlara təşəkkürünü bildirir. Onların əməkdaşlığı və açıqlığı tədqiqat nəticələrinin dərinliyinə və zənginliyinə əhəmiyyətli dərəcədə kömək etmişdir.

Maliyyələşdirmə Mənbəyi

Bu tədqiqat xarici maliyyə dəstəyi olmadan aparılmışdır.

Rəqabətli Maraqlar

Müəlliflər heç bir rəqabətli maraqlar bəyan etmirlər.

Etik Standartlar

Tədqiqat bütün etik qaydalara cavab verir, o cümlədən öyrənilən ölkənin qanuni tələblərinə riayət edir.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasmın Mərkəzi Bankı haqqında Qanunu. (10 dekabr 2004-cü il.)
2. Valyuta tənzimi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Bakı, 1994
3. Azərbaycan Respublikasında maliyyə xidmətlərinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir. 88
4. "Banklarda stress testlərin aparılması haqqında Qaydalar"ın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankının qərarı. Bakı 2010.
5. Babayev. A. (2010), "Valyuta ehtiyatlarının idarə olunması: yeni yanaşmalar", səh.18-29.
6. Z.F.Məmmədov. (2008), Beynəlxalq valyuta-kredit münasibətləri və xarici ölkələrin pul-kredir sistemi. Bakı. Azərnəşr.
7. E.N.Vəliyev. (2009), "Maliyyə Böhranına qarşı antiböhran tədbirləri: bank və əmanət-sığorta sistemi" // "Qlobal Maliyyə Böhranı: İqtisadi Təhlükəsizliyin Azərbaycan modeli və Dünya təcrübəsi" beynəlxalq elmi-praktiki konfransın materialları –. – II kitab. – səh. 284-295.
8. E.N.Vəliyev. (2010), "Qlobal bank böhranının həllində dövlətin rolu və onun antiböhran proqram modelləri" // Magistrantların X Respublika Elmi konfrans. səh. 201-204.
9. Məmmədov Z.F. (2008), Maliyyə. Pul tədavülü. Kredit. Bakı.
10. Muradlı A. (2011), "Dünya maliyyə böhranı və Azərbaycan iqtisadiyyatı", "Xalq Qəzeti",məqalə, Bakı.
11. Zeynalov V.Z. (2012) Maliyyə böhranı və antiböhran idarəetmə siyasəti, Bakı. s.14-142
12. Zeynalov V. Z. (2010), Qlobal maliyyə böhranı kontekstində dövlət monetary idarəetmə sistemində antiböhran siyasət: dünya təcrübəsi və Azərbaycan modeli.Bakı.
13. Zülfüqarov A. (2009), İsmayılov O. "Bank böhranları: qiymətləndirmə metododologiyaları", səh.81-95.
14. Azərbaycan Respublikasının Vergilər Nazirliyinin Tədris Mərkəzinin "pul-kredit siyasəti və onun funksiyaları" üzrə təlim materialı, 2018, Bakı. 18 səh.

THE CENTRAL BANK'S MONETARY POLICY AND THE MANAGEMENT OF INFLATION

[1]Hajar İsmayilova, [2]Leyla Gachabayova[2]
[1,2]Azerbaijan State Oil and Industry University, Department of Management
[1]associate professor, [2]master student

ABSTRACT

This article examines the main aspects of the topic, focusing on the nature of the Central Bank's monetary policy and its role in managing inflation. The article explains the main objectives, instruments, and mechanisms of monetary policy, and analyzes how the Central Bank influences inflation through interest rates, open market operations, and reserve requirement ratios. At the same time, the impact of inflation on the economy and the importance of keeping it under control are discussed. The article also addresses the factors affecting the effectiveness of monetary policy

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

and emphasizes the significance and necessity of maintaining inflation stability for overall economic stability. The main objective of the study is to clearly demonstrate the role of the Central Bank's monetary policy in regulating inflation.
In addition, the article analyzes the activities carried out by the Central Bank on an annual basis, examining changes and development trends in the field of monetary policy. The study aims to identify innovations in the Central Bank's activities over the years and to assess the impact of these activities on inflation regulation.
Furthermore, efforts have been continued to enhance the operational framework of monetary policy in order to strengthen its influence on inflation, to develop the infrastructure of the money market, and to expand communication regarding implemented monetary policy. As a result, average interest rates on money market operations have begun, for the first time, to form within the interest rate corridor by responding to changes in the corridor.
Keywords: monetary policy, inflation, price stability, interest rates, money market, exchange rate, macroeconomic stability.
JEL: E5, E58, G32; **UDC:** 336.71:336.1:336.74

ДЕНЕЖНО-КРЕДИТНАЯ ПОЛИТИКА ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКА И УПРАВЛЕНИЕ ИНФЛЯЦИЕЙ

[1]Хаджар Исмаилова, [2]Лейла Качабейова
[1,2]Азербайджанский Государственный Университет Нефти и Промышленности,
Кафедра Менеджмента
[1]доцент, [2]магистрант

РЕЗЮМЕ

В данной статье исследуются основные аспекты темы, а именно сущность монетарной политики Центрального банка и её роль в управлении инфляцией. В статье разъясняются основные цели, инструменты и механизмы монетарной политики, а также анализируется, каким образом Центральный банк влияет на уровень инфляции посредством процентных ставок, операций на открытом рынке и норм обязательных резервов. Одновременно рассматривается влияние инфляции на экономику и значение её контроля. В статье также затрагиваются факторы, влияющие на эффективность монетарной политики, и подчёркивается важность и необходимость поддержания стабильного уровня инфляции с точки зрения экономической стабильности. Основной целью исследования является наглядное отражение роли монетарной политики Центрального банка в регулировании инфляции.
Кроме того, в статье анализируется деятельность Центрального банка, осуществляемая на ежегодной основе, а также рассматриваются изменения и тенденции развития в сфере монетарной политики. Целью исследования является выявление нововведений в деятельности Центрального банка по годам и оценка влияния этих мероприятий на регулирование инфляции.
В целях расширения возможностей воздействия на инфляцию продолжена работа по совершенствованию операционной рамки денежно-кредитной политики, развитию

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

инфраструктуры денежного рынка и расширению коммуникации реализуемой монетарной политики. В результате средние процентные ставки по операциям на денежном рынке, реагируя на изменения процентного коридора, впервые начали формироваться внутри коридора.

Ключевые слова: денежно-кредитная политика, инфляция, ценовая стабильность, процентные ставки, денежный рынок, обменный курс, макроэкономическая стабильность.
JEL: E5, E58, G32; **УДК:** 336.71:336.1:336.74

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

34-48

Nəşr olunma tarixi

Məqalənin göndərilmə tarixi: 27.01.2026
Məqalənin qəbul edilmə tarixi: 10.02.2026
Məqalənin onlayn buraxılışı: 02.03.2026
https://doi.org/10.36962/ENECO25012026-04
Rəyçi: i.f.d., dos. Əşrəf Ələkbərov

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

KİÇİK VƏ ORTA SAHİBKARLIQ (KOB) ÜÇÜN ALTERNATİV MALİYYƏ MƏNBƏLƏRİNİN ARAŞDIRILMASI

[1]Nübar İsrayılova, [2]Türkan Hətəmova
[1]İdarəetmə və informasiya texnologiyaları kafedrasının müəllimi, [2]İqtisadiyyat kafedrasının müəllimi
[1]Heydər Əliyev adına Hərbi İnstitut, Bakı, [2]Azərbaycan Əmək və Sosial Münasibətlər Akademiyası
E-mail: [1]nubar.allahverdiyeva@gmail.com, [2]turkan.axmedova.87@mail.ru
ORCID: [1]0009-0007-4737-3153, ORCID: [2]0009-0007-2702-970X

XÜLASƏ

Kiçik və Orta Biznes qlobal iqtisadi inkişaf üçün hərəkətverici qüvvə hesab olunur. Məqalədə Kiçik və Orta Sahibkarlıq subyektlərinin birbaşa maliyyələşdirilməsi fonunda alternativ maliyyə mənbələri araşdırılmış, alternativ yollardan istifadənin üstünlükləri və perspektivləri müəyyənləşdirilmiş, KOB-un maliyyələşdirilməsi mənbələrinin strukturunu müəyyən edən amillər sistemləşdirilmişdir.

Kiçik və Orta Biznes subyektlərinin maliyyələşdirilməsi problemi faktorinq, lizinq, kraudfandinq kimi alternativ maliyyə mənbələrini araşdırmaq zərurəti meydana çıxarmışdır ki, bu da məqaləni daha aktual edir. Araşdırmada alternativ maliyyə mənbələrinin mahiyyəti, formaları, güclü və zəif tərəfləri, həmçinin tənzimlənməsinin hüquqi aspektləri tədqiq edilmiş, xarici təcrübə əsasında daxili bazarda inkişaf perspektivlərinin müəyyən edilməsi əsas məqsəd kimi qarşıya qoyulmuşdur. Qlobal statistik məlumatlara əsasən demək olar ki, son illərdə KOB üçün alternativ maliyyə mənbələrinin, xüsusən də kraudfandinqin əhəmiyyəti artıb. Azərbaycanda kraudfandinq hələ geniş tətbiqini tapmayıb. Bu sahənin inkişafı normativ-hüquqi bazanın səmərəli tətbiqindən və alternativ maliyyə mənbələrinə dair informasiya təminatının genişləndirilməsindən asılı olacaq.

Məqalədə müşahidə, elmi abstraksiya, müqayisəli təhlil, analiz, sintez, induksiya, deduksiya və məntiqi mülahizələrə əsaslanan metodlardan istifadə olunmuşdur.

Açar sözlər: investisiya, kiçik biznes, orta biznes, alternativ maliyyə mənbələri, kraudfandinq
JEL: M13, L25, L52; **UOT:** 338.24:334.021:338.2

Giriş

Kiçik və orta biznesin fəaliyyətinin və inkişafının maliyyələşdirilməsinin təmin edilməsi hər bir ölkənin iqtisadiyyatı üçün aktual məsələdir. İri müəssisələrlə müqayisədə kiçik və orta biznes əsas və dövriyyə kapitalının formalaşması üçün mövcud ənənəvi mənbələrin məhdud seçiminə malikdir və dövlət dəstəyi proqramları həmişə kifayət qədər effektiv və səmərəli olmur. İnformasiya texnologiyalarının bugünkü inkişafı maliyyə vəsaitlərinin təsərrüfat subyektləri arasında onlayn platformalar vasitəsilə bölüşdürülməsinə imkan verir və bu da ənənəvi maliyyə vasitəçiliyinə alternativ olan yeni investisiya alətlərinin yaranmasına şərait yaradır. İnvestisiya

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

layihələrinin maliyyələşdirilməsi və dövriyyə vəsaitlərinin artırılması üçün kreditlərin verilməsi məqsədilə bu platformalar vasitəsilə vəsaitlərin cəlb edilməsi hər il daha da populyarlaşır. Əksər kiçik və orta müəssisələr mütəmadi olaraq maliyyə resurslarının əhəmiyyətli çatışmazlığı problemi ilə üzləşdiyindən alternativ maliyyələşdirmə mənbələri və onlardan yerli təcrübədə istifadə imkanlarının tədqiqi həmin müəssisələrin maliyyə təminatı səviyyəsinin artırılması üçün mühüm ilkin şərt ola bilər. Kiçik və orta biznesin inkişafı və onun maliyyə təminatı problemləri V.S. Balabanov, A.A. Dosova, M. R.Mamaeva, N. A.Yakovlev və başqa rus alimlərinin diqqətini cəlb etmiş, bu sahədə tədqiqatlar aparmışlar. KOB-ların investisiyalarının və dövriyyə kapitalının maliyyələşdirilməsi üçün alternativ mənbələrdən istifadə məsələsi Azərbaycan iqtisadiyyatında geniş tədqiqat mövzusu olmamışdır.

Müəssisənin maliyyə resursları əsas, cəlb edilmiş və borc götürülmüş vəsaitlər kimi qruplaşdırıla bilər. Hesab olunur ki, müəssisə kapitalında daxili maliyyə mənbələri üstünlük təşkil edir və bu, uzunmüddətli perspektivdə müəssisənin maliyyə sabitliyini təmin etməsi üçün şərtdir. Məlum olduğu kimi, şəxsi maliyyə resurslarının əsas mənbələri təsərrüfat subyektinin əməliyyat fəaliyyətinin nəticəsi olan mənfəət və amortizasiya ayırmalarıdır [8, s.22]. Bundan əlavə, sabit öhdəliklər cari maliyyə ehtiyaclarını qarşılamaq üçün istifadə oluna bilər. Yəni bu, qeyri-kommersiya əsasında cəlb olunan vəsaitlərin müəssisə tərəfindən daim istifadə edilən hissəsidir. Müəssisənin geri qaytarmaq öhdəliyi olmadan aldığı xarici vəsaitlər də öz maliyyə resursları hesab edilir. Bu maliyyə vəsaitlərinin mənbələrinə, o cümlədən əlavə paylı qiymətli kağızların buraxılması ilə cəlb olunan vəsaitlər, dövlət və yerli büdcələrdən daxil olan vəsaitlər, eləcə də fiziki və hüquqi şəxslərdən əvəzsiz alınan digər aktivlər daxildir. Dünya təcrübəsinin göstərdiyi kimi, müasir şəraitdə yalnız öz resursları və cüzi həcmdə cəlb edilmiş maliyyə resurslarının istifadəsinə əsaslanmaqla istehsal gücündə və satış həcmlərində yüksək artım tempinə nail olmaq mümkün deyildir [7].

Kiçik və orta sahibkarlıq müəssisələri maliyyə vəsaitlərini müxtəlif mənbələrdən cəlb edə bilərlər:

- Bank kreditləri və bank olmayan maliyyə institutlarının kreditləri (məsələn, faktorinq, lizinq şirkətləri, investisiya fondları)
- Kommersiya kreditləri (əmtəə kreditləri və ya alınan avanslar şəklində)
- Qiymətli kağızların (məsələn, korporativ istiqrazların) buraxılması və satışı yolu ilə maliyyə bazarından cəlb olunan vəsaitlər.

Kiçik və orta biznes sektorunun inkişafı hər bir ölkədə iqtisadi artımın ilkin şərtidir. Dünyadakı əksər şirkətlər kiçik və ya orta ölçülüdür və onlar işsizlik problemlərinin həllində, ÜDM-in artımının stimullaşdırılmasında və innovasiyaların tətbiqində mühüm rol oynayırlar.

Kiçik və orta sahibkarlığın fəaliyyətinə təsir edən ən mühüm amillərdən biri maliyyə mənbələrinə çıxış imkanlarıdır. Belə müəssisələrin üzləşdiyi maliyyə çatışmazlığı adətən öz imkanlarından irəli gələn məhdudiyyətlərə görədir. Bunlara xarici maliyyələşdirmə üçün uyğun olmayan şərtlər, həmçinin aktivlərin və girovun olmaması daxildir. Bankın tələbləri də mühüm rol oynayır, zamin tələb edilməsi şərti onların şəxsi əmlakının özgəninkiləşdirilməsi riskini yaradır. İnvestisiya resurslarına çıxışla bağlı çətinlikləri aradan qaldırmaq üçün kiçik və orta sahibkarlar iqtisadi inkişafın təmin edilməsində getdikcə daha mühüm rol oynayan alternativ maliyyə mənbələrinə müraciət etməyə məcbur olurlar.

Kiçik və orta biznesin maliyyələşdirilməsinin alternativ mənbələri

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

Ölkəmizdə kiçik və orta sahibkarlığın kreditləşdirilməsi problemi uzun müddətdir ki, həll olunmamış qalır. Kredit verilməməsinin əsas səbəbi hələ də Azərbaycanın kiçik biznes və banklarının ortaq dil tapmaqda çətinlik çəkməsidir.

Bu gün ənənəvi maliyyə dünyası ilə maliyyə vəsaitlərinin cəlb edilməsinin alternativ variantları arasında bölünmə var.

Bank sektoru və alternativ maliyyə dünyası birləşərsə, onlar sahibkarlıq ruhunu dirçəldə, kiçik və orta biznesin böyüməsini dəstəkləyə, eyni zamanda lazımi səviyyədə şəffaflığa malik olan yeni maliyyə xidmətləri paketləri yarada bilərlər.

Kredit almaq üçün ilk növbədə müəssisənin fəaliyyəti az-çox "şəffaf" olmalıdır. Kiçik və orta biznes mühitində bir çox müəssisə bu addımı atmağa hazır deyil. Biznesin aşağı legitimliyi kredit almaqdan imtina üçün əsas olur. Bununla belə, daha yüksək mənfəət vergi yükünün artması ilə əlaqələndirilir.

İş adamlarının kreditdən tam yararlanmasına mane olan ikinci amil onların maliyyə savadının aşağı olmasıdır. Yəni heç də bütün sahibkarlar alınan vəsaitdən necə dəqiq istifadə etmək barədə təsəvvürə malik deyillər.

Kredit almaq ehtimalı praktiki olaraq sıfıra bərabər olan hər hansı bir bank üçün ən vacib şərtlərdən biri müəssisənin qeydiyyata alınması və bankın ən azı altı ay fəaliyyət göstərməsidir. İkinci şərt əvvəllər götürülmüş kreditlər üzrə vaxtı keçmiş borcun olmamasıdır. Növbəti şərt müəssisənin uğurlu fəaliyyətinin göstəricisidir - daimi gəlirin olması. Qeyd edək ki, sonuncu meyar əksər banklar üçün həlledici əhəmiyyət kəsb edir: axı kreditin qaytarılmasının təminatçısı, ilk növbədə, sabit və gəlir gətirən biznesdir. Bununla belə, aşağı biznes legitimliyi də kredit verməkdən "ömürlük" imtina üçün əsas ola bilməz.

Kredit verməkdən imtina etmək üçün səbəb ola biləcək başqa bir vəziyyət pis kredit tarixçəsi ola bilər. Son illər bu cür müəssisələr azalıb: iş adamları başa düşürlər ki, ödəniş intizamına riayət etmək onların gələcəkdə kredit ala biləcəklərinə zəmanətdir.

Statistikaya görə, kiçik və orta sahibkarların təxminən 15%-i yüksək faiz dərəcəsinə görə kredit götürmür. Əslində, kiçik və orta biznesin kreditləşdirilməsi üçün orta faiz dərəcəsini təmin etmək kifayət qədər çətindir. Çünki kredit alətinin növündən, kreditin məbləğindən, verildiyi müddətdən, girovdan və kreditin hansı valyutada verildiyindən asılı olaraq faiz dərəcəsi illik 10 faizdən 27 faizə qədər dəyişə bilər.

Kiçik və orta sahibkarlar arasında kreditlərin o qədər də yüksək populyarlıq qazanmamasının digər səbəbi də bankın zaminlərin təmin edilməsi tələbidir. Və nəhayət, bütün iş adamlarının təxminən dörddə biri girov təqdim etmək zərurətindən kredit alətlərindən istifadə etmir. Bunun əsas səbəbi kiçik biznesin aktivlərinin aşağı qiymətidir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, kreditin alınması ilə girovun növü arasında əlaqə mövcuddur. Girov nə qədər uzunmüddətlidirsə, iş adamının kredit alma ehtimalı bir o qədər yüksəkdir. Məsələn, girov saxlama müddəti altı aydan az olan ərzaq, əczaçılıq və ya kimyəvi məişət maddələridirsə, banklar kredit verməkdən çəkinirlər.

Son bir neçə ildə kiçik və orta biznes sahəsində istifadə oluna bilən əsas və dövriyyə kapitalının artırılmasına yönəlmiş alternativ maliyyə mənbələrinin rolu əhəmiyyətli dərəcədə artıb. Bunlara aşağıdakılar daxildir [4]:

Faktorinq – faktor firma müştəridən borcunu almaq hüququnu alır, ona çatacaq məbləğin 70-90%-ə qədərini hissə-hissə ödəyir, qalanını isə borclu şirkət bütün məbləği qaytardıqdan sonra müəyyən faiz məbləğini çıxmaq şərtilə qaytarır.

Beləliklə, faktorinq debitor borclarının maliyyələşdirilməsinə yönəldilmişdir. Faktorinq üç maliyyə xidmətini əhatə edir: maliyyələşdirmə, kreditləşdirmə və kolleksiya fəaliyyəti. Dövriyyə

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

kapitalının maliyyələşdirilməsi mənbəyi kimi faktorinq nüfuzlu müştəriləri olan yüksək riskli və informasiya baxımından qeyri-şəffaf KOB-lar üçün xüsusi maraq kəsb edir. Tənzimləmə nöqteyi-nəzərindən faktorinq debitor borclarının köçürülməsinə və ya verilməsinə və əsas müqavilələrin icrasına imkan verən hüquqi mühit tələb edir. Xüsusilə, bu, təchizatçının müştərilərindən təyin edilmiş debitor borclarının alınması üçün məhkəməyə müraciət etmək hüququna aiddir.

Debitor borclarının maliyyələşdirilməsi (onlayn faktorinq) - müəssisə tərəfindən mövcud hesab-fakturaların onlayn platformalar vasitəsilə fiziki və hüquqi şəxslərə satışı.

Sifarişin maliyyələşdirilməsi - faktorinqdə olduğu kimi sifarişin maliyyələşdirilməsi maliyyə risklərinin KOS-lardan daha çox kredit qabiliyyəti olan müştərilərə ötürülməsi ideyasına əsaslanır. Faktorinqdən fərqli olaraq, istehlakçıya çatdırılan hazır məhsul deyil, yalnız gözlənilən sifarişdir. Müştəri kifayət qədər yüksək riskləri öz üzərinə götürür, ona görə də sözügedən maliyyə aləti KOS-un istehsal fəaliyyətinə intensiv nəzarət tələb edir. Bunu nəzərə alaraq, müştəri faktorinq həyata keçirən təşkilatla müqayisədə KOS üçün daha yüksək komissiya və faiz dərəcələri müəyyən edir. Bəzi hallarda müştəri müəyyən zəmanət və ya girov tələb edə bilər. Sifarişin maliyyələşdirilməsi, dövriyyə kapitalına çıxışı məhdud olan və cari hesaba sabit pul axınının olmaması ilə böyüyən KOM-lar üçün maraqlı ola bilər. Bu maliyyə aləti tez-tez mal və xidmətlərə mövsümi tələbatın pik həddə çatdığı, eləcə də orijinal və ya innovativ texnologiyalarla KOM-ların sürətlə böyüməsi hallarında istifadə edilə bilər.

Lizinq - bir çox ölkələrdə lizinq avadanlıqların, nəqliyyat vasitələrinin və daşınmaz əmlakın istifadəsi və əldə edilməsində KOB-ların maliyyələşdirilməsi üçün ümumi alətdir. Klassik lizinq müqaviləsində müəyyən aktivin sahibi KOS-a bir sıra ödənişlər müqabilində bu aktivdən müəyyən müddət ərzində istifadə etmək hüququnu verir. İcarəyə verən müqavilənin bütün müddəti ərzində aktivin qanuni sahibi olaraq qalır və göstərilən müddətin sonunda mülkiyyət KOM-a keçə və ya keçməyə bilər. Lizinq prosesində KOS yaranan bütün riskləri daşıyır. Əksər hallarda lizinq müqavilələrinin şərtləri aktivin istifadəsinə yaxındır, ona görə də KOS-un icarə müddətinin sonunda avtomatik olaraq və ya müəyyən nominal dəyəri ödəməklə aktivin sahibi olmaq imkanı var. Adi bank krediti ilə müqayisədə lizinq müqaviləsi ilkin nağd pul tələb etmir. Beləliklə, lizinq KOS-a maliyyə resurslarını qoruyub saxlamağa imkan verir.

Lizinqin bir sıra üstünlüklərini vardır. KOM-lar lizinq müqaviləsini bitirdikdə və ya vaxtından əvvəl aktiv almaq istədikdə bu seçimi müqavilə şərtlərinə uyğun olaraq həyata keçirə bilərlər. Ayrıca, icarə müddətini uzatmaq və ya icarə ödənişlərini daha sərfəli hala gətirmək də mümkündür. Yəni KOM öz maliyyə vəziyyətinə uyğun olaraq icarə ödənişlərini tənzimləyə bilər.

Lizinq zəruri aktivləri almaq üçün kifayət qədər dövriyyə kapitalı olmayan yeni KOM-lar üçün maraqlıdır. Bundan əlavə, lizinqdən yüksək sahibkarlıq riski ilə xarakterizə olunan, qeyri-şəffaf fəaliyyət göstərən və inkişaf problemləri olan KOS-lar istifadə edə bilər, bu, həmçinin pul ehtiyatlarına qənaət etmək istəyən KOM-lar üçün cəlbedici ola bilər;

– P2P kreditləri, yəni fiziki və hüquqi şəxslərdən onlayn platformalar vasitəsilə və ənənəvi maliyyə vasitəçisinin iştirakı olmadan birbaşa vəsaitlərin cəlb edilməsi;

– onlayn platformalar vasitəsilə həyata keçirilən, platformanı idarə edən qurumun balansından birbaşa silinən sahibkarlıq kreditləri;

– müəssisənin adi səhmləri, dividendlər və ya idarəetmədə iştirak hüququ müqabilində onlayn investorlardan vəsaitlərin alınmasına əsaslanan səhm kraudfundinqi;

– qeyri-maliyyə mükafatı ilə kraudfandinq — layihəyə dəstək verən şəxslər pul əvəzində gəlir deyil, müəyyən hədiyyə və ya imtiyaz alırlar);

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

– mənfəətin bölüşdürülməsi kraudfandinqi — bu, investorlardan layihədən əldə olunan mənfəətin bir hissəsinin dividendlər, qonorarlar və s. şəklində ödənilməsi şərtləri ilə vəsaitlərin alınmasını nəzərdə tutur;
– ödənişsiz kraudfandinq — insanlar layihəyə dəstək olmaq üçün pul verir, amma qarşılığında nə pul, nə də mükafat gözləyirlər;
– birjadankənar təminatsız borc qiymətli kağızları fərdi və institusional investorlara onlayn olaraq satıldıqd borc qiymətli kağızlarının istifadəsi ilə vasitəçilik edilən kreditlər.

Aşağı risk	Aşağı risk	Orta risk	Yüksək risk
Aktiv dəstəkli maliyyələşdirmə	Alternativ alətlər	"Hibrid" alətlər	Səhmlərin maliyyələşdirilməsi alətləri
Kredit faktoru Ticarətin və anbarın maliyyələşdirilməsi	Korporativ istiqrazlar Qiymətli kağızlarla təmin edilmiş və təhvil verilmiş istiqrazlar Xüsusi abunə, Dövlət maliyyəsi Borc fondları / Kredit fondları	Subordinasiya olunmuş borc / istiqrazlar Gizli iştirak payı kreditləri Mənfəətdə iştirak etmək hüququ Konvertasiya olunan istiqrazlar İstiqrazlar və kuponlar Çoxmərtəbəli maliyyələşdirmə	Birbaşa investisiyalar Müəssisə kapitalı Biznes mələkləri KOB- lar üçün təklif platformaları Dövlət maliyyəsi

Şəkil 1. Kiçik və orta biznesin alternativ maliyyələşmə mənbələri.
Mənbə: OECD (2013)

Alternativ maliyyələşdirmə müəssisə tərəfindən həm borc, həm də kapital əsasında həyata keçirilə bilər ki, bu da onun növlərini borc götürülmüş və ya cəlb edilmiş maliyyə resursları mənbələri kimi təsnif etməyə imkan verir. Alternativ maliyyələşdirmənin aşağıdakı formaları borc əsasına malikdir (müəyyən müddət ərzində vəsaitlərin qaytarılması və gəlirin ödənilməsi öhdəliyi ilə): P2P və balans kreditləri, fakturaların və borc qiymətli kağızlarının satışı. Bundan əlavə, kraudfandinqin bəzi növləri, xüsusən də qeyri-maliyyə mükafatı ilə kraudfandinq şərti (qismən) borc əsaslı kimi təsnif edilə bilər.
Bütövlükdə müəssisənin maliyyə resurslarının formalaşması mənbələrinin faktiki strukturu bir çox amildən asılıdır:
– müəssisənin təşkilati-hüquqi forması və ölçüsü;
– müəssisənin həyat dövrünün mərhələsi (yeni yaradılmış müəssisə, uzun müddət fəaliyyət göstərən müəssisə, bazarda mövcudluq miqyasının genişlənməsi, fəaliyyət və məhsul çeşidinin şaxələndirilməsi mərhələsində olan müəssisə, sabit fəaliyyət göstərən və ya fəaliyyətinin azaldılması mərhələsində olan müəssisə);
– xarici maliyyə resurslarından istifadə istiqamətləri (əsas kapitala investisiyalar, dövriyyə aktivlərinin daimi və ya dəyişən hissəsinin maliyyələşdirilməsi).
Kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri üçün yuxarıda qeyd olunan maliyyə resurslarının formalaşması mənbələrinin hər biri özünəməxsus xüsusiyyətlərə, o cümlədən müəyyən obyektiv

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

məhdudiyyətlərə malikdir. Məsələn, kiçik və orta müəssisələrin öz maliyyə resurslarının həcmi, bir qayda olaraq, məhduddur, buna görə onların çox vaxt bahalı investisiya layihələrini həyata keçirmək imkanı olmur. Təşkilati-hüquqi formasına görə kiçik və orta müəssisələr ilk növbədə fərdi sahibkarlar, məhdud məsuliyyətli cəmiyyətlər və ya özəl səhmdar cəmiyyətləri şəklində fəaliyyət göstərirlər [6]. Uzunmüddətli müsbət kredit tarixçəsi, yüksək fəaliyyət riskləri olmadıqda kiçik və orta biznes üçün məqbul şərtlərlə lazımi kredit məbləğini əldə etmək olduqca çətindir. Bundan əlavə, sahibkarlar çox vaxt bank kreditlərini öz maliyyə resurslarının formalaşdırılmasının mümkün mənbəyi hesab etmirlər. Kredit almaq mümkün olsa belə, onun şərtləri, dəyəri, məbləği, girov tələbləri və digər parametrlər çox vaxt kiçik və orta biznes üçün həddindən artıq ağır və ya maliyyə cəhətdən qəbuledilməz olur.

Yuxarıda göstərilən çətinlikləri nəzərə alaraq, alternativ maliyyələşdirmə mənbələri kiçik və orta biznesin fəaliyyəti və inkişafı üçün maliyyə dəstəyinin mühüm komponentinə çevrilə bilər.

Maliyyə resurslarının ənənəvi və alternativ mənbələrini nəzərdən keçirərkən yeni yaradılmış və artıq fəaliyyət göstərən müəssisələr üçün vəsaitlərin cəlb edilməsində mövcud fərqləri nəzərə almaq lazımdır. Yeni yaradılan müəssisələr üçün daxili maliyyə mənbələri bir qayda olaraq nizamnamə kapitalı hesabına formalaşır, fəaliyyət göstərən müəssisələr üçün isə bundan əlavə, mənfəət və amortizasiya ayırmaları şəklində maliyyə resursları da mövcuddur. Borc vəsaitlərinin cəlb edilməsi zamanı da fərqlər izlənilir. Beləliklə, banklar müsbət kredit tarixçəsi, bazarda kifayət qədər uzun təcrübəsi olan müəssisələrə, eləcə də onlarla aktiv bank hesabı açan müştərilərinə daha az ehtiyatla və daha yaxşı şərtlərlə kredit verirlər. Yeni yaradılan müəssisə üçün, əksinə, alternativ mənbələrdən, xüsusən də kraudfandinq platformalarından istifadə etməklə maliyyə vəsaiti əldə etmək daha asandır.

Bank və qeyri-bank maliyyə-kredit təşkilatlarının inkişaf etmiş sektoru ilə yanaşı getdikcə populyarlıq qazanan onlayn platformalar vasitəsilə alternativ maliyyələşdirmə mənbələrinin Avropa təcrübəsi diqqətəlayiqdir. Qeyd etmək lazımdır ki, onlayn maliyyələşdirmənin bu səviyyəsinə nail olmaq dövlətin kiçik və orta biznesə maliyyə dəstəyi ilə bağlıdır. Xüsusilə, 2021-ci ildə Aİ ölkələrində kiçik və orta biznesin dövlət və yerli büdcələrdən maliyyələşdirilməsinin payı təxminən 14,7% təşkil etmişdir [9].

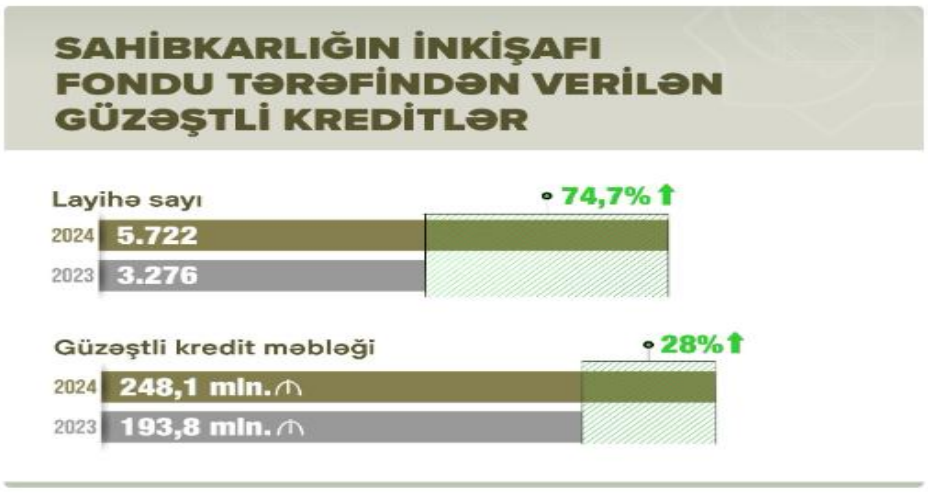

Şəkil 2. Güzəştli kredit vəsaitlərindən yararlanan sahibkarlıq subyektlərinin sayı.
Mənbə: https://economy.gov.az/

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

Ümumilikdə dünyada investisiyaların maliyyələşdirilməsində müəssisələrin daxili resurslarının orta payı 71,3%; bank kreditləri 14,3% (investisiya fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsi üçün bank kreditlərindən istifadə edən müəssisələrin xüsusi çəkisi cəmi 25% olmasına baxmayaraq); lizinq kreditləri, təsisçilərin töhfələri və alternativ mənbələr - hər biri təxminən 5% təşkil edir.
Azərbaycanda 2024-cü ildə Sahibkarlığın İnkişafı Fondu (Fond) tərəfindən güzəştli kreditlə təmin edilən sahibkarlıq subyektlərinin sayı 2023-cü illə müqayisədə 2024-cü ildə 74,7% artaraq 5722-yə çatıb. Verilmiş kredit məbləği isə 28% artaraq 248,1 milyon manat təşkil edib [13].
Ümumiyyətlə, son 5 ildə Azərbaycan iqtisadiyyatına qoyulan kreditin həcmini aşağıdakı cədvəldən görmək mümkündür.

Cədvəl 1. Azərbaycan iqtisadiyyatına kredit qoyuluşları (milyon manat)

	2020	2021	2022	2023	2024
İqtisadiyyata kredit qoyuluşları	14.530,4	17.119,8	20.184,0	23.979,1	29.288,2
o cümlədən:					
qısamüddətli	2.474,9	3.201,9	3.609,0	4.091,2	4.914,7
yekuna görə, faizlə	17,0	18,7	17,9	17,1	16,8
uzunmüddətli	12.055,5	13.917,9	16.575,0	19.887,9	24.373,5
yekuna görə, faizlə	83,0	81,3	82,1	82,9	83,2

Mənbə: https://www.stat.gov.az/

2025-ci il mayın 1-nə olan məlumata görə, Azərbaycan iqtisadiyyatına qoyulan kreditlərin ümumi məbləği 29 milyard 898,8 milyon manat olub. Bu göstərici ötən ilin eyni dövrünə nisbətən 15,1% artmışdır.
Kredit qoyuluşlarının 20 milyard 775,3 milyon manatı (69,5%) özəl bankların payına düşür. Bu, bir il əvvəlki göstəricidən 12,6% daha çoxdur.
Bank olmayan kredit təşkilatlarının (BOKT) kredit qoyuluşu mayın 1-də 1 milyard 802,3 milyon manat olub. İllik müqayisədə bu, 34,5% artım göstərir. BOKT-ların ümumi kredit qoyuluşundakı payı isə il ərzində 5,2%-dən 6%-ə yüksəlib [14].
Dünya ölkələri kontekstində müəssisələrin dövriyyə vəsaitlərinin maliyyələşdirilməsi mənbələrinin strukturu ümumilikdə investisiya qoyuluşlarının maliyyələşdirilməsi üçün xarakterik olan tendensiyaları izləyir. Belə ki, bank kreditlərinin ən böyük payı Çili, Braziliya, Peru, İrlandiyada, gözlənilən ən kiçik hissəsi isə Yəmən, Eritreya, Myanma, Konqo, Misirdədir. Rusiya da dövriyyə kapitalının maliyyələşdirilməsi üçün bank kreditlərinin cəlb edilməsinin ən aşağı səviyyəsinə malik ölkələr qrupundadır (4,2%). Alternativ onlayn maliyyələşdirmə növünün seçilməsi müəssisənin maliyyə resurslarından istifadə istiqamətindən asılıdır. Beləliklə, əksər hallarda kraudfandinq platformaları mövcud biznes daxilində yeni investisiya layihələrinin maliyyələşdirilməsi və başlanğıc layihələr üçün seçilir. Nəticə etibarilə, kiçik və orta biznesin dövriyyə kapitalına olan ehtiyaclarını ödəmək üçün alternativ mənbələri cəlb etmək obyektiv olaraq daha çətindir. Dövriyyə kapitalının sürətlə doldurulması debitor borclarının onlayn faktorinq vasitəsilə maliyyələşdirilməsi ilə təmin edilə bilər, lakin bu mexanizm yalnız bir neçə ölkədə populyarlıq qazanmışdır. Nəticədə, mikrokredit kiçik biznes üçün dövriyyə kapitalının

maliyyələşdirilməsinin ən əlçatan mənbəyi olaraq qalır [5, s.12]. Alternativ maliyyələşdirmənin inkişafı ənənəvi maliyyə mənbələrinə ən məhdud çıxışı olan və cari fəaliyyətləri və genişləndirilmiş təkrar istehsalı maliyyələşdirmək üçün öz maliyyə resurslarında çatışmazlıqlar yaşayan kiçik və orta müəssisələr üçün vacibdir. Bəzi ölkələrdə kiçik və orta biznesin alternativ onlayn maliyyələşdirilməsi son illərdə sürətlə inkişaf edir. Məsələn, Avropa alternativ maliyyə bazarında lider olan Böyük Britaniyada P2P (peer-to-peer) kreditləşməsi və onlayn faktorinq platformalarının sürətli inkişafı 2023-cü ildə ümumi həcmi 1,5 milyard funt sterlinq olan 12 minə yaxın kiçik və orta biznesin maliyyələşdirilməsini təmin edib. Kembric Alternativ Maliyyə Mərkəzinin hesablamalarına görə, 2024-cü ildə biznes sektoru üçün alternativ maliyyələşdirmə bazarının artım tempi 120% təşkil edib ki, bu da təxminən 22.500 kiçik biznes üçün 2,2 milyard funt sterlinq dəyərində müəssisələr üçün ilk növbədə başlanğıc, investisiya və dövriyyə kapitalını təmin edib. Son illərdə kiçik və orta biznes üçün alternativ maliyyələşdirmənin ən böyük inkişafı Çin, Cənubi Koreya, Fransa, Almaniya, Hollandiya və İspaniya kimi Aİ ölkələrində müşahidə olunub. Ümumilikdə, 2015-ci ildən 2025-ci ilə qədər Avropa və Asiyada kiçik və orta biznes üçün alternativ maliyyələşdirmə bazarının həcmi 13,5 dəfə, alternativ maliyyələşdirmə mexanizmi vasitəsilə vəsait cəlb edən subyektlərin sayı isə 13,4 dəfə artıb.

Müasir dövrdə biznesin maliyyələşdirilməsinin alternativ mənbələri ixtisaslaşmış onlayn platformalardan istifadə etməklə həm inkişaf etmiş, həm də inkişaf etməkdə olan ölkələrdə müəssisələrin, xüsusən də KOB-ların maliyyə resurslarının formalaşmasına real və effektiv təsir göstərir. Alternativ onlayn maliyyələşdirmə investisiyaların və maliyyə resurslarının cəlb edilməsi baxımından ənənəvi maliyyələşdirməyə nisbətən bir sıra üstünlüklərə malikdir. Bank kreditləşməsindən fərqli olaraq, alternativ maliyyələşdirmə modelləri biznes ideyasının yaranma mərhələsində və ya yeni yaradılmış müəssisə üçün real girov olmadan tələb olunan həcmdə (ehtiyacın 100%-nə qədər, çox vaxt isə bir neçə dəfə çox) və sərfəli şərtlərlə vəsait cəlb etməyə imkan verir. P2P kreditləşməsində kredit məbləğinin vaxtından əvvəl ödənilməsi bank kreditləşməsi zamanı mümkün olan cərimələri nəzərdə tutmur [10].

Həm təchizatçılar, həm də maliyyə resursları alanlar üçün alternativ onlayn biznes maliyyələşdirməsi əməliyyatların sürəti, sadəliyi və aydınlığı ilə xarakterizə olunur. İnvestorlar (maliyyə resurslarının tədarükçüləri) üçün alternativ maliyyələşdirmə modelləri vəsaitlərin qoyuluşu və qazanc əldə etmək üçün yeni əlavə istiqamət olmaqla yanaşı, sosial əhəmiyyətli biznes ideyalarını və ya innovativ layihələri dəstəkləmək imkanıdır.

Kraudfandinq Kiçik və Orta Biznesin maliyyələşdirilməsi üçün alternativ mənbə kimi

Sosial şəbəkələrin yayılması ilə birlikdə internet texnologiyalarının inkişafı kiçik və orta sahibkarlıq üçün yeni imkanlar açıb. Onların maliyyələşdirilməsi sahəsində baş vermiş struktur dəyişikliyi ənənəvi kreditləşdirmə ilə müqayisədə daha sürətli, asan və şəffaf şəkildə vəsait cəlb etməyə imkan verən onlayn alətlərə çıxışı təmin etmişdir. Ən vacib alternativ maliyyə alətlərindən biri kraudfandinqdir.

Son zamanlar xarici ədəbiyyatda kraudfandinq alternativ maliyyə mənbəyi kimi geniş öyrənilməyə başlamışdır. Ölkəmizdə kraudfandinqdən istifadə edilməsinə baxmayaraq, elmi-nəzəri cəhətdən tədqiq edilməsi diqqətdən kənarda qalıb.

Kraudfandinq və ya ictimai maliyyələşdirmə vəsait toplamanın yeni təcrübəsidir, bunun sayəsində tez-tez müxtəlif bölgələrdə yaşayan insanlar maraqlandıqları bir layihənin maliyyələşdirilməsinə töhfə verirlər [12]. Kraudfandinq müəyyən bir ideyanı dəstəkləmək istəyən geniş virtual icma tərəfindən təmin edilən kapital mənbəyi kimi çıxış edir.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

2000-ci illərin ortalarında ilk kraudfandinq platformalarının meydana çıxması ilə dövlət maliyyələşdirməsi sahibkarlıq fəaliyyətində istifadə olunmağa başladı. Kraudfandinq yalnız iqtisadiyyatın bir çox sektorlarında, o cümlədən kiçik və orta biznesin geniş spektrli kommersiya əməliyyatlarını dəstəkləmək üçün alternativ maliyyələşdirmə vasitəsi kimi istifadə edilmir, həm də vençur kapitalı sistemini kökündən dəyişməyə qadirdir [8;11]. Kraudfandinqin spesifikliyi ondan ibarətdir ki, ondan bütövlükdə müəssisənin deyil, konkret layihələrin maliyyələşdirilməsi üçün istifadə olunur. Bu maliyyələşdirmə forması ənənəvi kapital mənbələrinə çıxış üçün girov və ya kredit tarixçəsi olmayan kiçik və ya yeni yaradılmış müəssisələr üçün həll yolu ola bilər.

Kraudfandinq bir məhsul və ya müəyyən bir mükafat müqabilində töhfə verənlər, sponsorlar və ya özəl investorlar adlanan çox sayda insandan kənar investisiyaların cəlb edilməsi üsuludur, məhsul və ya xidmətin inkişafı, qiymətləndirilməsi və satışı ilə bağlı konkret problemlərin həllinə yönəlib. Böyük məbləğdə maliyyə təmin edən biznes mələklərindən, vençur kapitalı firmalarından, banklardan və digər maliyyə institutlarından fərqli olaraq, kraudfandinq çoxsaylı özəl investorların kiçik maliyyə töhfələrini cəlb edir.

Beləliklə, kraudfandinq kapital cəlb etməli olan sahibkarlar, ianəçilər və vasitəçilər - hüquqi əsası təmin edən və həyat qabiliyyətli layihələri əvvəlcədən seçən kraudfandinq platformaları arasında əməkdaşlıqdır.

Kraudfandinq platformaları üç kateqoriyaya bölünür:

- müştərinin ayrılmış hesabı olan model;
- notariat modeli;
- zəmanətli qaytarma modeli.

Müştərilərin ayrılmış hesabı olan modeldə platforma çox məhdud rol oynayır. Kraudfandinq vasitəsilə toplanan pullar platformadan ayrı bir bank hesabında saxlanılır və onun bu hesaba daxil olmaq hüququ yoxdur.

Notariat modelində platformaya daha mühüm rol verilir: o, maliyyə və investisiya sorğularını emal edir, pul yığır, banka köçürür, sonra isə şirkətə ötürür.

Zəmanətli qaytarma modelində platformanın rolu əhəmiyyətli dərəcədə genişlənir. Platforma vəsaitlərin alınması şərtlərini və investorlar üçün zəmanətli gəlir dərəcəsini (adətən 8-10%) müəyyən edir. Bu modelin istifadəsi onun kredit qabiliyyətini adekvat qiymətləndirmək üçün platforma ilə müəssisə arasında birbaşa qarşılıqlı əlaqəni nəzərdə tutur. Zəmanətli qaytarma modeli Çində çox məşhurdur [5;11].

Kraudfandinq vasitəsilə maliyyə vəsaitinin cəlb edilməsi prosesi bir neçə mərhələdən ibarətdir.

İlkin mərhələdə müəssisə layihənin həyata keçirilməsi üçün tələb olunan maliyyə vəsaitinin həcmini və vəsait cəlb etməli olduğu müddətləri hesablayır. Kraudfandinq platformasında yığım üçün elan edilən məbləğ tələb olunan maliyyələşdirmə məbləği ilə müəssisədə artıq mövcud olan vəsaitin məbləği arasındakı fərq kimi müəyyən edilir.

Sonra ianəçilər üçün mükafatlandırma forması seçilir - bu, maliyyə və ya qeyri-maliyyə ola bilər. Kraudfandinq sistemində əmək haqqının beş əsas modeli var [3;12]:

1) Sponsorluq. İştirakçı heç bir maddi kompensasiya verilməyən ianə şəklində töhfə verir. Əmanətçilər reklam və ya marketinq xarakteri daşıya bilən ictimai tanınma şəklində mükafat alırlar. Sponsorluq modeli əsasən qeyri-kommersiya təşkilatları tərəfindən istifadə olunur, kiçik və orta biznesdə praktiki olaraq istifadə edilmir;

2) Əvvəlcədən satış və ya sifariş. Müəyyən bir məhsulun istehsalına yönəlmiş maliyyələşmənin təmin edilməsi müqabilində ianəçilər onun ilkin versiyasını və ya məhsulu endirimli qiymətə almaq imkanı əldə edirlər;

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

3) Mükafat. Mükafat faktiki məhsul və ya xidmət deyil, simvolik bir hədiyyədir, məsələn, markalı köynək və ya brelok. Şirkətlər tez-tez əvvəlcədən sifarişləri və mükafatları birləşdirən kombinasiya modelindən istifadə edirlər;
4) Borc vermək. Kredit vermə yolu ilə investorlar layihə başa çatdıqdan sonra vəsaitlərin istifadəsi üçün müəyyən faiz və ya komissiya alırlar. İnvestorlar həmçinin gəlirlərin bölüşdürülməsi prinsipi əsasında pul mükafatları ala bilərlər ki, bu da layihənin uğurlu olması halında mənfəətin əvvəlcədən razılaşdırılmış hissəsinin ödənilməsini nəzərdə tutur;
5) Nizamnamə kapitalında iştirak. Kraudfandinq platformaları vasitəsilə şirkət qiymətli kağızları açıq satışa çıxarır və onları alan investorlar biznesdə pay və səsvermə hüququ əldə edirlər.
İnvestorlar üçün maliyyə mükafatı nəzərdə tutan kreditləşdirmə və nizamnamə kapitalında iştirak kraudinvestinq adlanır. Şirkət fəal şəkildə böyüməyə və inkişaf etməyə başlasa, özəl investorlar maliyyə gəlirinə arxalana bilərlər.
Kraudfandinq platformasında fandreyzinq biznes layihəsinin məqsədləri və onlara nail olmaq yollarının ətraflı təsviri, o cümlədən qarşıdan gələn xərclərin hesablanması ilə müşayiət olunur. İnvestorların dərin araşdırma aparmaq və kraudfandinq layihəsi üzrə peşəkar qiymət almaq imkanı olmadığı üçün şirkət onun dəyərini aydın və başa düşülən şəkildə müəyyən etməlidir. Aydındır ki, hər bir layihənin öz fərdi xüsusiyyətləri var, lakin biznes modelinin mütləq ehtiva etməli olduğu əsas məqamları vurğulamaq olar:

- şirkətin mülkiyyət strukturu;
- idarə heyətinin tərkibi;
- investisiya strukturu;
- layihənin inkişaf mərhələsi;
- bazar təhlili;
- mümkün risklər;
- maliyyə proqnozu.

Kraudfandinq platformasının mühüm cəhəti ilkin mərhələdə inkişaf potensialına malik olan real ideyaların seçilməsidir. İnvestorların hüquq və mənafelərinin müdafiəsi məqsədilə platforma əməkdaşları və ya kənar mütəxəssislər cəlb edilməklə ekspertiza keçirilir. Ekspertiza nəticəsində perspektivsiz və şübhəli layihələr süzgəcdən keçirilir, seçimdən keçən layihələr haqqında məlumatlar platformada yerləşdirilir.
Birbaşa fandreyzinq mərhələsinin müddəti seçilmiş platformadan asılıdır, lakin təcrübədən göründüyü kimi, uğurlu kampaniya üçün orta vaxt intervalı onun başlandığı andan 8-9 həftədir.
Əgər kraudfandinq platforması AON (All-Or-Nothing) prinsipi ilə işləyirsə, vəsait şirkətə yalnız tələb olunan məbləğ tam olaraq toplandıqda köçürülür, əks halda pul investorlara qaytarılır. KIA (Keep-It-All) prinsipi ilə fəaliyyət göstərən kraudfandinq platformaları ilkin elan edilmiş məbləğin hansı hissəsini təşkil etməsindən asılı olmayaraq toplanan bütün pulları şirkətə köçürür. Vəsaitlər şirkətə göstərilən xidmətə görə mükafat çıxılmaqla köçürülür. Xarici kraudfandinq platformalarında təşkilatçılara verilən mükafat toplanan məbləğin təxminən 4-5%-ni, yerli platformalarda isə 5-15%-ni təşkil edir. 5-10% pulu köçürən ödəniş aqreqatorunun komissiyasıdır [2;12].
Bundan əlavə, bəzi platformalar aşağıdakı ödənişləri təmin edir [2;11]:

- biznes ideyası ilə platformada ilk dəfə görünən şirkətlər tərəfindən ödənilən qeydiyyat haqqı;
- platformanın emal xərclərini ödəmək üçün tutulan ərizə haqqı;

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

- borc götürülmüş məbləğlərin faizi kimi hesablanan və platformanın inzibati xərclərini ödəmək üçün istifadə edilən illik haqq;
- faiz ödənişlərini gecikdirən şirkətlər üçün cərimə kimi istifadə edilən gecikmə haqqı.

Kraudfandinqin maliyyə mənbəyi kimi üstünlükləri və mənfi cəhətləri var. Üstünlüklərinə aşağıdakılar daxildir [1;12]:

1. Kraudfandinq yüksək keyfiyyətli investisiya layihələrinin müəyyən edilməsinə, hədəf auditoriya qarşısında ideyaların orijinallığının yoxlanmasına və bazarın qəbulu baxımından məhsulun perspektivlərinin sınaqdan keçirilməsinə xidmət edir.
2. Kraudfandinq beyin fırtınası adlanan üsuldan istifadə etməyə imkan verir ki, bu zaman sahibkar auditoriya ilə birbaşa əlaqə yarada və bir çox insandan şərhlər, rəylər və ideyalar ala bilər.
3. Kraudfandinq bir növ elektron marketinq alətidir. İnvestorların həm potensial istehlakçı olduqlarını, həm də məhsulun təqdimatında maraqlı olduqlarını nəzərə alsaq, onlar bu barədə öz tanışları arasında, o cümlədən sosial şəbəkələrdə məlumat yayacaq və bununla da reklam kampaniyasının xərclərini azaldacaqlar.
4. Kraudfandinq coğrafi maneələri aradan qaldıraraq investorlara qlobal bazardan vəsait toplamağa imkan verən çevik alətdir.
5. Kraudfandinq bir məhsulun bazarda mümkün qədər tez təşviqini asanlaşdırır və istehlakçıların orijinal məhsullara erkən çıxışını təmin edir, həmçinin onların inkişafının ilkin mərhələlərində yeni layihələrə maraq yaradır.
6. Əgər biz səhmdarların kraudfundinqindən danışmırıqsa, kənar maliyyələşdirmə biznes sahibləri tərəfindən qərarların qəbulu üzərində nəzarətin itirilməsi ilə nəticələnmir.

Kraudfandinqin zəif tərəfləri əsasən onun ictimai mahiyyəti ilə bağlıdır.

1. Vəsaitləri uğurla cəlb etmək üçün müəssisə layihənin ən müfəssəl təsvirini təqdim etməli, məhsulun unikal xüsusiyyətləri, onun potensial alıcıları və icra xərcləri haqqında mühüm məlumatları açıqlamalıdır. Bütün bu məlumatların açıqlanması arzuolunmazdır və kommersiya sirri kimi bir konsepsiya ilə əlaqələndirilir, bu o deməkdir ki, kraudfandinq məlumatın açıqlanması və ideyanın oğurlanması riskini artırır və məhsulun sonrakı patentləşdirilməsi zamanı mənfi nəticələrə səbəb ola bilər.
2. İştirakçıların çoxluğuna görə kraudfandinq ənənəvi maliyyələşdirmə üsulları ilə müqayisədə daha çox əmək tutumlu və bahalı alət ola bilər, buna görə də investorlarla qarşılıqlı əlaqəyə yönəlmiş vaxt və maddi xərclərin ölçülməsi vacibdir.
3. Kraudfandinq platformaları çox vaxt təqdim olunan biznes layihələri üçün məsuliyyət daşımır və onların həyata keçirilməsinə zəmanət vermir, bu da saxtakarlıq və vicdansızlıq ehtimalını artırır. Bəzi platformalar layihələrin ekspertizasını keçirmir, yalnız şirkət tərəfindən təqdim olunan sənədlərin rəsmi yoxlanışını həyata keçirir.
4. Onlayn ödənişlərlə bağlı hər hansı alət kimi kraudfandinq də kiberhücum riskinə məruz qala bilər.
5. Kraudfandinq-dən istifadə edən müəssisənin işçiləri kifayət qədər peşəkar səriştəyə malik olmaya bilər, bu isə o deməkdir ki, layihənin baş tutmaması və yatırılan vəsaitin itirilməsi riski çox yüksəkdir.
6. Kraudfandinqin inkişafı ilə layihələr arasında rəqabət artır.

Xarici tədqiqatlarda kiçik və orta sahibkarlığın maliyyələşdirilməsi bazarının restrukturizasiyası ilə bağlı proqnozlara rast gəlmək olar ki, bu da son illərdə alternativ maliyyə mənbələrinin və xüsusən də kraudfandinqin əhəmiyyətinin artdığını göstərir. Bir çox ölkələrdə kraudfandinq eyni zamanda şəffaflıq və investorların maraqlarının qorunması məsələlərini həll etməklə diqqət

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

çəkməkdədir. Kraudfandinqə marağın artması həm də onunla əlaqədardır ki, dövlət səviyyəsində buna iş yerlərinin yaradılması və makroiqtisadi sabitliyin təmin edilməsi yolu kimi baxılır. Son onillik kraudfandinq əməliyyatlarının iştirakçılarının münasibətlərini tənzimləyən normativ hüquqi bazanın formalaşması ilə xarakterizə olunur. Belə ki, alternativ maliyyə mənbələri üçün ən böyük bazar olan Böyük Britaniyada kraudfandinqlə bağlı fəaliyyətlər ciddi şəkildə tənzimlənir və xüsusi icazə olmadan həyata keçirilə bilməz. 2014-cü ildən etibarən britaniyalı investorlar kraudfandinqin risklərindən tam xəbərdar olmayan insanların əməliyyatlarda iştirak etməməsi üçün xüsusi sertifikatlaşdırma prosedurundan keçməlidirlər.

Azərbaycanda kraudfandinq faktiki olaraq tənzimlənməyən fəaliyyətdir. Tənzimləyici tədbirlərin işlənib hazırlanmasında təkcə sahibkarlar və investorlar deyil, həm də kraudfandinq platformaları sayəsində mənfəətlərinin bir hissəsini itirən maliyyə institutları da maraqlıdır. Onlayn əlaqələrin etibarlı strukturunun və təhlükəsiz pul köçürmə sistemlərinin olmaması kraudfandinq platformalarının və ənənəvi maliyyə institutlarının inteqrasiyasına ehtiyacı diktə edir. Maliyyə innovasiyalarını dəstəkləyən və biznes ideyaları ilə kapitalın effektiv uyğunlaşdırılmasını asanlaşdıran mühitin yaradılması kraudfandinqi kiçik və orta biznesin əlində güclü alətə çevirəcək və yeni layihələrin təşviqi üçün geniş imkanlar verəcək.

Kraudfandinqin inkişafının xarici və daxili tendensiyalarının təhlili onun kiçik və orta sahibkarlıq, o cümlədən yeni yaradılmış müəssisələr üçün alternativ maliyyə mənbəyi kimi böyük potensiala malik olduğunu göstərir. Bütövlükdə dünyada və konkret olaraq hər bir ölkədə əhalinin sərəncamında olan kapitalın böyük hissəsindən istifadə olunmur. Kraudfandinq sayəsində heç bir şeyə yatırılmamış sərbəst vəsaitlər iqtisadi münasibətlərin bütün iştirakçıları - şirkətlər, özəl investorlar, dövlət üçün faydalı ola bilər. Ölkəmizdə kraudfandinq hələ çox geniş yayılmayıb. Səbəb təkcə onun tənzimlənməsi və standartlaşdırılması məsələləri deyil, həm də alternativ maliyyələşdirmənin bu növünə informasiya dəstəyinin olmamasıdır - bir çox müəssisələrin, xüsusən də kiçik və orta müəssisələrin onun mövcudluğundan belə xəbəri yoxdur. Kraudfandinqin unikallığı ondan ibarətdir ki, onu ənənəvi mənada kreditləşmə ilə əvəz etmək olmaz. Çoxfunksiyalı maliyyə aləti kimi kraudfandinq böyüməyə yönəlmiş şirkətlərə hətta iqtisadi qeyri-müəyyənlik şəraitində də innovativ ideyalar üçün dəstək almağa imkan verir. Dövlətin kraudfandinqə diqqəti onu kiçik və orta biznesin inkişafına təkan verə biləcək tramplin halına gətirəcək.

Nəticə

Müasir milli iqtisadiyyatlarda kiçik və orta sahibkarlığın maliyyələşdirilməsinin ənənəvi forma və üsulları ilə yanaşı, alternativ maliyyə mənbələri də geniş yayılmışdır. Belə ki, KOB-ların maliyyələşdirilməsi üçün əlavə və əvəzedici alətlər kimi çıxış edən faktorinq, sifarişlərin maliyyələşdirilməsi, lizinq, ticarət krediti və kraudfandinqdən geniş istifadə olunur. Alternativ maliyyə alətlərindən olan kraudfandinq iri investorlardan və ya bank kreditlərindən asılı olmadan layihələrin həyata keçirilməsi vasitəsi kimi effektivliyini sübut etmişdir.

Hər bir alternativ maliyyə alətinin özünəməxsus xüsusiyyətləri, üstünlükləri və çatışmazlıqları, tənzimləyici və hüquqi dəstək tələbləri var və müəyyən fəaliyyət növünə xidmət edir. Başqa sözlə, onlar öz xarakterlərinə və kapitalın artırılması şərtlərinə görə fərqlənirlər. Alternativ maliyyələşdirmə alətləri bilavasitə sahibkarlar tərəfindən xüsusilə son illər üçün xarakterik olan böhran hadisələri kontekstində biznes sektorunun maliyyələşdirilməsinin səmərəliliyinin artırılması üçün lazımdır.

Şirkətin fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsi alətləri və kanallarının hər birinin özünəməxsus xüsusiyyətləri, faydaları olduğu kimi, potensial riskləri də var. Müxtəlif maliyyələşdirmə üsullarını birləşdirən kompleks yanaşmaya xüsusi diqqət yetirilməlidir.
Beləliklə, kiçik və orta biznesin əsas maliyyə mənbəyi onların öz resursları və onlara bərabər tutulan maliyyə resurslarıdır. Bununla belə, alternativ onlayn biznes maliyyələşdirmə modelləri müəssisələrin maliyyə dəstəyində getdikcə daha çox əhəmiyyət kəsb edir.
Tədqiqatların təhlili bizə belə qənaətə gəlməyə imkan vermişdir ki, müasir iqtisadiyyatlarda KOS-ların alternativ maliyyələşdirilməsinin əsas alətləri faktorinq, sifarişlərin maliyyələşdirilməsi, lizinq, ticarət krediti və kraudfandinqdir. Aparılan araşdırma həm kiçik və orta biznesin maliyyələşdirilməsi imkanlarının genişləndirilməsi, həm də kraudfandinqin makroiqtisadi artım amili kimi nəzərdən keçirilməsi baxımından faydalı ola bilər.

Bəyannamələr
Əlyazma başqa heç bir jurnala və ya konfransa təqdim edilməyib.

Təhsil Məhdudiyyətləri
Tədqiqatın nəticələrinə təsir göstərə biləcək məhdudiyyətlər mövcud deyil.

Minnətdarlıq
Müəllif bu tədqiqatda iştirak edən, öz dəyərli fikirlərini və təcrübələrini bölüşən işçilərə və təcrübəli yaşlı insanlara təşəkkürünü bildirir. Onların əməkdaşlığı və açıqlığı tədqiqat nəticələrinin dərinliyinə və zənginliyinə əhəmiyyətli dərəcədə kömək etmişdir.

Maliyyələşdirmə Mənbəyi
Bu tədqiqat xarici maliyyə dəstəyi olmadan aparılmışdır.

Rəqabətli Maraqlar
Müəlliflər heç bir rəqabətli maraqlar bəyan etmirlər.

Etik Standartlar
Tədqiqat bütün etik qaydalara cavab verir, o cümlədən öyrənilən ölkənin qanuni tələblərinə riayət edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Abdullayeva, Z.H. Kiçik sahibkarlıq subyektlərin iqtisadiyyatın inkişafında rolu. Dərslik / Z.H. Abdullayeva. – Bakı: İqtisad Universiteti nəşriyyatı, – 2015. - 243 s.
2. Bouncken R.B., Komorek M., Kraus S. Crowdfunding: The Current State of Research / - International Business & Economics Research Journal, - 2015. - vol. 14, - p. 407-416
3. Fenwick M., McCahery J.A., Vermeulen E.P.M. Fintech and the Financing of Entrepreneurs: From Crowdfunding to Marketplace Lending / - ECGI – Law Working Paper, - 2017. - no. 369, - 53 p.
4. Həsənli, E.O. Kiçik və Orta Biznesin inkişafı və əhalinin məşğulluğunun təmin edilməsi problemləri. Dərslik / E.O. Həsənli. – Bakı: Zaman nəşriyyatı, - 2018. - 322 s.
5. İmanov, S. Kiçik sahibkarlıq. Dərslik / S.İmanov. – Bakı: Elm nəşriyyatı, - 2017. - 422 s.

6. Oruczadə, İ.A. Azərbaycanda kiçik və orta sahibkarlığa maliyyə vəsaitlərinin cəlb olunmasının alternativ yolları: / Magistr dissertasiyası/ - Bakı, 2021. -73 s.
7. Аббасова О.М. Совершенствование развития предприятий малого бизнеса // О.М. Аббасова . - Вестник Академии знаний, - 2020. № 3 (38). - С. 10–14.
8. Алкаиси Т. Современные источники формирования капитала в сфере малого бизнеса // Т. Алкаиси. - Студенческий вестник, - 2022. № 5-4 (197). - С. 36-37.
9. Бикметова З. М. Основные направления обеспечения финансовой безопасности предприятия // З. Бикметова. - Актуальные вопросы современной экономики, - 2019. № 6 (1). - С. 363-370.
10. Досова А.А. Исследование сущности и содержания финансовой устойчивости предприятий малого бизнеса // А.А. Досова . - Финансы и учетная политика, - 2020. № 3 (18). - С. 20-25.
11. Егорова Н. Е. Модели и методы анализа устойчивости развития малых предприятий // Н.Е. Егорова. - Экономика и математические методы, - 2020. Т. 56. № 3. - С. 79-90.
12. Мамаева М.Р. Совершенствование механизма управления финансовой устойчивостью организации малого бизнеса // М.Р. Мамаева. - Стратегия бизнеса, - 2019. № 3. - С. 139-141.
13. https://economy.gov.az/az/post/2500/sahibkarlar-dovletin-guzestli-maliyye-mexanizmleri-ile-bizneslerini-inkisaf-etdirirler
14. https://www.stat.gov.az/source/entrepreneurship/

RESEARCH OF ALTERNATIVE FINANCIAL SOURCES FOR SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES (SMEs)

[1]Nubar Israyilova, [2]Turkan Hatamova
[1]Teacher of the Department of Management and Information Technologies, [2]Teacher of the Department of Economics
[1]Heydar Aliyev Military Institute, Baku, [2]Azerbaijan Academy of Labor and Social Relations

ABSTRACT

Small and Medium Business is considered a driving force for global economic development. The article examines alternative sources of finance against the background of direct financing of Small and Medium Enterprises, identifies the advantages and prospects of using alternative ways, and systematizes the factors determining the structure of SME financing sources.
The problem of financing of Small and Medium Enterprises has raised the need to study alternative sources of finance such as factoring, leasing, crowdfunding, which makes the article more relevant. The study examines the essence, forms, strengths and weaknesses of alternative sources of finance, as well as the legal aspects of their regulation, and the main goal is to determine the development prospects in the domestic market based on foreign experience. Based on global statistical data, it can be said that in recent years the importance of alternative sources of finance for SMEs, especially crowdfunding, has increased. Crowdfunding has not yet found wide application in Azerbaijan. The development of this area will depend on the effective

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

implementation of the regulatory and legal framework and the expansion of information provision on alternative sources of finance.
The article used methods based on observation, scientific abstraction, comparative analysis, analysis, synthesis, induction, deduction, and logical reasoning.
Keywords: investment, small business, medium business, alternative sources of finance, crowdfunding
JEL: M13, L25, L52; **UDC:** 338.24:334.021:338.2

ИССЛЕДОВАНИЕ АЛЬТЕРНАТИВНЫХ ИСТОЧНИКОВ ФИНАНСИРОВАНИЯ ДЛЯ МАЛЫХ И СРЕДНИХ ПРЕДПРИЯТИЙ (МСП)

[1]Нубар Исраилова, [2]Туркан Хатамова
[1]Преподаватель кафедры управления и информационных технологий, [2]Преподаватель кафедры экономики
[1]Военный Институт имени Гейдара Алиева, Баку, [2]Азербайджанская академия труда и социальных отношений

РЕЗЮМЕ

Малый и средний бизнес считается движущей силой развития мировой экономики. В статье рассматриваются альтернативные источники финансирования на фоне прямого финансирования малых и средних предприятий, выявляются преимущества и перспективы использования альтернативных способов, систематизируются факторы, определяющие структуру источников финансирования МСП.
Проблема финансирования малых и средних предприятий обусловила необходимость изучения альтернативных источников финансирования, таких как факторинг, лизинг, краудфандинг, что делает статью более актуальной. В исследовании рассматриваются сущность, формы, сильные и слабые стороны альтернативных источников финансирования, а также правовые аспекты их регулирования, а главной целью является определение перспектив развития на внутреннем рынке на основе зарубежного опыта. На основе мировых статистических данных можно сказать, что в последние годы возросла значимость альтернативных источников финансирования для МСП, особенно краудфандинга. В Азербайджане краудфандинг пока не нашел широкого применения. Развитие этого направления будет зависеть от эффективной реализации нормативно-правовой базы и расширения информационного обеспечения альтернативных источников финансирования.
В статье использованы методы, основанные на наблюдении, научной абстракции, сравнительном анализе, анализе, синтезе, индукции, дедукции и логическом рассуждении.
Ключевые слова: инвестиции, малый бизнес, средний бизнес, альтернативные источники финансирования, краудфандинг
JEL: M13, L25, L52; **УДК:** 338.24:334.021:338.2

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER
49-57
VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

Nəşr olunma tarixi

Məqalənin göndərilmə tarixi: 28.01.2026
Məqalənin qəbul edilmə tarixi: 11.02.2026
Məqalənin onlayn buraxılışı: 02.03.2026
https://doi.org/10.36962/ENECO25012026-05
Rəyçi: i.e.d., prof. Əlican Babayev

AVİASİYA HOLDİNQLƏRİNDƏ İNTEQRASİYA VƏ DİVERSİFİKASİYA STRATEGİYALARININ İQTİSADİ SƏMƏRƏLİLİYİ

[1]Sərvər Abbasov, [2]Davud Abdullayev
[1,2]Milli Aviasiya Akademiyası
[1]i.e.d., professor, [2]doktorant
E-mail: [1]server.abbasov @gmail.com, [2]davud_abdullayev@inbox.ru
ORCID ID: [1]0000-0003-2533-1052, [2]0009-0009-7080-5713

XÜLASƏ

Müasir qlobal aviasiya sənayesində artan rəqabət, bazar dəyişkənliyi, yanacaq qiymətlərindəki dalğalanmalar və geosiyasi risklər aviaşirkətlərin strateji idarəetmə yanaşmalarına yenidən baxılmasını zəruri edir. Bu şəraitdə inteqrasiya və diversifikasiya strategiyaları aviasiya holdinqlərinin davamlı inkişafının və maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsində əsas alətlərdən biri kimi çıxış edir. Məqalədə aviasiya holdinqlərində inteqrasiya və diversifikasiya strategiyalarının iqtisadi səmərəliliyə təsiri kompleks şəkildə təhlil edilmişdir.

Tədqiqatın metodoloji bazasını sistemli təhlil, müqayisəli yanaşma və statistik məlumatların qrafik interpretasiyası təşkil edir. Araşdırma əsasən Azərbaycan aviasiya sektorunda inteqrasiya olunmuş holdinq modelinin formalaşması, xüsusilə AZAL-ın fəaliyyət göstəriciləri əsasında aparılmışdır. Eyni zamanda Lufthansa Group, Air France–KLM və Emirates Group kimi beynəlxalq aviasiya holdinqlərinin təcrübəsi nəzərə alınaraq müqayisəli qiymətləndirmə həyata keçirilmişdir.

Aparılan təhlillər göstərir ki, xidmət portfelinin diversifikasiyası, holdinqdaxili inteqrasiya səviyyəsinin yüksəldilməsi və resursların mərkəzləşdirilmiş idarə olunması ümumi gəlirin artımına, əməliyyat xərclərinin optimallaşdırılmasına və maliyyə sabitliyinin güclənməsinə şərait yaradır. Məqalənin nəticələri Azərbaycan aviasiya sektorunda strateji idarəetmənin təkmilləşdirilməsi və inteqrasiya olunmuş modelin daha da inkişaf etdirilməsi baxımından elmi və praktiki əhəmiyyət kəsb edir.

Bundan əlavə, tədqiqat çərçivəsində müəyyən edilmişdir ki, aviasiya holdinqlərində inteqrasiya olunmuş idarəetmə modelləri yalnız maliyyə göstəricilərinin yaxşılaşdırılması ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda institusional dayanıqlığın və strateji çevikliyin formalaşmasına mühüm töhfə verir. Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, holdinq strukturlarında mərkəzləşdirilmiş strateji qərar qəbuletmə mexanizmi ilə əməliyyat muxtariyyətinin balanslaşdırılması optimal idarəetmə modelinin əsasını təşkil edir.

Eyni zamanda diversifikasiya strategiyalarının tətbiqi aviasiya holdinqlərinə bazar dəyişikliklərinə daha çevik reaksiya vermək, yeni gəlir mənbələri formalaşdırmaq və əməliyyat risklərini minimuma endirmək imkanı yaradır. Araşdırma nəticələri təsdiq edir ki, xidmət portfelinin

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

genişləndirilməsi maliyyə sabitliyinin yüksəldilməsində mühüm rol oynayır və bu proses uzunmüddətli strateji üstünlüklər formalaşdırır.
Açar sözlər: Aviasiya holdinqləri, inteqrasiya strategiyaları, diversifikasiya siyasəti, maliyyə sabitliyi, iqtisadi səmərəlilik, strateji idarəetmə, AZAL, beynəlxalq aviasiya təcrübəsi.
JEL: G32, L91, L92; **UOT:** 658.114.5

Giriş.
Qlobal iqtisadiyyatın ayrılmaz hissəsi olan aviasiya sənayesi son onilliklərdə sürətli struktur dəyişiklikləri ilə xarakterizə olunur. Beynəlxalq hava daşımalarına tələbatın artması, eyni zamanda bazarda rəqabətin güclənməsi aviaşirkətlərin ənənəvi fəaliyyət modellərindən imtina edərək daha kompleks və çevik idarəetmə strukturlarına keçməsini zəruri etmişdir. Xüsusilə iri aviasiya holdinqlərinin formalaşması bu prosesin əsas nəticələrindən biri kimi çıxış edir [6, s. 91].
İnteqrasiya və diversifikasiya strategiyaları aviasiya holdinqlərinin iqtisadi fəaliyyətində əsas strateji istiqamətlərdən hesab olunur. İnteqrasiya müəssisədaxili əlaqələrin gücləndirilməsinə, resurslardan səmərəli istifadəyə və əməliyyat risklərinin azaldılmasına xidmət etdiyi halda, diversifikasiya strategiyası gəlir mənbələrinin şaxələndirilməsi və bazar risklərinin yayılması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.
Azərbaycan aviasiya sektorunda inteqrasiya olunmuş modelin tətbiqi, xüsusilə AZAL-ın holdinq strukturu, regional və beynəlxalq səviyyədə diqqət cəlb edən nümunələrdən biridir. Bu baxımdan, inteqrasiya və diversifikasiya strategiyalarının iqtisadi nəticələrinin elmi əsaslarla təhlili aktual tədqiqat istiqaməti kimi çıxış edir.

Aviasiya holdinqlərində inteqrasiya və diversifikasiya strategiyalarının nəzəri əsasları.
İnteqrasiya strategiyaları əsasən horizontal və vertical formalarda tətbiq olunur. Horizontal inteqrasiya bazar payının artırılması və rəqabətin azaldılması məqsədi daşıdığı halda, vertical inteqrasiya təchizat zəncirinin müxtəlif mərhələlərinə nəzarəti gücləndirərək xərclərin optimallaşdırılmasına imkan yaradır [3, s. 148].
Diversifikasiya strategiyaları isə aviasiya holdinqlərində sərnişin daşımaları ilə yanaşı kargo, texniki xidmət, təlim, turizm və logistika kimi fəaliyyət sahələrinin inkişafını nəzərdə tutur. Bu yanaşma holdinqin maliyyə dayanıqlığını gücləndirməklə yanaşı, mövsümi dalğalanmaların təsirini minimuma endirir [1, s. 214].

Cədvəl 1. Diversifikasiya siyasətinin əsas göstəriciləri (2021–2024)

İl	Ümumi gəlir (mln AZN)	Maliyyə sabitliyi indeksi	Xidmət sayı
2021	30	0.70	3
2022	37	0.75	4
2023	44	0.80	4
2024	54	0.85	5

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

Cədvəl 1 göstərir ki, xidmət növlərinin sayının artması ilə ümumi gəlir və maliyyə sabitliyi indeksi arasında birbaşa müsbət əlaqə mövcuddur. Bu, diversifikasiya siyasətinin iqtisadi baxımdan effektivliyini təsdiqləyir.

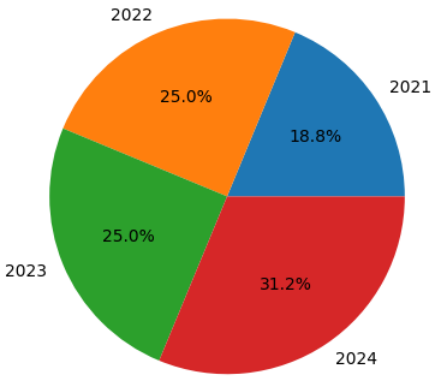

Diaqram 1. Xidmət növlərinin illər üzrə pay bölgüsü.
Mənbə: Müəllif tərəfindən excel 2019 proqram təminatında tərtib edilmişdir.

Diaqramdan göründüyü kimi, 2024-cü ildə xidmət portfelinin payı maksimum səviyyəyə çatmışdır. Bu, diversifikasiya strategiyasının dərinləşdiyini və holdinqin risklərə qarşı daha davamlı olduğunu göstərir.

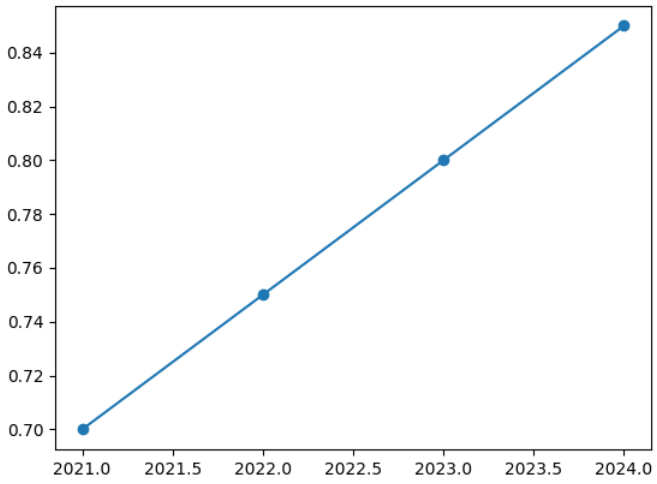

Qrafik 1. Maliyyə sabitliyi indeksinin dinamikası
Mənbə: Müəllif tərəfindən excel 2019 proqram təminatında tərtib edilmişdir.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

Xətti qrafik maliyyə sabitliyi indeksinin ardıcıl artımını əks etdirir. Bu tendensiya inteqrasiya olunmuş idarəetmə modelinin uzunmüddətli dayanıqlığını təsdiqləyir və beynəlxalq aviasiya holdinqlərinin təcrübəsi ilə uyğunluq təşkil edir [2, s. 97].

İnteqrasiya və diversifikasiya strategiyalarının əməliyyat səmərəliliyinə təsiri.

Aviasiya holdinqlərində inteqrasiya strategiyalarının tətbiqi əməliyyat proseslərinin optimallaşdırılmasına və xərclərin azaldılmasına şərait yaradır. Xüsusilə texniki xidmət, hava limanı idarəetməsi və təlim strukturlarının vahid holdinq çərçivəsində birləşdirilməsi miqyas effekti yaradır və resursların daha səmərəli istifadəsini təmin edir [1, s. 222]. Bu yanaşma əməliyyat risklərinin azaldılması ilə yanaşı, xidmət keyfiyyətinin standartlaşdırılmasına imkan verir.

Diversifikasiya strategiyaları isə aviasiya holdinqlərinin iqtisadi fəaliyyətini yalnız əsas sərnişin daşımaları ilə məhdudlaşdırmır. Kargo daşımaları, logistika xidmətləri, turizm paketləri və texniki servis xidmətləri kimi sahələrin inkişaf etdirilməsi holdinqin gəlir strukturunu şaxələndirir və mövsümi dalğalanmaların təsirini zəiflədir [5, s. 176]. Bu proses xüsusilə regional bazarlarda fəaliyyət göstərən aviasiya holdinqləri üçün mühüm strateji üstünlük hesab olunur [7, s. 63].

Azərbaycan aviasiya sektorunda AZAL-ın inteqrasiya olunmuş modeli bu baxımdan praktik nümunə kimi çıxış edir. Holdinq daxilində kargo, texniki xidmət və təlim strukturlarının formalaşdırılması maliyyə nəticələrinin yaxşılaşmasına və beynəlxalq standartlara uyğunluğun yüksəlməsinə səbəb olmuşdur [4, s. 41]. Beynəlxalq təcrübə ilə müqayisə göstərir ki, bu model Lufthansa Group və Emirates Group-un tətbiq etdiyi hibrid idarəetmə yanaşmaları ilə struktur baxımından oxşarlıq təşkil edir [2, s. 104; 8, s. 198].

Cədvəl 1 və müvafiq qrafik materialların təhlili göstərir ki, diversifikasiya strategiyasının dərinləşdirilməsi maliyyə sabitliyi indeksinin artım tempinə birbaşa təsir göstərir. Xüsusilə 2023–2024-cü illərdə xidmət növlərinin artması ilə gəlirlərin daha sürətli yüksəlməsi müşahidə olunur ki, bu da strateji qərarların effektivliyini təsdiq edir [10, s. 73].

Xətti qrafikin təhlili maliyyə sabitliyi indeksinin ardıcıl artımını göstərir ki, bu da strateji inteqrasiya və diversifikasiya qərarlarının uzunmüddətli təsirini əks etdirir və beynəlxalq analitik yanaşmalarla üst-üstə düşür [11, s. 128].

İnteqrasiya və diversifikasiya strategiyalarının səmərəliliyi yalnız təşkilati strukturun formalaşdırılması ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda idarəetmə mexanizmlərinin uyğunlaşdırılmasını da zəruri edir. Aviasiya holdinqlərində mərkəzləşdirilmiş strateji idarəetmə ilə desentralizasiya olunmuş əməliyyat idarəetməsinin balanslaşdırılması əməliyyat çevikliyini artırır və qərar qəbuletmə prosesini sürətləndirir. Bu modeldə holdinq səviyyəsində maliyyə planlaşdırılması, risklərin idarə edilməsi və uzunmüddətli inkişaf strategiyası formalaşdırılır, əməliyyat səviyyəsində isə törəmə strukturların bazar xüsusiyyətlərinə uyğun fəaliyyət göstərməsi təmin edilir [2, s. 98].

Əməliyyat proseslərinin optimallaşdırılmasında rəqəmsallaşma və innovativ texnologiyaların tətbiqi mühüm rol oynayır. İnkişaf etmiş aviasiya holdinqlərində texniki xidmət sahəsində proqnozlaşdırıcı texniki baxım (predictive maintenance) sistemlərinin tətbiqi təyyarələrin dayanma müddətini azaltmaqla yanaşı, qəza risklərinin də minimuma endirilməsinə imkan yaradır. Bu isə birbaşa olaraq əməliyyat xərclərinin azalmasına və uçuşların vaxtında icra göstəricilərinin yüksəlməsinə səbəb olur [6, s. 144]. Eyni zamanda vahid informasiya sistemlərinin yaradılması holdinq daxilində məlumat axınının sürətini artırır və resursların planlaşdırılmasında şəffaflığı təmin edir.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

Aviasiya holdinqlərində maliyyə dayanıqlığının təmin olunması inteqrasiya strategiyalarının əsas məqsədlərindən biridir. Gəlir mənbələrinin şaxələndirilməsi, xüsusilə kargo daşımalarının və texniki xidmət xidmətlərinin inkişaf etdirilməsi, sərnişin axınında baş verən kəskin azalmaların holdinqin ümumi maliyyə nəticələrinə təsirini zəiflədir. Məsələn, qlobal pandemiya dövründə sərnişin daşımalarında ciddi azalma müşahidə olunsa da, kargo sektoruna malik olan aviasiya holdinqləri nisbi maliyyə sabitliyini qoruyub saxlaya bilmişlər [8, s. 57]. Bu fakt diversifikasiya strategiyasının risklərin bölüşdürülməsi baxımından əhəmiyyətini bir daha təsdiqləyir.

İnteqrasiya olunmuş holdinq modelləri həmçinin insan resurslarının idarə edilməsində də üstünlüklər yaradır. Vahid təlim mərkəzlərinin yaradılması pilotların, texniki heyətin və dispetçerlərin hazırlıq səviyyəsinin standartlaşdırılmasına imkan verir. Bu yanaşma beynəlxalq aviasiya təhlükəsizliyi tələblərinə uyğunluğun artırılması ilə yanaşı, kadr hazırlığına çəkilən xərclərin optimallaşdırılmasına da şərait yaradır. Təlim proseslərinin mərkəzləşdirilməsi eyni zamanda korporativ mədəniyyətin formalaşmasına və holdinq daxilində institusional bağlılığın güclənməsinə xidmət edir [3, s. 201].

Azərbaycan aviasiya sektorunda inteqrasiya və diversifikasiya strategiyalarının gələcək inkişaf perspektivləri regional logistika mərkəzi kimi ölkənin mövqeyinin gücləndirilməsi ilə birbaşa bağlıdır. Bakı Beynəlxalq Hava Limanının tranzit potensialının artırılması və kargo infrastrukturlarının genişləndirilməsi AZAL holdinqi çərçivəsində inteqrasiya olunmuş biznes modellərinin daha da təkmilləşdirilməsini zəruri edir. Bu kontekstdə dövlət-özəl tərəfdaşlığı mexanizmlərinin tətbiqi və beynəlxalq aviasiya alyansları ilə əməkdaşlığın genişləndirilməsi strateji prioritet kimi qiymətləndirilə bilər.

Nəticə etibarilə, aviasiya holdinqlərində inteqrasiya və diversifikasiya strategiyalarının kompleks şəkildə tətbiqi əməliyyat səmərəliliyinin yüksəldilməsinə, xərclərin azaldılmasına və maliyyə dayanıqlığının təmin olunmasına xidmət edir. Beynəlxalq və milli təcrübənin təhlili göstərir ki, bu strategiyalar yalnız qısa müddətli iqtisadi üstünlüklər yaratmır, eyni zamanda uzunmüddətli rəqabət qabiliyyətinin formalaşmasında həlledici rol oynayır.

Cədvəl 2. İnteqrasiya səviyyəsinin əməliyyat xərclərinə təsirinin şərti modeli

İl	İnteqrasiya səviyyəsi (%)	Əməliyyat xərcləri (mln. ABŞ dolları)
2019	40	520
2020	50	495
2021	60	460
2022	70	430
2023	80	400

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Cədvəl 2-də aviasiya holdinqində inteqrasiya səviyyəsinin artması ilə əməliyyat xərcləri arasında mövcud olan asılılıq əks etdirilmişdir. 2019–2023-cü illər üzrə verilən şərti məlumatlar göstərir ki, inteqrasiya səviyyəsinin 40%-dən 80%-ə yüksəlməsi fonunda əməliyyat xərcləri 520 mln. ABŞ dollarından 400 mln. ABŞ dollarına qədər azalmışdır. Bu azalma inteqrasiya olunmuş idarəetmə modelinin tətbiqi nəticəsində miqyas effektinin formalaşdığını və resurslardan istifadənin daha səmərəli həyata keçirildiyini göstərir.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

Cədvəldə müşahidə edilən dinamika onu göstərir ki, inteqrasiya səviyyəsinin hər 10 faiz bəndi artımı əməliyyat xərclərində orta hesabla 20–30 mln. ABŞ dolları həcmində azalmaya səbəb olmuşdur. Xüsusilə 2021-ci ildən sonra xərclərin azalmasının intensivləşməsi texniki xidmət, logistika və inzibati funksiyaların mərkəzləşdirilməsi hesabına əməliyyat səmərəliliyinin yüksəldiyini təsdiqləyir. Bu tendensiya aviasiya holdinqlərində inteqrasiya strategiyalarının yalnız struktur dəyişiklikləri ilə məhdudlaşmadığını, eyni zamanda maliyyə nəticələrinə birbaşa təsir göstərdiyini sübut edir.
Ümumilikdə, cədvəlin nəticələri inteqrasiya strategiyalarının aviasiya holdinqlərində xərclərin optimallaşdırılması və uzunmüddətli maliyyə dayanıqlığının təmin olunması baxımından mühüm alət olduğunu əsaslandırır və tədqiqatın nəzəri müddəalarını empirik baxımdan dəstəkləyir.

Nəticə
Aparılmış tədqiqat nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, aviasiya holdinqlərində inteqrasiya və diversifikasiya strategiyalarının paralel tətbiqi iqtisadi səmərəliliyin artırılmasında həlledici rol oynayır. AZAL nümunəsi göstərir ki, xidmət portfelinin genişləndirilməsi və mərkəzləşdirilmiş idarəetmə mexanizmləri regional aviasiya bazarında rəqabət üstünlükləri yaradır. Bu modelin Azərbaycan aviasiya sektorunda daha da təkmilləşdirilməsi strateji baxımdan məqsədəuyğun hesab olunur.

Bəyannamələr
Əlyazma başqa heç bir jurnala və ya konfransa təqdim edilməyib.

Təhsil Məhdudiyyətləri
Tədqiqatın nəticələrinə təsir göstərə biləcək məhdudiyyətlər mövcud deyil.

Minnətdarlıq
Müəllif bu tədqiqatda iştirak edən, öz dəyərli fikirlərini və təcrübələrini bölüşən işçilərə və təcrübəli yaşlı insanlara təşəkkürünü bildirir. Onların əməkdaşlığı və açıqlığı tədqiqat nəticələrinin dərinliyinə və zənginliyinə əhəmiyyətli dərəcədə kömək etmişdir.

Maliyyələşdirmə Mənbəyi
Bu tədqiqat xarici maliyyə dəstəyi olmadan aparılmışdır.

Rəqabətli Maraqlar
Müəlliflər heç bir rəqabətli maraqlar bəyan etmirlər.

Etik Standartlar
Tədqiqat bütün etik qaydalara cavab verir, o cümlədən öyrənilən ölkənin qanuni tələblərinə riayət edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Hitt, M. A., Ireland, R. D., Hoskisson, R. E. Strategic Management: Competitiveness and Globalization. Cengage Learning, 2022, s. 210–235.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

2. Doganis, R. Flying Off Course: Airline Economics and Marketing. Routledge, 2019, s. 95–120.
3. Graham, A. Managing Airports: An International Perspective. Elsevier, 2018, s. 140–165.
4. AZAL. İllik Hesabat. Bakı, 2024, s. 34–52.
5. Button, K. Transport Economics. Edward Elgar, 2020, s. 160–185.
6. Crouhy, M., Galai, D., Mark, R. Risk Management. McGraw-Hill, 2014, s. 85–102.
7. Forsyth, P. Competition in Air Transport. Ashgate, 2017, s. 55–75.
8. Lufthansa Group. Annual Report. Frankfurt, 2023, s. 180–210.
9. Emirates Group. Annual Review. Dubai, 2023, s. 50–65.
10. ICAO. Air Transport Regulation. Montreal, 2022, s. 70–88.
11. IATA. Economic Performance of the Airline Industry. Geneva, 2023, s. 120–135.

ECONOMİC EFFICIENCY OF INTEGRATION AND DIVERSIFICATION STRATEGİES IN AVIATION HOLDINGS

[1]Abbasov Sarvar, [2]Abdullayev Davud
[1,2] National Aviation Academy
[1]doctor of economics, professor, [2]doctorant

ABSTRACT

In the modern global aviation industry, increasing competition, market volatility, fluctuations in fuel prices, and geopolitical risks necessitate a reassessment of strategic management approaches by airlines. Under these conditions, integration and diversification strategies emerge as key instruments for ensuring sustainable development and financial stability of aviation holdings. This article provides a comprehensive analysis of the impact of integration and diversification strategies on economic efficiency within aviation holdings.

The methodological framework of the study is based on systemic analysis, a comparative approach, and graphical interpretation of statistical data. The research primarily focuses on the formation of an integrated holding model in the Azerbaijani aviation sector, particularly based on the performance indicators of AZAL. At the same time, a comparative assessment is conducted by considering the experience of international aviation holdings such as Lufthansa Group, Air France–KLM, and Emirates Group.

The analysis demonstrates that diversification of the service portfolio, enhancement of the level of internal integration within holdings, and centralized resource management contribute to revenue growth, optimization of operating costs, and strengthening of financial stability. The findings of the article are of scientific and practical significance for improving strategic management in the Azerbaijani aviation sector and further developing the integrated holding model.

In addition, the study reveals that integrated management models in aviation holdings are not limited solely to improving financial indicators but also make a substantial contribution to institutional sustainability and strategic flexibility. International experience indicates that balancing centralized strategic decision-making with operational autonomy forms the foundation of an optimal management model.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

Furthermore, the implementation of diversification strategies enables aviation holdings to respond more flexibly to market changes, create new revenue streams, and minimize operational risks. The research findings confirm that expansion of the service portfolio plays a crucial role in enhancing financial stability and generates long-term strategic advantages.
Keywords: Aviation holdings, integration strategies, diversification policy, financial stability, economic efficiency, strategic management, AZAL, international aviation experience.
JEL: G32, L91, L92; **UDC:** 658.114.5

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ СТРАТЕГИЙ ИНТЕГРАЦИИ И ДИВЕРСИФИКАЦИИ В АВИАЦИОННЫХ ХОЛДИНГАХ

[1]Аббасов Сарвар, [2]Абдуллаев Давуд
[1,2]Национальная Авиационная Академия
[1]доктор экономических наук, профессор, [2]докторант

РЕЗЮМЕ

В современной глобальной авиационной отрасли усиление конкуренции, рыночная волатильность, колебания цен на топливо и геополитические риски обусловливают необходимость пересмотра стратегических подходов к управлению авиакомпаниями. В этих условиях стратегии интеграции и диверсификации выступают в качестве ключевых инструментов обеспечения устойчивого развития и финансовой стабильности авиационных холдингов. В статье комплексно проанализировано влияние стратегий интеграции и диверсификации на экономическую эффективность авиационных холдингов.
Методологическую основу исследования составляют системный анализ, сравнительный подход и графическая интерпретация статистических данных. Исследование в основном ориентировано на формирование интегрированной холдинговой модели в авиационном секторе Азербайджана, в частности на основе показателей деятельности AZAL. Одновременно проведена сравнительная оценка с учетом опыта таких международных авиационных холдингов, как Lufthansa Group, Air France–KLM и Emirates Group.
Результаты анализа показывают, что диверсификация портфеля услуг, повышение уровня внутрихолдинговой интеграции и централизованное управление ресурсами способствуют росту доходов, оптимизации операционных затрат и укреплению финансовой устойчивости. Полученные выводы имеют научное и практическое значение для совершенствования стратегического управления в авиационном секторе Азербайджана и дальнейшего развития интегрированной холдинговой модели.
Кроме того, в рамках исследования установлено, что интегрированные модели управления в авиационных холдингах не ограничиваются исключительно улучшением финансовых показателей, но также вносят существенный вклад в формирование институциональной устойчивости и стратегической гибкости. Международный опыт свидетельствует о том, что баланс между централизованным стратегическим принятием решений и операционной автономией является основой оптимальной модели управления.
В то же время реализация стратегий диверсификации позволяет авиационным холдингам более гибко реагировать на изменения рыночной конъюнктуры, формировать новые

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

источники доходов и минимизировать операционные риски. Результаты исследования подтверждают, что расширение портфеля услуг играет важную роль в повышении финансовой устойчивости и формировании долгосрочных стратегических преимуществ.
Ключевые слова: авиационные холдинги, стратегии интеграции, политика диверсификации, финансовая устойчивость, экономическая эффективность, стратегическое управление, AZAL, международный авиационный опыт.
JEL: G32, L91, L92; **УДК:** 658.114.5

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

58-67

Nəşr olunma tarixi

Məqalənin göndərilmə tarixi: 28.01.2026
Məqalənin qəbul edilmə tarixi: 11.02.2026
Məqalənin onlayn buraxılışı: 02.03.2026
https://doi.org/10.36962/ENECO25012026-06
Rəyçi: i.e.d., prof. Gülşən Yüzbaşıyeva

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

İNSAN RESURSLARININ IDARƏ OLUNMASINDA MÜASIR MODELLƏR VƏ INNOVATIV TEXNOLOGIYALARIN ROLU

[1]Arzu Mirheydərova, [2]İsmayıl Orucov
[1,2]Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti
[1]t.e.n., dosent, [2]magistr
E-mail: [1]arzu.mirgeydarova@mail.ru, [2]ismayillorujov@gmail.com
ORCID ID: [1]0000-0002-8743-1799

XÜLASƏ

Bu məqalə insan resurslarının səmərəli idarə edilməsi üzrə müasir yanaşmaları, modelləri və texnoloji inteqrasiyanın rolunu araşdırır. Tədqiqatın məqsədi təşkilatlarda insan resurslarının planlaşdırılması, motivasiya, performansın qiymətləndirilməsi, təlim və inkişaf proqramlarının təşkili, eləcə də strateji insan resursları idarəetmə modelinin formalaşdırılması üçün nəzəri və praktik əsasların müəyyənləşdirilməsidir.
Məqalədə qeyd olunur ki, rəqəmsal transformasiya və innovativ texnologiyalar insan resurslarının idarə edilməsini köklü şəkildə dəyişdirərək məlumatların analitik təhlilini, qərarvermə proseslərini və əməkdaşların inkişafını daha səmərəli edir. Eyni zamanda, təşkilat mədəniyyəti, işçilərin motivasiyası və peşəkar inkişafı ilə bağlı tədbirlər işçi məmnuniyyətini və təşkilati performansı artıran əsas amillər kimi qiymətləndirilir.
Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, insan resurslarının səmərəli planlaşdırılması və texnoloji inteqrasiyası təşkilatın strateji məqsədlərinə nail olmasını asanlaşdırır, əmək məhsuldarlığını yüksəldir və rəqabət üstünlüyü yaradır. Məqalədə həmçinin insan resurslarının idarəetməsində innovasiyaların tətbiqi, liderlik potensialının inkişafı və əməkdaşların motivasiyasının gücləndirilməsi istiqamətində konkret tövsiyələr təqdim olunur.
Açar sözlər: İnsan resursları, səmərəli idarəetmə, performans, motivasiya, təlim və inkişaf, işçi məmnuniyyəti
JEL: O3, O15, O31; **UOT:** 331.101.262

Giriş

İnsan resurslarının səmərəli idarə edilməsi müasir təşkilatların uğurunda əsas amillərdən biridir. Qlobal rəqabət və dəyişən iş mühiti təşkilatların insan resurslarına yanaşmasını yenidən qiymətləndirməyə məcbur edir. insan resurslarının səmərəli idarə edilməsi modelləri təşkilatların işçi qüvvəsini maksimum effektiv istifadə etməsi və strateji məqsədlərə nail olması üçün mühüm rol oynayır.
Təşkilatlarda insan resurslarının effektiv idarə olunmaması aşağı məhsuldarlıq, işçi məmnuniyyətsizliyi və yüksək işçi dövriyyəsi ilə nəticələnir. Bu, xüsusilə rəqabətçi sektorlarda

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

iqtisadi zərərlərə səbəb olur. Eyni zamanda, texnologiyanın sürətli inkişafı və rəqəmsal transformasiya işçilərin bacarıq və biliklərinə yeni tələblər qoyur. Bu səbəbdən, səmərəli insan resurslarının səmərəli idarə edilməsi modelinin işlənməsi tədqiqatçı və praktiklər üçün aktual mövzudur.

- Məqalənin məqsədi insan resurslarının səmərəli idarə edilməsi modelini işləyib hazırlamaq, onun tətbiqi və nəticələrini qiymətləndirməkdir. Tədqiqatın əsas hipotezləri:
- Müasir insan resurslarının səmərəli idarə edilməsi modellərinin tətbiqi təşkilatların işçi performansını artırır.
- Motivasiya və təlim proqramlarının optimallaşdırılması işçi məmnuniyyətini yüksəldir.

Səmərəli insan resurslarının səmərəli idarə edilməsi modeli təşkilatın strateji məqsədlərinə çatmasına dəstək olur.

Nəzəri Hissə

İnsan resursları hər bir təşkilatın fəaliyyətində ən vacib və təməl dayaqlardan biridir. İşçilər təşkilatın məqsədlərinə çatmasında, əməliyyatların səmərəli icrasında və strateji inkişaf planlarının həyata keçirilməsində əsas rol oynayır. Onların düzgün və səmərəli idarə olunması yalnız iş proseslərinin optimallaşdırılmasını təmin etmir, həm də məhsuldarlığın artmasına, işçilərin motivasiyasının yüksəlməsinə və məmnuniyyətin təmin olunmasına birbaşa təsir göstərir [1,3].

Müasir dövrdə təşkilatlar yalnız texnologiya, maliyyə və digər resurslara əsaslanmaqla deyil, həm də insan potensialının səmərəli istifadəsi ilə rəqabət üstünlüyü əldə edirlər. İnsan resurslarının effektiv idarə olunması işçilərin bacarıqlarının, biliklərinin və təcrübələrinin maksimum şəkildə təşkilat məqsədlərinə yönləndirilməsini təmin edir. Bu isə işçilərin özlərinə olan inamını artırır, məsuliyyət hissini gücləndirir və uzun müddətli işçi bağlılığı yaradır [2,4].

Xüsusilə texnologiya və kreativ sahələrdə fəaliyyət göstərən şirkətlərdə insan resurslarının idarə edilməsinin rolu daha da önəmlidir. Bu şirkətlər innovativ ideyaların və kreativ yanaşmaların inkişafına böyük əhəmiyyət verirlər. Məsələn, texnologiya şirkətləri işçilərin yaradıcılığını təşviq edən idarəetmə və motivasiya sistemləri tətbiq edərək yeni məhsulların, proqram təminatlarının və xidmətlərin yaradılmasına şərait yaradır. İşçilərin təşəbbüskarlığı və yeni ideyaları səmərəli şəkildə dəstəkləyən mühit təşkilatın həm bazar rəqabətində üstünlük qazanmasına, həm də işçi məmnuniyyətinin yüksəlməsinə imkan verir [8,9].

Eyni zamanda, insan resurslarının idarə edilməsinin düzgün modeli təşkilatın strateji planlamasına inteqrasiya olunmalıdır. İşçilərin bacarıqlarının təşkilatın uzunmüddətli hədəflərinə uyğun şəkildə yönləndirilməsi, təlim və inkişaf proqramlarının məqsədli şəkildə hazırlanması, motivasiya sistemlərinin optimal qurulması işçilərin potensialını maksimum şəkildə üzə çıxarır. Bu, yalnız əməliyyatların səmərəliliyini artırmaqla qalmır, həm də təşkilatın innovativ imkanlarını genişləndirir və davamlı inkişafını təmin edir [3,2].

Beləliklə, insan resurslarının səmərəli idarə olunması hər bir təşkilat üçün strateji əhəmiyyət kəsb edir. Effektiv insan resurslarının idarəetməsi işçilərin inkişafını təmin etməklə, təşkilatın məqsədlərinə çatmasını sürətləndirir, məhsuldarlığı artırır və ümumi təşkilat performansına mühüm töhfə verir.

İnsan resurslarının səmərəli idarə edilməsi modeli bir neçə əsas prinsipə əsaslanır:

- **İşçi motivasiyasının artırılması:** İşçilərin daxili və xarici motivasiya faktorlarını nəzərə alan sistemlər performansı artırır.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

- **Performansın ölçülməsi və qiymətləndirilməsi:** Strukturlaşdırılmış qiymətləndirmə vasitələri işçilərin güclü və zəif tərəflərini müəyyən edir.
- **Təlim və inkişaf proqramları:** İşçilərin bacarıqlarını artırmaq və karyera perspektivini təmin etmək məqsədilə interaktiv və texnoloji təlim proqramları tətbiq olunur.
- **Ədalətli əmək haqqı sistemi:** Əmək haqqının ədalətli və şəffaf şəkildə təyin olunması işçi motivasiyasına birbaşa təsir göstərir.
- **Təşkilat mədəniyyətinin inkişafı:** İşçilərin davranışlarını formalaşdıran və motivasiyasını dəstəkləyən sağlam təşkilat mədəniyyəti qurulur.

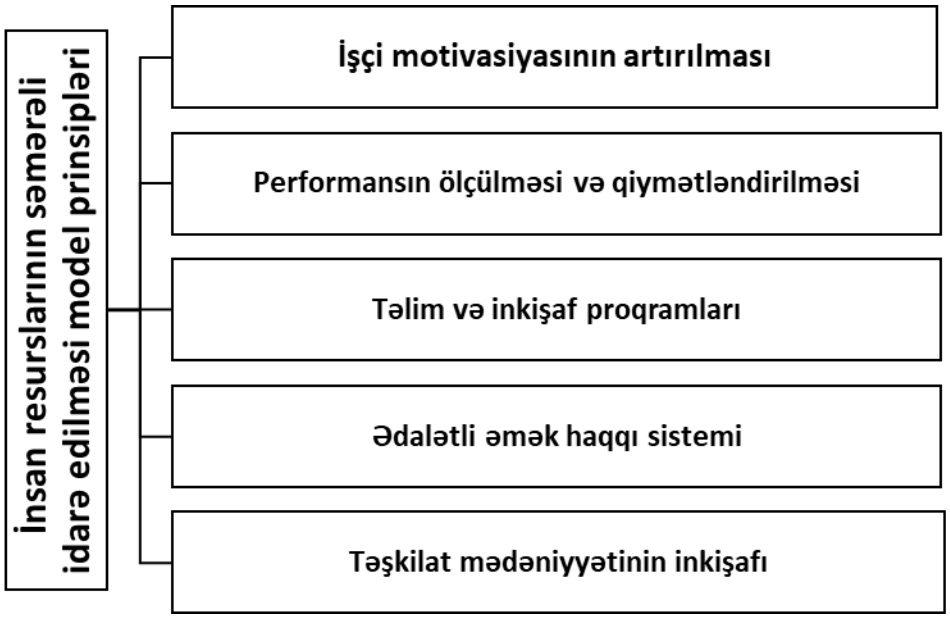
İnsan resurslarının səmərəli idarə edilməsi model prinsipləri
İşçi motivasiyasının artırılması
Performansın ölçülməsi və qiymətləndirilməsi
Təlim və inkişaf proqramları
Ədalətli əmək haqqı sistemi
Təşkilat mədəniyyətinin inkişafı

Şəkil 1. İnsan resurslarının səmərəli idarə edilməsi modeli formalaşmasında 5 əsas prinsip.

Bu prinsiplər bir-birini tamamlayır və təşkilatın məqsədinə uyğun olaraq optimallaşdırılır. Onların hər biri işçi performansı, motivasiya və işçi dövriyyəsinə birbaşa təsir göstərir [5,11].
İşçi motivasiyası təşkilatın performansının və məhsuldarlığının əsas determinantlarından biridir. İşçilər öz işlərinə maraq göstərdikdə, məsuliyyət hiss etdikdə və şəxsi inkişaf imkanları ilə təmin olunduqda, onların fəaliyyət keyfiyyəti və nəticələr yüksək səviyyədə olur. Daxili motivasiya işçilərin işin mənalı olduğunu görməsi, yeni bacarıqlar əldə etməsi və şəxsi inkişaf məqsədlərinə nail olması ilə güclənir. Bu isə onların təşəbbüskarlığını artırır, yaradıcı həll yolları tapmasına şərait yaradır və təşkilatın ümumi performansına müsbət təsir göstərir [1,5].
Xarici motivasiya isə işçilərə verilən maliyyə stimulları, bonuslar, mükafat sistemi, tanınma və təşəkkür vasitəsilə təmin edilir. Bu cür motivasiya işçilərin təşkilata olan bağlılığını gücləndirir, performans standartlarına cavab verməyə təşviq edir və əmək məhsuldarlığını artırır. Effektiv insan resursları idarəetmə modeli həm daxili, həm də xarici motivasiya elementlərini balanslı şəkildə tətbiq etməklə işçilərin potensialını maksimum səviyyəyə çıxarır.
Motivasiya proqramları yalnız işçinin cari fəaliyyətini yüksəltməklə kifayətlənmir, həm də onların uzunmüddətli inkişafına və şirkətə bağlılıqlarının möhkəmlənməsinə xidmət edir. İşçilərin təşəbbüskarlığı, məsuliyyət hissi və performansını qiymətləndirən davamlı motivasiya

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

mexanizmləri təşkilatın strateji məqsədlərinə çatmasını sürətləndirir, işçi dövriyyəsini azaldır və ümumi iş mühitinin müsbət istiqamətdə inkişafına zəmin yaradır. Beləliklə, motivasiya və performans arasındakı qarşılıqlı əlaqə insan resurslarının idarə olunmasında səmərəli strategiyanın təməlini təşkil edir [2].

Təlim və inkişaf proqramları işçilərin bilik və bacarıqlarını artırmaq, onların təşkilat üçün dəyərini yüksəltmək və karyera perspektivlərini genişləndirmək məqsədini daşıyır. Effektiv proqramlar yalnız nəzəri biliklərin verilməsi ilə kifayətlənmir, eyni zamanda interaktiv təlim metodlarını, texnoloji vasitələri və nəticələrə əsaslanan yanaşmaları birləşdirir. Müasir şirkətlər virtual təlim platformaları, onlayn sertifikatlaşdırma, praktiki seminarlar və simulyasiya proqramları vasitəsilə işçilərin bacarıqlarını inkişaf etdirirlər [6,11].

Bu proqramlar həmçinin işçilərin analitik və yaradıcı düşüncə qabiliyyətini artırır, onların problem həll etmə bacarıqlarını gücləndirir və təşəbbüskarlıq ruhunu inkişaf etdirir. Təlim və inkişaf təşəbbüsləri, eyni zamanda, təşkilat daxilində liderlik bacarıqlarının formalaşmasına və işçilərin məsuliyyət hissinin yüksəlməsinə şərait yaradır. İşçilərin davamlı öyrənməsi və inkişafı, təşkilatın rəqabət üstünlüyünü təmin etməklə yanaşı, həm də işçi məmnuniyyətini artırır və uzunmüddətli bağlılığı gücləndirir [9].

İnsan resurslarının planlaşdırılması təşkilatın strateji məqsədlərinə uyğun işçi ehtiyaclarını dəqiq proqnozlaşdırmaq, mövcud resursları səmərəli istifadə etmək və boş vəzifələri vaxtında doldurmaq üçün həyata keçirilir. Bu proses yalnız mövcud heyətin optimal istifadəsini təmin etməklə kifayətlənmir, həm də yeni işçilərin düzgün seçilməsini, onların uyğun bacarıq və biliklərə malik olmasını təmin edir. Ətraflı planlaşdırma əmək bazarının tələblərini, işçilərin bacarıqlarını, təcrübə səviyyəsini və təşkilatın gələcək inkişaf strategiyasını nəzərə alır. Bu yanaşma təşkilatın insan resurslarının daha proaktiv və strategiyalı idarə edilməsinə imkan yaradır və uzunmüddətli dayanıqlığını təmin edir [3].

Uzunmüddətli perspektivdə İnsan resurslarının planlaşdırması işçi ehtiyaclarının proqnozlaşdırılmasına, mövcud heyətin yenilənməsinə və strateji qərarların dəstəklənməsinə xidmət edir. Planlaşdırma prosesi yalnız cari vakansiyaların doldurulmasını deyil, həm də təşkilatın insan potensialının inkişafını nəzərə alır. İşçilərin bacarıqları, təcrübəsi və karyera perspektivləri nəzərə alınaraq planlaşdırma onların səmərəli istifadəsini optimallaşdırır. Bu yanaşma işçi dövriyyəsinin azalmasına, məhsuldarlığın artmasına və işçilərin motivasiyasının yüksəlməsinə birbaşa təsir göstərir [1].

Həmçinin, effektiv İnsan resurslarının planlaşdırması rəhbərliyə strateji qərarlar qəbul etməkdə mühüm dəstək verir. Məsələn, gələcəkdə yeni layihələrin icrası üçün tələb olunan bacarıqların müəyyənləşdirilməsi, potensial liderlərin yetişdirilməsi və təlim proqramlarının hazırlanması planlaşdırmanın ayrılmaz hissələridir. Bu proses təşkilatın rəqabət üstünlüyünü gücləndirir, işçilərin şirkətə bağlılığını artırır və onların uzunmüddətli inkişafını təmin edir. Nəticədə, insan resurslarının planlaşdırılması yalnız əməliyyat ehtiyaclarını qarşılamaqla kifayətlənmir, eyni zamanda təşkilatın strateji məqsədlərinə çatmaq üçün mühüm vasitəyə çevrilir.

Rəqəmsal texnologiyalar insan resurslarının idarəedilməsində fundamental dəyişikliklər yaradaraq bu sahəni tamamilə transformasiya edib. İnsan resursları informasiya sistemləri vasitəsilə təşkilatlar işçilərin məlumatlarını sistemləşdirə, əməliyyatları avtomatlaşdıra və məlumatların sürətli emalını təmin edə bilirlər. Bu sistemlər işçi performansını, iştirakını və məhsuldarlığını real vaxt rejimində izləməyə imkan verir, eyni zamanda rəhbərliyə strateji qərarları daha məlumatlı və dəqiq şəkildə qəbul etməyə şərait yaradır. İnsan resursları informasiya sistemləri

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

platformaları həmçinin işçilərin karyera inkişafını, təlim proqramlarına qoşulma səviyyəsini və fərdi bacarıqların inkişafını izləməyə imkan verir ki, bu da idarəetmənin effektivliyini artırır [8].
Texnologiyanın tətbiqi yalnız əməliyyat səmərəliliyini artırmaqla kifayətlənmir, eyni zamanda təşkilatın strateji məqsədlərinə dəstək olur. Analitik alətlər və İnsan resursları informasiya sistemləri sistemləri rəhbərliyə işçi ehtiyaclarını qabaqcadan proqnozlaşdırmaq, potensial boş vəzifələri müəyyən etmək və heyət planlamasını optimallaşdırmaq üçün güclü məlumat bazası təqdim edir. Eyni zamanda, bu texnologiyalar işçilərin performansını fərdi olaraq qiymətləndirməyə, onların güclü və zəif tərəflərini təhlil etməyə imkan yaradır ki, bu da motivasiya və məmnuniyyət proqramlarının daha effektiv hazırlanmasına səbəb olur [2].
Rəqəmsal vasitələrin tətbiqi həm də təşkilatlarda innovasiyaların sürətli inteqrasiyasına yardım edir. Virtual təlim kursları, interaktiv seminarlar və mobil platformalar vasitəsilə işçilər öz bilik və bacarıqlarını davamlı inkişaf etdirə bilirlər. Bu yanaşma işçilərin peşəkar inkişafını təmin etməklə yanaşı, onların şirkətə bağlılığını və motivasiyasını da gücləndirir. Nəticədə, texnoloji inteqrasiya insan resursları idarəetməsini daha strateji və proaktiv hala gətirir, təşkilatın rəqabət qabiliyyətini artırır və İnsan resurslarının idarə edilməsini müasir biznes mühitində vacib strateji üstünlük kimi formalaşdırır.
Müasir təşkilatlarda performans qiymətləndirməsi işçilərin fəaliyyətini obyektiv ölçmək üçün strukturlaşdırılmış sistemlərdən istifadə edir. Balanced Scorecard, KPI-lar və 360 dərəcə qiymətləndirmə sistemi işçilərin güclü və zəif tərəflərini göstərir və onların inkişafına yönəlmiş tədbirlərin hazırlanmasına imkan verir. 360 dərəcə qiymətləndirmə sistemi işçinin performansını təkcə rəhbər tərəfindən deyil, həmçinin kros-funksional həmkarlar, komanda yoldaşları, tabeli əməkdaşlar və bəzən müştərilər tərəfindən də qiymətləndirilməsini təmin edir. Bu yanaşma işçinin güclü və zəif tərəflərini hərtərəfli göstərir və inkişaf sahələrini daha dəqiq müəyyənləşdirir. 360 dərəcə qiymətləndirmə həmçinin işçilərin özünüqiymətləndirməsinə imkan verir, komanda daxilində qarşılıqlı geribildirim mədəniyyətini formalaşdırır və liderlik bacarıqlarının inkişafını stimullaşdırır [7,11].

Şəkil 2. 360 dərəcə qiymətləndirmə sistemi işçinin fəaliyyətinin müxtəlif mənbələrdən qiymətləndirilməsini əks etdirir.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

Qiymətləndirmə sistemlərinin tətbiqi işçilərin potensialını ortaya çıxarmaqla yanaşı, rəhbərliyə strateji qərarlar verməyə dəstək olur. Bu sistemlər işçilərin motivasiyasını artırır, inkişaf proqramlarını məqsədyönlü hazırlamağa imkan verir və təşkilatın uzunmüddətli hədəflərinə çatmaqda mühüm rol oynayır. Beləliklə, müasir performans qiymətləndirmə sistemləri yalnız idarəetmə vasitəsi deyil, həm də təşkilatın strateji inkişafını təmin edən güclü alət kimi çıxış edir.

Strateji insan resursları idarəetməsi təşkilatın uzunmüddətli məqsədlərinə çatmaq üçün işçi resurslarını sistemli və məqsədyönlü şəkildə koordinasiya edir. Bu model yalnız işçi performansını izləməklə kifayətlənmir, həm də işçilərin məmnuniyyətini artırmaq, onların motivasiyasını gücləndirmək və karyera inkişafını təmin etmək üçün strategiyalar təklif edir. Strateji insan resursları idarəetməsi modeli təşkilatın əsas hədəflərini işçi bacarıqları, ehtiyacları və potensialı ilə birləşdirərək hər iki tərəfin faydasını maksimum səviyyəyə çatdırır. Bu yanaşma rəhbərliyə işçi resurslarını optimal şəkildə istifadə etməyə və strateji qərarları daha effektiv qəbul etməyə imkan verir [2,3,11].

Eyni zamanda, strateji insan resursları idarəetməsi modeli təşkilatın çevikliyini və bazar şərtlərinə adaptasiyasını təmin edir. Dəyişən iqtisadi və rəqabət mühitində işçilərin potensialından maksimum yararlanmaq və strateji məqsədlərə çatmaq üçün bu model, işçilərin ehtiyaclarını nəzərə alan uzunmüddətli planlama və inkişaf proqramlarını ön plana çıxarır. Həmçinin, strateji yanaşma rəhbərliyin qərar qəbul etmə prosesini daha şəffaf və işçi yönümlü edir, təşkilatın ümumi performansını yüksəldir və işçilərin şirkətə bağlılığını gücləndirir.

Müasir dövrdə innovasiyalar insan resurslarının idarə edilməsində əsas rol oynayır və işçilərin motivasiyasını, performansını və məhsuldarlığını artırmaq üçün effektiv vasitə kimi istifadə olunur. Rəqəmsal öyrənmə platformaları və onlayn təlim modulları işçilərə istənilən vaxt və yerdə öz bacarıqlarını inkişaf etdirmək imkanı verir, bilik və təcrübə paylaşımını asanlaşdırır, işçilərin peşəkar bacarıqlarını sürətlə artırır [6,8].

Uzaqdan iş modelləri, mobil tətbiqlər və virtual əməkdaşlıq platformaları işçilərə elastik iş rejimi təqdim edərək onların səmərəliliyini yüksəldir və təşkilat daxilində məhsuldarlığı artırır. Bu yanaşmalar, həmçinin, rəhbərliyə işçi fəaliyyətini real vaxtda izləmək və strateji qərarları daha məlumatlı şəkildə qəbul etmək imkanı verir. Müasir insan resurslarının idarə edilməsi modelləri texnoloji yenilikləri inteqrasiya edərək əməliyyatların effektivliyini yüksəldir və təşkilatın strateji məqsədlərinə uyğun resurs idarəçiliyini təmin edir.

Eyni zamanda, innovativ insan resurslarının idarə edilməsi modelləri işçilərin peşəkar inkişafını və karyera perspektivlərini dəstəkləyir, onların təşkilata bağlılığını artırır və uzunmüddətli məmnuniyyətini təmin edir. Bu yanaşmalar nəticəsində təşkilatlar işçi potensialını maksimum istifadə edə bilir, strateji məqsədlərinə sürətlə nail olur və rəqabət üstünlüyünü qoruyub saxlayır. İşçilərin motivasiyasını yüksəldən və texnologiyanı səmərəli tətbiq edən innovativ insan resurslarının idarə edilməsi modelləri müasir biznes mühitində təşkilatın dayanıqlı inkişafının əsas amilidir [9].

Təşkilat mədəniyyəti işçilərin davranışını, iş proseslərinə yanaşmasını və ümumi iş mühitini formalaşdıran əsas elementlərdən biridir. Mədəniyyət işçilərin motivasiyasına, məsuliyyət hissinə və qərarvermə qabiliyyətinə birbaşa təsir göstərir. İnsan resursları idarəetmə modeli təşkilat mədəniyyəti ilə uyğunlaşdırıldıqda, işçilərin performansı, təşəbbüskarlığı və yaradıcılığı daha yüksək səviyyəyə çatır. Məsələn, açıq kommunikasiya və əməkdaşlıq mədəniyyətini təşviq edən şirkətlərdə işçilər öz ideyalarını daha sərbəst ifadə edir və komanda daxilində məhsuldar əməkdaşlıq formalaşdırırlar [10].

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

İnsan resursları strategiyaları təşkilat mədəniyyəti ilə sinxronlaşdırılmalıdır, çünki bu uyğunluq işçilərin şirkətə bağlılığını artırır, onların iş yerində məmnuniyyətini təmin edir və uzunmüddətli motivasiyanı dəstəkləyir. Dəstəkləyici və sağlam iş mühiti, həmçinin, liderlik bacarıqlarının inkişafını təşviq edir və əməkdaşlıq ruhunu gücləndirir. Bu yanaşma yalnız fərdi işçi performansına deyil, həm də ümumi təşkilatın strateji məqsədlərinə nail olunmasına birbaşa təsir göstərir [10,11].

Mədəniyyət və insan resurslarının idarəetməsi arasındakı uyğunluq, eyni zamanda, təşkilatın dəyişən bazar şərtlərinə adaptasiyasını asanlaşdırır. Məsələn, innovativ və çevik mədəniyyətə malik təşkilatlar yeni texnologiyaların tətbiqi, uzaqdan iş modelləri və rəqəmsal transformasiya proseslərini daha rahat mənimsəyir. Bu isə işçilərin həm peşəkar inkişafını dəstəkləyir, həm də təşkilatın dayanıqlı inkişafına töhfə verir. İnsan resursları idarəetmə modeli mədəniyyətlə uzlaşdırıldıqda, təşkilatın strateji məqsədlərinə çatması üçün möhkəm təməl yaranır və işçi resurslarının maksimum potensialdan istifadə olunması təmin edilir.

Nəticə və Təkliflər

Müasir təşkilatlarda insan resurslarının səmərəli idarə edilməsi təşkilatın strateji üstünlük əldə etməsində və uzunmüddətli inkişafında əsas rol oynayır. Effektiv insan resurslarının idarə edilməsi modeli işçilərin motivasiyasını, performansını və məmnuniyyətini artırmaqla yanaşı, təşkilatın strateji məqsədlərinə çatmasını təmin edir. Texnologiyanın inteqrasiyası, rəqəmsal transformasiya və innovativ yanaşmalar İR idarəetmə sistemlərinin səmərəliliyini yüksəldir, işçi performansını izləməyə, təlim proqramlarını optimallaşdırmağa və qərarverməni dəstəkləməyə imkan yaradır.

Tədqiqat göstərdi ki, işçilərin motivasiyasını artırmaq üçün həm daxili, həm də xarici stimulların tarazlaşdırılması vacibdir. Təlim və inkişaf proqramları işçilərin bacarıqlarını artırmaqla yanaşı, onların şirkətə bağlılığını və uzunmüddətli fəaliyyətini təmin edir. Performans qiymətləndirmə sistemləri isə işçilərin güclü və zəif tərəflərini müəyyən edərək onların inkişafına yönəlmiş strategiyaların hazırlanmasına imkan verir. Eyni zamanda, təşkilat mədəniyyətinin inkişaf etdirilməsi işçilərin davranışlarını və əməkdaşlıq bacarıqlarını formalaşdırır, motivasiyanı yüksəldir və strateji məqsədlərə çatmağa dəstək olur [1,2].

Təkliflər:

1. **Motivasiya sistemlərinin təkmilləşdirilməsi:** İşçilərin daxili və xarici motivasiya faktorları nəzərə alınaraq fərdi və qrup əsaslı stimullaşdırma proqramları hazırlanmalıdır.
2. **Təlim və inkişaf proqramlarının genişləndirilməsi:** Interaktiv, texnoloji və nəticələrə əsaslanan təlim proqramları işçilərin peşəkar bacarıqlarını artırmalı və karyera perspektivlərini dəstəkləməlidir.
3. **Performans qiymətləndirməsinin optimallaşdırılması:** Balanced Scorecard, KPI-lar və 360 dərəcə qiymətləndirmə sistemi tətbiq olunmalı, qiymətləndirmə nəticələrinə əsaslanaraq işçilərin inkişaf planları hazırlanmalıdır.
4. **İnsan resurslarının planlaşdırmasının strateji istiqamətə yönəldilməsi:** İşçi ehtiyacları, mövcud resurslar və əmək bazarının tələbləri nəzərə alınaraq uzunmüddətli planlaşdırma həyata keçirilməlidir.
5. **Texnoloji inteqrasiyanın gücləndirilməsi:** İnsan resursları informasiya sistemləri və analitik platformalar vasitəsilə işçi performansını izləmək, təlimləri idarə etmək və strateji qərarları dəstəkləmək tövsiyə olunur.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

6. **İnovativ yanaşmaların tətbiqi:** Gamifikasiya, rəqəmsal öyrənmə, uzaqdan iş və mobil platformalar işçilərin motivasiyasını və məhsuldarlığını artırmalıdır.
7. **Təşkilat mədəniyyətinin formalaşdırılması:** İşçilərin əməkdaşlıq və liderlik bacarıqlarını inkişaf etdirən dəstəkləyici mədəniyyət qurulmalı, şirkət strategiyası ilə uyğunlaşdırılmalıdır.
8. **Gələcək tədqiqat istiqamətləri:** İnsan resurslarının idarəedilməsi modellərinin müxtəlif sənaye sahələrində tətbiqi, fərqli işçi qruplarına təsiri və texnoloji innovasiyaların səmərəliliyi üzrə əlavə tədqiqatlar aparılmalıdır.

Nəticə etibarilə, təşkilatlar üçün insan resurslarının səmərəli idarə edilməsi yalnız əməliyyatın effektivliyini artırmaqla kifayətlənmir, həm də uzunmüddətli inkişaf və strateji üstünlük təmin edən əsas elementdir. Bu səbəbdən, təqdim olunan təkliflərin tətbiqi təşkilatlarda işçi performansını, məmnuniyyətini və məhsuldarlığı yüksəltməkdə əhəmiyyətli rol oynayacaqdır. [3,8]

Bəyannamələr
Əlyazma başqa heç bir jurnala və ya konfransa təqdim edilməyib.

Təhsil Məhdudiyyətləri
Tədqiqatın nəticələrinə təsir göstərə biləcək məhdudiyyətlər mövcud deyil.

Minnətdarlıq
Müəllif bu tədqiqatda iştirak edən, öz dəyərli fikirlərini və təcrübələrini bölüşən işçilərə və təcrübəli yaşlı insanlara təşəkkürünü bildirir. Onların əməkdaşlığı və açıqlığı tədqiqat nəticələrinin dərinliyinə və zənginliyinə əhəmiyyətli dərəcədə kömək etmişdir.

Maliyyələşdirmə Mənbəyi
Bu tədqiqat xarici maliyyə dəstəyi olmadan aparılmışdır.

Rəqabətli Maraqlar
Müəlliflər heç bir rəqabətli maraqlar bəyan etmirlər.

Etik Standartlar
Tədqiqat bütün etik qaydalara cavab verir, o cümlədən öyrənilən ölkənin qanuni tələblərinə riayət edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Armstrong, M. (2020). Human Resource Management Practice. London: Kogan Page.
2. Becker, B., & Huselid, M. (2006). Strategic human resources management: Where do we go from here? Journal of Management, 32(6), 898-925.
3. Boxall, P., & Purcell, J. (2016). Strategy and Human Resource Management. London: Palgrave Macmillan.
4. Dessler, G. (2019). Human Resource Management. New York: Pearson.
5. Herzberg, F. (1966). Work and the Nature of Man. Cleveland: World Publishing Company.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

6. Noe, R. (2020). Employee training and development. Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior, 7, 473–497.
7. Kaplan, R., & Norton, D. (1996). The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action. Boston: Harvard Business School Press.
8. Stone, D. (2021). The HR Digital Transformation: Human Resource Information Systems. New York: Routledge.
9. Cascio, W., & Boudreau, J. (2016). The search for global competence: From international HR to talent management. Journal of World Business, 51(1), 103-114.
10. Schein, E. (2010). Organizational Culture and Leadership. San Francisco: Jossey-Bass.
11. Armstrong, M., & Taylor, S. (2020). Armstrong's Handbook of Human Resource Management Practice. London: Kogan Page.

DEVELOPMENT OF AN EFFICIENT HUMAN RESOURCE MANAGEMENT MODEL

Arzu Mirheydarova, Ismayil Orujov
[1,2]Azerbaijan State Oil and Industry University
[1]candidate of technical sciences, associate professor, [2]master student

ABSTRACT

This article examines modern approaches, models, and the role of technological integration in the efficient management of human resources. The aim of the study is to identify the theoretical and practical foundations necessary for human resource planning, motivation, performance evaluation, training and development programs, as well as the formation of a strategic human resource management model within organizations.

The article highlights that digital transformation and innovative technologies have fundamentally changed human resource management by enabling analytical data processing, improving decision-making processes, and enhancing employee development. At the same time, organizational culture, employee motivation, and professional growth initiatives are evaluated as key factors that increase employee satisfaction and overall organizational performance.

The results of the study show that effective human resource planning and technological integration facilitate the achievement of strategic organizational goals, enhance labor productivity, and create competitive advantages. The article also presents practical recommendations for the application of innovations in human resource management, the development of leadership potential, and the strengthening of employee motivation.

Keywords: Human resources, efficient management, performance, motivation, training and development, employee satisfaction
JEL: O3, O15, O31; **UDC:** 331.101.262

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

РАЗРАБОТКА МОДЕЛИ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ

[1]Арзу Миргейдарова, [2]Исмаил Оруджов
[1,2]Азербайджанский Государственный Университет Нефти и Промышленности,
[1]к.т.н., доцент кафедры “Менеджмент”, [2]магистрант

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматриваются современные подходы, модели и роль технологической интеграции в эффективном управлении человеческими ресурсами. Цель исследования заключается в определении теоретических и практических основ, необходимых для планирования человеческих ресурсов, мотивации сотрудников, оценки их деятельности, организации программ обучения и развития, а также формирования стратегической модели управления персоналом в организациях.

В статье подчеркивается, что цифровая трансформация и инновационные технологии радикально изменили управление человеческими ресурсами, обеспечивая аналитическую обработку данных, совершенствуя процессы принятия решений и способствуя профессиональному развитию сотрудников. Одновременно организационная культура, мотивация персонала и меры по профессиональному росту рассматриваются как ключевые факторы, повышающие удовлетворенность работников и общую результативность организации.

Результаты исследования показывают, что эффективное планирование человеческих ресурсов и технологическая интеграция способствуют достижению стратегических целей организации, повышают производительность труда и создают конкурентные преимущества. В статье также представлены практические рекомендации по внедрению инноваций в управление человеческими ресурсами, развитию лидерского потенциала и укреплению мотивации сотрудников.

Ключевые слова: человеческие ресурсы, эффективное управление, производительность, мотивация, обучение и развитие, удовлетворенность сотрудников
JEL: O3, O15, O31; **УДК:** 331.101.262

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

68-75

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

Nəşr olunma tarixi

Məqalənin göndərilmə tarixi: 29.01.2026
Məqalənin qəbul edilmə tarixi: 12.02.2026
Məqalənin onlayn buraxılışı: 02.03.2026
https://doi.org/10.36962/ENECO25012026-07
Rəyçi: i.e.d., prof. Fazil Hacıyev

SƏNAYE MÜƏSSİSƏLƏRİNİN İXRAC POTENSİALININ YÜKSƏLDİLMƏSİ MEXANİZMLƏRİ: BEYNƏLXALQ TƏCRÜBƏ

[1]Qəzənfər Süleymanov, [2]Şəms Əkbərzadə
[1,2]Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti, "Menecment" kafedrası
[1]iqtisad elmləri doktoru, professor, [2]magistr
E-mail: [1]suleymanov.q.s@gmail.com, [2]ekberzadeh.777@gmail.com
ORCID ID: 8385-0251-0000-0001

XÜLASƏ

Məqalədə sənaye müəssisələrinin ixrac potensialının inkişaf yüksəldiməsi üzrə beynəlxalq tədqiqat işləri araşdırılır. İxrac potensialı ölkə iqtisadiyyatında, xüsusən də sənaye müəssisələrinin beynəlxalq bazar fəaliyyətində mühüm rol oynadığı əsaslandırılır.
Məqalədə əsaslandırılır ki, sənaye müəssisələrinin ixrac potensialı həm istehsal gücünün və məhsul çeşidinin genişlənməsinə, həm də maliyyə göstəricilərinə və gəlirliliyə birbaşa təsir göstərir. Buna görə də, məqalədə düzgün ixrac strategiyası müəssisələrin ümumi idarəetmə və inkişaf strategiyasının ayrılmaz hissəsi olduğu əsaslandırılır.
Məqalənin strateji hədəfi sənayenin yeni inkiaşf mərhələsinə əsaslanaraq müəssisələrin ixrac potensialının yüksəldilməsi mexanizmlərini tədqiq etmək və ölkəmizin sənaye müəssisələrinin ixrac potensialını yüksəldən amillər arasında korrelyasiya əlaqəsini qurmaq və sonda ixtac potensialının yüksəldiməsinin ekonometrik miodelini təklik etməkdir.
Bu məqsədlə məqalədə yerli və beynəlxalq alimlərin elmi işləri tədqiq olunaraq, ixrac strategiyasına dair müxtəlif prinsiplər, metodlar və yanaşmalar təhlil edilmişdir. Qloballaşma və beynəlxalq bazarlarda artan rəqabət şəraitində müəssisələrin ixrac potensialının inkişaf etdirilməsinin vacibliyinə xüsusi diqqət yetirilmişdir.
Açar sözlər: ixrac potensialı, sənaye müəssisələri, maşınqayırma sənayesi, rəqabət qabiliyyəti, xarici ticarət.
JEL: L16, O25, O33; **UOT:** 67:621:(479.24)

Giriş

İxrac potensialı sənaye müəssisələrinin beynəlxalq bazarlarda fəaliyyətinin və rəqabət qabiliyyətinin əsas göstəricilərindən biridir. O, istehsal gücünün genişləndirilməsi, məhsul çeşidinin şaxələndirilməsi, maliyyə göstəricilərinin və gəlirliliyin artırılması üçün strateji əhəmiyyət kəsb edir. İxrac potensialının bazarın inkişafına təsirinə baxmayaraq, bu sahə hələ də elmi cəhətdən tam araşdırılmayıb.
İxrac potensialına ilk yanaşmalar qədim dövrlərdən ticarət və beynəlxalq iqtisadi münasibətlər kontekstində inkişaf etdirilib. Müasir tədqiqatlarda həm yerli, həm də xarici mütəxəssislərin

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

əsərləri bu sahənin nəzəri və metodoloji əsaslarını müəyyən etmək üçün ilkin mənbələr hesab olunur. Məsələn, tədqiqatçılar R.T.Cəfərov, N.S.Qafarov və İ.Z.Seyfullayev ixrac potensialının formalaşmasının komponentlərini və prinsiplərini araşdırıblar. Xarici mütəxəssislər İ.P.Denisova, Ya.V.Litvinenko, V.M.İqnatoviç və Ya.V.Leonov ixrac strategiyalarının nəzəri aspektlərini və onların beynəlxalq bazarlarda tətbiqini təhlil ediblər.

Hər bir müəllif ixrac potensialının inkişafının çoxkomponentli, addım-addım bir proses olduğunu vurğulayır. Aşağıdakı metodikalar elmi ədəbiyyatda və beynəlxalq təcrübədə qəbul olunan yanaşmalardır.

1. İxrac potensialının kompleks qiymətləndirilməsi metodikası
2. Resurs-bazar uyğunluğu metodikası
3. İxrac yönümlü sənaye inkişafı metodikası
4. Dəyər zənciri (Value Chain) əsaslı ixrac metodikası
5. Rəqabət üstünlükləri yanaşması əsasında ixrac metodikası
6. SWOT analizi əsasında ixrac potensialının formalaşdırılması metodikası
7. PESTLE analizi əsasında ixrac mühitinin qiymətləndirilməsi metodikası
8. İxrac potensialının optimallaşdırılması alqoritmi
9. İxrac potensialının mərhələli alqoritmi
10. Makro və mikro səviyyəli inteqrə olunmuş ixrac potensialı modeli

Artan ixrac potensialı milli iqtisadiyyatın əsas makroiqtisadi göstəricilərinə birbaşa və dolayı təsir göstərir. Artan ixrac potensialı xarici bazarlarda satılan mal və xidmətlərin həcmini artırmaqla ümumi daxili məhsulun (ÜDM) artımına səbəb olur. Xüsusilə, sənaye ixracının genişlənməsi istehsal həcmlərinin artımını stimullaşdırmaqla iqtisadi artımı sürətləndirir. Bundan əlavə, ixrac potensialının artması ölkəyə xarici valyuta axınını artırır. Bu, balansın yaxşılaşdırılması, milli valyutanın sabitliyinin gücləndirilməsi və idxaldan asılılığın azaldılması üçün şərait yaradır. Eyni zamanda, ixracyönümlü istehsalın genişlənməsi sənaye müəssisələrində yeni iş yerlərinin yaradılmasına gətirib çıxarır. Nəticədə məşğulluq səviyyəsi artır, işsizlik azalır. Artan ixrac potensialı həmçinin sənayenin texnoloji modernləşdirilməsini və məhsul çeşidinin şaxələndirilməsini təşviq edir. İxrac imkanlarının genişlənməsi sənaye müəssisələrinin gəlirliliyini və onların yerli və xarici investisiyalar üçün cəlbediciliyini artırır. Bu proses uzunmüddətli iqtisadi artım üçün sabit zəmin yaradır. Nəhayət, ixrac gəlirlərinin artması vergi gəlirlərinin artmasına səbəb olur. Bu, dövlət büdcəsini gücləndirir və sosial-iqtisadi proqramların maliyyələşdirilməsini genişləndirir.

Tədqiqatın əsasları

Sənaye müəssisələrinin ixrac potensialının formalaşmasında və inkişafında xarici mühit amillərinin təsiri böyük əhəmiyyət kəsb edir. Qlobal iqtisadi şərait, beynəlxalq ticarət rejimləri, valyuta məzənnələri, inflyasiya dərəcələri, faiz dərəcələri və iqtisadi tənəzzül riski ixrac fəaliyyətinin effektivliyinə birbaşa təsir göstərir. Bu amillər ixrac potensialının faktiki səviyyəsini müəyyən edir, həm istehsal xərclərinə, həm də xarici bazarlarda məhsulların rəqabət qabiliyyətinə təsir göstərir.

Bu tədqiqat sənaye müəssisələrinin ixrac potensialının formalaşması və artımını hərtərəfli araşdırmaq üçün ümumi və ixtisaslaşmış elmi metodlardan istifadə edir. Elmi abstraksiya və ümumiləşdirmə metodları ixrac potensialının iqtisadi mahiyyətinin, struktur elementlərinin və funksional xüsusiyyətlərinin nəzəri sistemləşdirilməsinə imkan yaratmışdır. Müxtəlif ölkələrdə və sektorlarda ixrac potensialının inkişaf səviyyəsini və xüsusiyyətlərini müqayisə etmək üçün

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

müqayisəli təhlil metodundan istifadə edilmişdir. Statistik təhlil rəsmi statistik məlumatlara əsaslanaraq ixrac göstəricilərinin strukturunun, pay bölgüsünün və mövcud vəziyyətinin qiymətləndirilməsinə kömək etmişdir. Empirik metod konkret sənaye müəssisələrinin faktiki istehsal və ixrac göstəricilərinə əsaslanaraq praktik nəticələr vermişdir.

İxrac potensialını qiymətləndirərkən müəssisələr beynəlxalq bazarların iqtisadi şəraitinə, ticarət tərəfdaşlarının tələbinə və bazar iştirakçılarının dəyişən davranışına əsaslanaraq qərarlar qəbul etməlidirlər. Buna görə də, ixrac fəaliyyətinin təşkili müəssisələrin məhsullarını xarici bazarlarda effektiv şəkildə satmasına imkan verən şəkildə qurulmalıdır, eyni zamanda davamlı gəlirlilik və rəqabət üstünlüyü əldə etməlidir.

Dövlət ixrac potensialının formalaşmasına təsir edən əsas xarici amillərdən biridir. Gömrük siyasəti, vergi güzəştləri, subsidiyalar, kvotalar və ixracın təşviqi üçün istifadə edilən ticarət müqavilələri müəssisələrin ixrac qabiliyyətini əhəmiyyətli dərəcədə müəyyən edir. Buna görə də, ixrac strategiyaları hazırlanarkən mövcud hüquqi və tənzimləyici çərçivə və dövlət tənzimləmə mexanizmləri nəzərə alınmalıdır.

İstehlakçı davranışı və xarici bazarlarda psixoloji amillər də ixrac potensialına təsir edən vacib amillərdir. Bir çox hallarda xarici istehlakçılar məhsulun mənşə ölkəsini keyfiyyət göstəricisi kimi qəbul edirlər. Xüsusilə sənaye və mühəndislik məhsullarının ixracında texnoloji tərəqqi, brend imici və sertifikatlaşdırma rəqabət üstünlüyünün formalaşmasında əsas rol oynayır.

Bu xarici amillər ixrac potensialını reallaşdırmaq qabiliyyətini müəyyən etsə də, yalnız onlara etibar etmək kifayət deyil. Müasir beynəlxalq bazarlarda sənaye müəssisələrinin ixrac potensialının faktiki səviyyəsi həm onların xarici bazar tələblərinə uyğunlaşması, həm də daxili istehsal, maliyyə və təşkilati imkanlarının effektiv idarə olunması ilə müəyyən edilir. Müəssisənin ixrac potensialının rəqabət qabiliyyəti aşağıdakı əsas göstəricilərə əsasən qiymətləndirilir:

• Rəqabətli ixrac potensialı → orta xarici bazar tələblərinə və standartlarına uyğunlaşma;

• Optimal ixrac potensialı → müəssisənin strateji məqsədlərini, istehsal gücünü, maliyyə imkanlarını və uzunmüddətli inkişaf perspektivlərini nəzərə alan səviyyə;

• Zəif ixrac potensialı → bazar tələblərini aşan və texnoloji və təşkilati çatışmazlıqlarla xarakterizə olunan səviyyə.

Lakin, ixrac potensialının inkişafına yalnız bazar yönümlü yanaşmaya etibar etmək müəssisənin həqiqi imkanlarını tam əks etdirməyə bilər. Çünki hər bir sənaye müəssisəsi istehsal strukturu, texnoloji səviyyəsi və resurs mövcudluğu baxımından fərqlənir.

Hazırda aşağıdakı şirkətlər və sektorlar xarici bazarlara yönəlmiş ixrac strategiyası həyata keçirir:

• Aviasiya və nəqliyyat şirkətləri (AZAL, Buta Airlines, Silk Road Airlines – beynəlxalq sərnişin və yük daşımaları)

• Logistika və nəqliyyat şirkətləri (ADY Logistics, Silk Road Logistics, Araz Valley Logistics)

• Telekommunikasiya və rəqəmsal xidmətlər ixrac edən şirkətlər (Azercell, Bakcell, Nar, Aztelekom – regional bazarlara xidmət ixracı)

• Banklar və maliyyə qurumları (Kapital Bank, ABB, Ziraat Bank, Paşa Bank – beynəlxalq maliyyə əməliyyatları və xidmət ixracı)

• Ticarət və paylama şirkətləri (Veyseloglu Group, Aurora Group – regional bazarlarda satış və paylama)

Bu sektorlarda ixrac potensialının inkişafı əsasən xarici bazarlardakı tələbata, beynəlxalq rəqabət mühitinə və qlobal bazar qiymətlərinə əsaslanır. Müəssisələrin ixrac qərarlarına istehsal xərcləri deyil, rəqib ölkələrin bazar davranışı, onların məhsullarının xarici bazarlardakı mövqeyi və tələb səviyyəsi təsir göstərir.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

Daxili tutuma (xərclərə) əsaslanan ixrac strategiyası əsasən sənaye istehsal şirkətlərinə xasdır. Bu strategiyada ixrac potensialı şirkətin istehsal gücü, texnoloji inkişaf, xammal ehtiyatları, əmək resursları və logistika xərcləri nəzərə alınmaqla müəyyən edilir.
Bu gün bu strategiya çərçivəsində fəaliyyət göstərən sektorlar və şirkətlər aşağıdakılardır:
• Tikinti materialları şirkətləri (Norm Cement, Holcim Azərbaycan, Mətanət-A – sement, gips və tikinti qarışıqlarının ixracı)
• Qida və kənd təsərrüfatı şirkətləri (Azərsun Holding, Gilan Holding, Avrora Qrupu, Şəmkir Aqroparkı – emal olunmuş məhsulların ixracı)
• Neft-kimya və kimya şirkətləri (SOCAR Polymer, SOCAR Carbamide, Azərkimya – polimerlər, gübrələr və kimyəvi məhsulların ixracı)
• Maşınqayırma və metal emalı şirkətləri (Baku Polad Şirkəti, Gəncə Avtomobil Zavodu – sənaye məhsullarının xarici bazarlara ixracı)
• Tekstil və yüngül sənaye şirkətləri (Gilan Tekstil Parkı, Mingəçevir Tekstil – hazır tekstil məhsullarının ixracı)
Yuxarıdakı nümunələr göstərir ki, bugünkü iqtisadi mühitdə sənaye müəssisələrinin ixrac potensialının formalaşması yalnız yerli istehsal xərcləri ilə deyil, həm də xarici bazar şərtləri, beynəlxalq rəqabət və ixracı stimullaşdırmaq üçün hökumət siyasəti ilə müəyyən edilir. Bu, çevik və bazar yönümlü yanaşmaya əsaslanan ixrac strategiyalarının hazırlanmasını zəruri edir.

Eksperimental hissə
Məqalənin nəzəri bölməsində sənaye müəssisələrinin ixrac potensialının formalaşdırılmasına dair fundamental nəzəri və metodoloji yanaşmalar və ona təsir edən amillər təhlil edilir. Təcrübə bölməsində bu yanaşmaların praktikada tətbiqi məqsədilə ayrı-ayrı ölkələr üzrə ixrac potensialının mövcud vəziyyəti göstərilir.

Cədvəl 1. Seçilmiş ölkələrdə sənaye ixracının göstəriciləri.

Ölkə	Ümumi ixrac (mlrd $)	Sənaye ixracı (mlrd $)	ÜDM-də ixracın payı (%)	Sənaye ixracının əsas sahələri	İl
Almaniya	1700	1600	47	Maşınqayırma, avtomobil, kimya	2023
Cənubi Koreya	720	680	44	Elektronika, gəmiqayırma, avtomobil	2023
Çin	3600	3400	20	Maşınqayırma, elektronika, metal	2023
Azərbaycan	40	38	33	Neft-kimya, metallurgiya, qida	2023
Avropa İttifaqı	6500	6200	43	Maşınqayırma, avtomobil, elektronika	2023

Göründüyü kimi, sənaye ixracının yüksək olduğu ölkələrdə ixrac ÜDM-in formalaşmasında əsas amillərdən biridir.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

Cədvəl 2. Sənaye ixracının struktur üzrə mövcud vəziyyəti (ölkələr üzrə).

Ölkə	Maşınqayırma (%)	Kimya (%)	Metal (%)	Digər sənaye (%)
Almaniya	52	18	15	15
Çin	48	14	20	18
Cənubi Koreya	46	12	22	20
Azərbaycan	22	41	19	18

Cədvəl 3. Almaniyada sənaye ixracının illər üzrə dinamikası.

İl	Sənaye ixracı (mlrd $)	ÜDM artımı (%)
2018	1400	1.3
2019	1450	1.1
2020	1380	-4.6
2021	1500	2.6
2022	1550	1.8
2023	1600	0.9

Nəticədə İxrac potensialının azalması (2020) ÜDM-in mənfiyə düşməsi ilə müşayiət olunur, artım isə iqtisadi bərpa yaradır.

Cədvəl 4. Almaniyada əsas sənaye sahələri üzrə ixrac potensialı.

Sənaye sahəsi	İxrac həcmi (mlrd)	Sənaye ixracında payı (%)	Əsas müəssisələr
Avtomobil sənayesi	270	17	Volkswagen,BMW, Mercedes-Benz
Maşınqayırma	210	13	Siemens,Bosch, ThyssenKrupp
Kimya və əczaçılıq	190	12	BASF, Bayer
Elektronoka və elektrik avadanlıqları	165	10	Siemens, Infineon
Metal və metallurgiya	140	9	Salzgitter, Aurubis

Əlavə şərh: Almaniyada ixrac potensialı əsasən yüksək texnologiyalı və kapitallaşmış sənaye müəssisələrində cəmləşmişdir.

Nəticə

Müasir qlobal iqtisadi mühitdə sənaye müəssisələrinin, xüsusən də maşınqayırma sektorundakı müəssisələrin ixrac potensialı onların beynəlxalq bazarlarda rəqabət qabiliyyətini, maliyyə sabitliyini və uzunmüddətli inkişaf perspektivlərini müəyyən edən əsas amillərdən biridir. İxrac potensialı birbaşa müəssisənin istehsal gücü, texnoloji irəliləyişi, məhsul keyfiyyəti, dəyəri, innovasiya potensialı və xarici bazarların tələbləri ilə bağlıdır. Effektiv şəkildə qurulmuş ixrac strategiyası yalnız satış həcmini artırmaqla yanaşı, həm də şirkətin gəlirliliyini və bazar mövqeyini gücləndirir.

Təhlillər göstərir ki, maşınqayırma şirkətləri ixrac fəaliyyətlərində müxtəlif strategiyalardan istifadə edirlər. Bəzi şirkətlər məhsullarının texniki üstünlükləri və keyfiyyəti sayəsində daha

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

məhdud, lakin yüksək gəlirli bazar seqmentlərini hədəf alır, digərləri isə xərclərin optimallaşdırılması və qiymət üstünlükləri vasitəsilə daha geniş xarici bazarlara çıxmağa üstünlük verirlər. Digər bir qrup şirkət həm keyfiyyətə, həm də rəqabətli qiymətlərə əsaslanaraq davamlı ixrac mövqeyi quraraq bu iki yanaşma arasında tarazlıq tapır. Nəticə olaraq, maşınqayırma şirkətlərinin ixrac potensialını inkişaf etdirmək üçün üç əsas sahə müəyyən edilə bilər:
Texnoloji və keyfiyyət üstünlüklərinə əsaslanan strategiya - yüksək standartlara cavab verən innovativ və fərqli məhsullar vasitəsilə xarici bazarlarda mövqe tutmaq;
Xərclərin optimallaşdırılmasına əsaslanan strategiya – istehsal və logistika xərclərini azaltmaqla rəqabətli ixrac qiymətləri yaratmaq;
Bazar seqmentasiyasına əsaslanan strategiya – məhsulları müxtəlif ölkələrin və bazar seqmentlərinin tələblərinə uyğunlaşdırmaq.
Bu yanaşmalar maşınqayırma şirkətlərinə beynəlxalq bazarlarda müxtəlif alıcı qruplarının ehtiyaclarını ödəməyə, ixrac həcmini artırmağa və ümumiyyətlə milli sənayenin ixrac potensialını gücləndirməyə imkan verir.

Bəyannamələr
Əlyazma başqa heç bir jurnala və ya konfransa təqdim edilməyib.

Təhsil Məhdudiyyətləri
Tədqiqatın nəticələrinə təsir göstərə biləcək məhdudiyyətlər mövcud deyil.

Minnətdarlıq
Müəllif bu tədqiqatda iştirak edən, öz dəyərli fikirlərini və təcrübələrini bölüşən işçilərə və təcrübəli yaşlı insanlara təşəkkürünü bildirir. Onların əməkdaşlığı və açıqlığı tədqiqat nəticələrinin dərinliyinə və zənginliyinə əhəmiyyətli dərəcədə kömək etmişdir.

Maliyyələşdirmə Mənbəyi
Bu tədqiqat xarici maliyyə dəstəyi olmadan aparılmışdır.

Rəqabətli Maraqlar
Müəlliflər heç bir rəqabətli maraqlar bəyan etmirlər.

Etik Standartlar
Tədqiqat bütün etik qaydalara cavab verir, o cümlədən öyrənilən ölkənin qanuni tələblərinə riayət edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Cəfərov R.T. (2021) Sənaye müəssisələrinin ixrac potensialının idarə olunması, Bakı: AzMİU, s. 215.
2. Qafarov N.S. (2017) Beynəlxalq ticarət və ixrac strategiyaları, Bakı: Azərbaycan Kooperasiya Universiteti, s. 376.
3. Denisova I.P. (2019) Export Strategy Development in Industrial Enterprises, Journal of International Business Studies, 50(2), pp. 112-130.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

4. Litvinenko Ya.V., Leonov Ya.V. (2018) Global Market Competitiveness and Industrial Exports, International Journal of Economics and Management, 12(4), pp. 45-59.
5. İqnatoviç V.M. (2020) Formation of Export Potential in Machine-Building Enterprises, European Research Studies Journal, 23(3), pp. 78-91.
6. Gəncə Avtomobil Zavodu rəsmi sayt: www.gaz.az (İxrac fəaliyyəti və məhsul statistikaları)
7. SOCAR Polymer rəsmi sayt: www.socarpolymer.az (Kimya məhsullarının ixrac məlumatları)
8. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi (2023) Sənaye və ixrac göstəriciləri, Bakı: www.stat.gov.az
9. World Bank. (2024). World Development Indicators: Exports of goods and services, industry value added. Washington, DC: World Bank.
10. International Trade Centre (ITC). (2024). Trade Map: International trade statistics by product and country. Geneva: ITC.
11. Eurostat. (2024). International trade in goods statistics for the European Union and Germany. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

THEORETICAL-METHODOLOGICAL BASIS OF FORMATION OF EXPORT POTENTIAL OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

[1]Gazanfar Suleymanov, [2]Shams Akberzade
[1,2]Azerbaijan State Oil and Industry University, Department of Management
[1]professor, doctor of economic sciences, [2]master student

ABSTRACT

The article examines international research on the development and increase of the export potential of industrial enterprises. It is substantiated that export potential plays an important role in the country's economy, especially in the international market activity of industrial enterprises.
The article argues that the export potential of industrial enterprises has a direct impact on both the expansion of production capacity and product range, as well as financial indicators and profitability. Therefore, the article argues that the correct export strategy is an integral part of the overall management and development strategy of enterprises.
The strategic goal of the article is to study the mechanisms for increasing the export potential of enterprises based on the new stage of development of the industry and to establish a correlation between the factors that increase the export potential of industrial enterprises in our country and, ultimately, to develop an econometric model of increasing the export potential.
For this purpose, the article studies the scientific works of local and international scientists and analyzes various principles, methods and approaches to export strategy. Special attention is paid to the importance of developing the export potential of enterprises in the conditions of globalization and increasing competition in international markets.
Keywords: export potential, industrial enterprises, machine-building industry, competitiveness, foreign trade.
JEL: L16, O25, O33; **UDC:** 67:621:(479.24)

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

ТЕОРЕТИЧЕСКИ-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЭКСПОРТНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

[1]Сулейманов Газанфар, [2]Акберзаде Шамс
[1,2]Азербайджанский Государственный Университет Нефти и Промышленности,
Кафедра «Менеджмент»
[1]профессор, доктор экономических наук, [2]магистр

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются международные исследования развития и повышения экспортного потенциала промышленных предприятий. Обосновывается, что экспортный потенциал играет важную роль в экономике страны, особенно в международной рыночной деятельности промышленных предприятий.
В статье утверждается, что экспортный потенциал промышленных предприятий оказывает прямое влияние как на расширение производственных мощностей и ассортимента продукции, так и на финансовые показатели и рентабельность. Поэтому в статье доказывается, что правильная экспортная стратегия является неотъемлемой частью общей стратегии управления и развития предприятий.
Стратегическая цель статьи – изучение механизмов повышения экспортного потенциала предприятий на новом этапе развития отрасли и установление корреляции между факторами, повышающими экспортный потенциал промышленных предприятий в нашей стране, и, в конечном итоге, разработка эконометрической модели повышения экспортного потенциала.
Для этого в статье изучаются научные работы отечественных и зарубежных ученых и анализируются различные принципы, методы и подходы к экспортной стратегии. Особое внимание уделяется важности развития экспортного потенциала предприятий в условиях глобализации и усиления конкуренции на международных рынках.
Ключевые слова: экспортный потенциал, промышленные предприятия, машиностроительная отрасль, конкурентоспособность, внешняя торговля.
JEL: L16, O25, O33; **УДК:** 67:621:(479.24)

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

76-82

Nəşr olunma tarixi

Məqalənin göndərilmə tarixi: 29.01.2026
Məqalənin qəbul edilmə tarixi: 12.02.2026
Məqalənin onlayn buraxılışı: 02.03.2026
https://doi.org/10.36962/ENECO25012026-08
Rəyçi: i.e.d., prof. Rəsul Balayev

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

AZƏRBAYCANIN RƏQƏMSAL TICARƏT MƏKANINDA ONLAYN SATIŞ STRATEGIYALARININ ADAPTASIYASI VƏ RƏQABƏTQABILIYYƏTINƏ TƏSIRI

[1]Ülviyyə Hüseynova, [2]Nurlan Qədirov
[1,2]Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti
[1]dosent, [2]magistrant,
E-mail: [1]ulviyye.huseynova.80@mail.ru, [2]nurlanqdirov4@icloud.com
ORCID ID: [1]0009-0009-0038-7683

XÜLASƏ

Qlobal iqtisadiyyatda baş verən sürətli dəyişikliklər ənənəvi ticarət modellərini rəqəmsal platformalarla əvəz etməkdədir. Müasir dövrdə müəssisələrin rəqabətədavamlı olması və bazar payını qoruyub saxlaması birbaşa onlayn satış strategiyalarının effektivliyindən asılıdır. Təcrübə sübut edir ki, fəaliyyətini yalnız fiziki məkanla məhdudlaşdıran şirkətlər yüksək xərclər və dar coğrafi əhatə problemi ilə üzləşirlər. Digər tərəfdən, biznes proseslərini rəqəmsallaşdıran müəssisələr əməliyyat xərclərini azaldır və müştərilərə daha çevik xidmət göstərirlər. Məsələn, hazırda geyim və elektronika pərakəndə satışında e-ticarət və sosial kommersiya ənənəvi mağaza konseptini üstələyir. Azərbaycanda da bu tendensiya xüsusilə bank, xidmət və iaşə sektorlarında geniş yayılıb. Təqdim edilən məqalədə rəqəmsal transformasiyanın yerli bazardakı təsirləri, strategiyanın tətbiqi mərhələləri və mövcud risklər təhlil edilir.
Açar sözlər: onlayn satış strategiyası, rəqəmsal ticarət, rəqabətqabiliyyətlilik, omnikanal marketinq, Azərbaycan bazarı.
JEL: L81, O24, Q27; **UOT:** 338.2:33.9:621.377.6:004.383.3 (479.24)

Giriş

Onlayn satış strategiyası şirkətlərə öz məhsul və xidmətlərini fiziki sərhədlərdən kənara çıxararaq birbaşa istehlakçıya çatdırmaq imkanı verir. Bu, sadəcə yeni bir satış kanalı deyil, eyni zamanda brendin mövqelənməsi və idarəetmə baxımından ciddi rəqabət üstünlüyü yaradan bir yanaşmadır. Rəqəmsal ticarət sayəsində müəssisələr fiziki məkandan asılılığı azaldaraq, fəaliyyətlərini marketpleyslər, mobil tətbiqlər və sosial şəbəkələr üzərindən qura bilirlər.

Bununla belə, prosesin öz çətinlikləri də mövcuddur. Kibertəhlükəsizlik məsələləri, logistik zəncirin qurulması və kadrların rəqəmsal savadlılığı kimi amillər şirkətlərin qarşısına çıxan əsas maneələrdəndir. Bu səbəbdən, hər bir müəssisə rəqəmsal keçidi öz spesifik resurslarına və biznes hədəflərinə uyğun planlaşdırmalıdır.

Ənənəvi və rəqəmsal ticarət modellərini müqayisə edərkən əsas fərqlər əməliyyat xərcləri və müştəri əlaqələrində özünü göstərir. Ənənəvi modeldə yüksək icarə və saxlanma xərcləri (OpEx)

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

tələb olunduğu halda, rəqəmsal model logistika və marketinq xərclərinin optimallaşdırılmasına əsaslanır. Eyni zamanda, fiziki mağazalarda müştəri ilə kommunikasiya yalnız iş saatları ilə məhdudlaşırsa, rəqəmsal platformalarda bu proses CRM və avtomatlaşdırılmış sistemlər vasitəsilə fasiləsiz (24/7) davam edir.

Cədvəl. Ənənəvi və rəqəmsal ticarət modellərini müqayisəsi.

Müqayisə Meyarı	Ənənəvi Ticarət Strategiyası	Rəqəmsal Ticarət Strategiyası
Coğrafi Əhatə	Yerli və məhdud (fiziki mağaza)	Qlobal və ya ölkə səviyyəsində geniş
Xərc Strukturu	Yüksək sabit xərclər (icarə, dekorasiya)	Optimallaşdırılmış marketinq və logistika
Müştəri Əlaqəsi	Üz-üzə və yalnız iş saatlarında	24/7 rejimində (CRM və botlar vasitəsilə)
Məlumat Analizi	Subyektiv və məhdud	Dəqiq və hədəflənmiş müştəri analizi

Nəzəri yanaşmalar

Rəqəmsal ticarət birdən-birə yaranmış bir fenomen deyil; o, ölkədəki texnoloji infrastrukturun genişlənməsi və istehlakçı vərdişlərinin dəyişməsi ilə paralel olaraq inkişaf edib. Azərbaycan bazarında bu təkamül prosesini formalaşma xüsusiyyətlərinə görə dörd əsas dövrə bölmək olar:

Məlumatlanma və erkən addımlar (2000-2010): Bu illərdə e-ticarət anlayışı ölkəmizdə hələ tam formalaşmamışdı. Proses daha çox forumlar və sadə elan saytları üzərindən (C2C – istehlakçıdan istehlakçıya modeli ilə) irəliləyirdi. Platformalar sadəcə alıcı ilə satıcını virtual olaraq görüşdürən bir "kataloq" rolunu oynayırdı. Satış tam onlayn baş tutmurdu; insanlar məhsulu internetdə tapır, lakin ödənişi əyani görüşərək, nağd şəkildə edirdilər.

İnfrastrukturun qurulması və ödəniş sistemlərinə keçid (2010-2018): Bank sektorunun rəqəmsallaşması və ödəniş kartlarının (plastik kartların) kütləviləşməsi bazarda ciddi dönüş yaratdı. İlk yerli e-ticarət platformaları məhz bu dövrdə fəaliyyətə başladı və onlayn ödənişlərin texniki təməli qoyuldu. Lakin kiberdələduzluq qorxusu və insanların kart məlumatlarını saytlara daxil etməkdən çəkinməsi səbəbindən e-ticarətə olan inam hələ də arzuolunan səviyyədə deyildi.

Pandemiya şoku və sosial kommersiya bumu (2019-2022): COVID-19 pandemiyası onlayn satışa keçid prosesini illərlə irəli saldı. Əvvəllər buna ehtiyac duymayan fiziki bizneslər ayaqda qalmaq üçün məcburi şəkildə rəqəmsal kanallara yönəldilər. Xüsusilə İnstagram və Facebook kiçik və orta bizneslər üçün əsas satış vitrininə çevrildi. Həmçinin, artan onlayn tələbatı ödəmək üçün kuryer və logistika xidmətlərinin sayı kəskin çoxaldı. Ən əsası, cəmiyyətdə onlayn alış-veriş vərdişi tam olaraq bu dövrdə oturdu.

Süni intellekt və tam avtomatlaşdırma (Hazırkı dövr və gələcək): Bu gün sadəcə onlayn mağaza açmaq rəqabət üçün kifayət etmir. Şirkətlər müştəri davranışlarını dərindən analiz etmək üçün mürəkkəb CRM (Müştəri Münasibətlərinin İdarəedilməsi) sistemlərinə, satışı avtomatlaşdıran çat-botlara və süni intellektə sərmayə qoyurlar. Əsas rəqabət artıq məhsulun özündə deyil, təqdim olunan rəqəmsal xidmətin sürətində, istifadəçi təcrübəsində və fərdiləşdirilməsində gedir.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

2000-2010: Elan saytları və C2C modelinin formalaşması
2010-2018: Bank kartlarının penetrasiyası və ilk e-ticarət saytları.
2019-Hazırda: Pandemiya təsiri, sosial kommersiya və logistikanın yüksəlişi.
Gələcək: AI, CRM inteqrasiyası və tam rəqəmsal ekosistemlər.

Şəkil. Azərbaycan bazarında rəqəmsal ticarətin təkamül prosesi.

Onlayn satış strategiyasını qurmaq sadəcə sayt açıb məhsul yükləməkdən ibarət deyil. Bu proses rəqəmsal kanalların düzgün seçilməsini, texniki infrastrukturun qurulmasını və virtual mühitdə müştəri əlaqələrinin idarə olunmasını əhatə edən kompleks bir işdir. Uğurlu bir strategiya formalaşdırmaq üçün şirkətlər ardıcıl olaraq bir neçə əsas mərhələdən keçməlidir:

- **Mərhələ 1: Rəqəmsal yetkinliyin təhlili.** Hər şeydən əvvəl, şirkətin daxili resursları və rəqəmsallaşmaya nə dərəcədə hazır olduğu yoxlanılmalıdır. Yəni, müəssisənin texniki bazası və kadr potensialı bu keçidi idarə edə biləcəkmi? Mövcud vəziyyət tam aydınlaşmadan növbəti addımlara keçmək ciddi risklər yaradır.
- **Mərhələ 2: Kanal seçimi və diversifikasiya.** Hədəf kütlənin hansı platformalarda (vebsayt, mobil tətbiq, yoxsa sosial şəbəkələr) daha aktiv olduğunu tapmaq lazımdır. Xüsusilə nəzərə alsaq ki, Azərbaycan bazarında istifadəçilərin böyük əksəriyyəti internetə smartfonlarla daxil olur, bütün platformaların mobil cihazlara uyğunlaşdırılması ("mobile-first" yanaşması) sadəcə bir seçim yox, zərurətdir.
- **Mərhələ 3: Strateji hədəflərin təyini.** Onlayn mühitə hansı məqsədlə keçid edildiyi dəqiq bilinməlidir. Hədəf ümumi satış həcmini artırmaqdır, Bakıdan kənara – regionlara çıxış əldə etməkdir, yoxsa sadəcə müştəri məmnuniyyətini yüksəltmək? Bu sualların cavabı bütün strategiyanın istiqamətini müəyyən edir.
- **Mərhələ 4: Risklərin qiymətləndirilməsi.** Rəqəmsal mühit fürsətlərlə bərabər, təhlükəsizlik problemləri də gətirir. Ödəniş sistemlərindəki boşluqlar, müştərilərin fərdi məlumatlarının sızması və logistika gecikmələri qabaqcadan hesablanmalıdır. Etibarlı ödəniş provayderləri (ödəniş şlüzləri) ilə işləmək bu riskləri minimuma endirməyin ən əsas yoludur.
- **Mərhələ 5: Logistika və FinTech tərəfdaşlarının seçimi.** E-ticarətin ən vacib iki sütunu çatdırılma və ödənişdir. Bu mərhələdə karqo şirkətləri və banklarla əməkdaşlıq qurarkən onların bazardakı reputasiyası, işləmə sürəti və tətbiq etdikləri komissiya faizləri diqqətlə müqayisə olunmalıdır.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

- **Mərhələ 6: Keçid planlaması və effektivliyin ölçülməsi (KPI).** Ənənəvi satışdan onlayn (və ya hər ikisini birləşdirən hibrid "Omnikanal") modelə keçid planlı şəkildə aparılmalıdır. Bura işçilərə təlim keçilməsindən tutmuş, anbar uçotunun rəqəmsallaşdırılmasına qədər hər şey daxildir. Prosesin sonunda isə görülən işlərin nəticəsini ölçmək üçün konversiya dərəcəsi (sayta girənlərin alıcıya çevrilmə faizi) və orta səbət məbləği kimi Əsas Performans Göstəriciləri (KPI) tətbiq edilməlidir.

Təhlil

Azərbaycanda rəqəmsal satış modellərini ən sürətlə mənimsəyən sahələr əsasən pərakəndə ticarət (retail), elektronika, turizm və iaşə sektorlarıdır. Diqqətçəkən məqam odur ki, artıq iri şirkətlər sadəcə onlayn satışla kifayətlənmir, bütünlüklə inteqrasiya olunmuş rəqəmsal ekosistemlər qurmağa çalışırlar.

Bazarın gələcək tendensiyalarını təhlil etdikdə aydın görünür ki, fiziki mağazaların yüksək saxlanma xərclərini azaltmaq məqsədilə bir çox müəssisə tədricən "showroom" (nümayiş salonu) modelinə keçid edəcək. Yəni, müştəri məhsulu gəlib mağazada fiziki olaraq görəcək və test edəcək, lakin əsas alış-veriş prosesi və ödənişlər onlayn platformalar üzərindən icra olunacaq. Məsələn, yerli elektronika şəbəkələri artıq bu modelin elementlərini aktiv şəkildə tətbiq edir. Onlar məhsul ehtiyatının böyük hissəsini mərkəzi anbarlarda saxlayır, mağaza vitrinlərində isə yalnız test üçün nümunələr nümayiş etdirirlər. Nəticədə həm vitrin, həm də logistika xərcləri kəskin şəkildə azalır, idarəetmədə çeviklik yaranır.

Digər tərəfdən, yerli geyim və yüngül sənaye brendləri bir qədər fərqli və çoxkanallı yol seçirlər. Onlar təkbaşına fərdi veb-sayt (və ya e-commerce platforması) qurmaqla bərabər, "Umico" və ya yaxın keçmişdə Azərbaycan bazarına birbaşa giriş edən "Trendyol" kimi böyük marketpleyslərə də inteqrasiya olunurlar. Bu strategiya şirkətlərə marketinq büdcəsinə ciddi şəkildə qənaət etməyə imkan verir. Çünki sayta trafikin cəlb edilməsi, texniki dəstək və satışın idarə olunması kimi ağır əməliyyat yükləri üçüncü tərəf platformaların üzərinə düşür. Bu da öz növbəsində müəssisəyə platforma idarəçiliyinə deyil, birbaşa istehsala və məhsul keyfiyyətinə fokuslanmaq imkanı yaradır.

Onlayn satış strategiyasının biznesə qazandırdığı ən böyük rəqabət üstünlüyü coğrafi sərhədlərin aradan qalxması və əməliyyat xərclərinin kəskin azalmasıdır. Ənənəvi reklamdan fərqli olaraq, rəqəmsal marketinq alətlərinin (SEO və SMM) nəticələrinin tam ölçüləbilən olması (data-driven yanaşma) marketinq büdcəsinin daha effektiv xərclənməsinə şərait yaradır. Üstəlik, proseslərin avtomatlaşdırılması eyni anda minlərlə müştəriyə xidmət göstərməyi mümkün edərək, bir müştərinin cəlb edilmə xərcini (CAC - Customer Acquisition Cost) minimuma endirir.

Digər tərəfdən, Azərbaycan bazarında tam rəqəmsallaşmanı ləngidən spesifik maneələr də mövcuddur. Xüsusilə regionlarda logistika infrastrukturunun zəifliyi, kiberdələduzluqla bağlı yaranan inamsızlıq və hələ də dominantlığını qoruyan "qapıda nağd ödəniş" (Cash on Delivery) vərdişi bizneslərin e-ticarətə tam miqyaslı keçidini çətinləşdirir.

Bu məqamda şirkətlər üçün kritik bir strateji ayrıc ortaya çıxır: "Umico" və "Trendyol" kimi hazır marketpleyslərə qoşulmaq, yoxsa öz fərdi satış platformasını yaratmaq? Marketpleyslər sürətli satış imkanı versə də, müştəri məlumatlarına (data) çıxışı və brendinq imkanlarını məhdudlaşdırır. Buna görə də, uzunmüddətli rəqabətədavamlılıq və axtarış sistemlərində (SEO) orqanik böyümə üçün biznesin müasir texnologiyalarla qurulmuş, sürətli və tam nəzarət edə bildiyi öz fərdi vebsaytının olması qat-qat daha böyük üstünlükdür.Aşağıdakı SWOT analizi matrisi yerli bazarda e-ticarətin mövcud mənzərəsini ümumiləşdirir:

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

Cədvəl 2. Yerli bazarda e-ticarətin SWOT analizi

Güclü Tərəflər (Strengths)	Zəif Tərəflər (Weaknesses)
* Fiziki mağaza xərclərinin azalması. * Mobil internetin geniş yayılması.	* Rayonlara logistika çatışmazlığı. * Nağd ödəniş vərdişinin dominantlığı.
İmkanlar (Opportunities)	Təhlükələr (Threats)
* Süni intellektin tətbiqi. * Marketpleyslərin ("Umico", "Trendyol") artımı.	* Kiberdələduzluq halları. * Qlobal rəqiblərin yerli bizneslərı sıxışdırması.

Nəticə

Tədqiqatın yekunu olaraq aydın olur ki, Azərbaycan bazarında fəaliyyət göstərən müəssisələr üçün onlayn satış artıq alternativ bir "çıxış yolu" deyil, birbaşa rəqabətdə qalmaq və bazarda mövcudluğunu qorumaq məsələsidir. Qlobal rəqabətin sərtləşməsi şirkətləri ənənəvi fiziki mağaza divarları arasına sıxışıb qalmamağa və müştərinin aktiv olduğu rəqəmsal ekosistemlərə sürətlə inteqrasiya olmağa məcbur edir.

Rəqəmsal satış strategiyası sadəcə məhsulun internetə yerləşdirilməsi deyil, biznesin fiziki məhdudiyyətləri aşaraq yeni auditoriyalara çatması üçün qurulan texnoloji bir arxitekturadır. Rəqəmsal trendləri və dəyişən istehlakçı davranışlarını gözardı edən yerli şirkətlərin, xüsusilə böyük qlobal oyunçuların (marketpleyslərin) bazara daxil olduğu bir vaxtda rəqabətə tab gətirməsi uzun vədədə qeyri-mümkündür.

Bu gün e-ticarət sadəcə tranzaksiyadan (satış aktından) ibarət deyil. Rəqəmsal mühitdə uğur qazanan təşkilatlar əsas diqqəti istifadəçi təcrübəsinin (UX - User Experience) optimallaşdırılmasına, istifadəçi məlumatlarının (data analitika) təhlilinə və innovativ yanaşmalara yönəldirlər. Yaxın gələcəkdə Azərbaycan bazarında dominantlıq etmək istəyən istənilən biznes subyekti "Omnikanal" (bütün rəqəmsal və fiziki kanalların vahid idarəetməsi) yanaşmasını qəbul etməli, logistik zəncirdəki qırılmaları aradan qaldırmalı və ən əsası, müştəri etibarını qorumaq üçün kibertəhlükəsizlik tədbirlərini gücləndirməlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Məmmədov E., Qasımov R. "Azərbaycanda rəqəmsal iqtisadiyyatın formalaşması problemləri", İqtisadiyyat və Həyat, Bakı, 2021.
2. Porter, M. E. (2001). Strategy and the Internet. Harvard Business Review, 79(3), 62-78.
3. Chaffey, D., & Ellis-Chadwick, F. (2019). Digital Marketing: Strategy, Implementation and Practice. Pearson.
4. Azərbaycan Respublikasında telekommunikasiya və informasiya texnologiyalarının inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi (2016).
5. Laudon, K. C., & Traver, C. G. (2020). E-Commerce 2020-2021: Business, Technology, Society. Pearson.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

6. Həsənov, A. (2022). Kiçik və orta sahibkarlıqda elektron ticarətin rolu. "Vergi Jurnalı", №5.
7. World Bank Group. (2020). Azerbaijan: Digital Economy Diagnostic. Washington, D.C.

ADAPTATION OF ONLINE SALES STRATEGIES AND THEIR IMPACT ON COMPETITIVENESS IN AZERBAIJAN'S DIGITAL TRADE ENVIRONMENT

Ulviya Huseynova, Nurlan Gadirov
[1,2]Azerbaijan State Oil and Industry University
[1]associate professor, [2]master student

ABSTRACT

Rapid changes in the global economy are increasingly replacing traditional trade models with digital platforms. In the modern business environment, maintaining competitiveness and market share directly depends on the effectiveness of online sales strategies. Experience shows that companies limiting their operations solely to physical locations face high overhead costs and restricted geographical reach. Conversely, enterprises that digitize their business processes significantly reduce operational costs and offer more agile customer service. Currently, in retail sectors such as clothing and electronics, e-commerce and social commerce outperform traditional store concepts. In Azerbaijan, this trend is particularly prevalent in the banking, service, and catering sectors. This article analyzes the impact of digital transformation on the local market, the stages of strategy implementation, and existing market risks.
Keywords: online sales strategy, digital trade, competitiveness, omnichannel marketing, Azerbaijan market.
JEL: L81, O24, Q27; **UDC:** 338.2:33.9:621.377.6:004.383.3 (479.24)

АДАПТАЦИЯ СТРАТЕГИЙ ОНЛАЙН-ПРОДАЖ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ В СРЕДЕ ЦИФРОВОЙ ТОРГОВЛИ АЗЕРБАЙДЖАНА

[1]Ульвия Гусейнова, [2]Нурлан Гадиров
[1,2]Азербайджанский Государственный Университет Нефти и Промышленности
[1]доцент, [2]магистрант

РЕЗЮМЕ

Стремительные изменения в мировой экономике все чаще приводят к замене традиционных моделей торговли цифровыми платформами. В современной бизнес-среде поддержание конкурентоспособности и доли рынка напрямую зависит от эффективности стратегий онлайн-продаж. Опыт показывает, что компании, ограничивающие свою деятельность исключительно физическими местоположениями, сталкиваются с высокими накладными расходами и ограниченным географическим охватом. И наоборот, предприятия, которые оцифровывают свои бизнес-процессы, значительно снижают

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

операционные расходы и предлагают более гибкое обслуживание клиентов. В настоящее время в таких секторах розничной торговли, как одежда и электроника, электронная коммерция и социальная коммерция опережают традиционные концепции магазинов. В Азербайджане эта тенденция особенно распространена в банковском секторе, сфере услуг и общественного питания. В данной статье анализируется влияние цифровой трансформации на местный рынок, этапы реализации стратегии и существующие рыночные риски.

Ключевые слова: стратегия онлайн-продаж, цифровая торговля, конкурентоспособность, многоканальный маркетинг, рынок Азербайджана.
JEL: L81, O24, Q27; **УДК:** 338.2:33.9:621.377.6:004.383.3 (479.24)

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

Editorial Board & International Advisors

Azerbaijan

Adalat Muradov
Azerbaijan State University of Economic. Doctor in Economics. Professor.
Arif Hashimov
Active member of Azerbaijan National Academy of Sciences. Doctor of technical sciences. Academician.
Arif Mammadzade
Azerbaijan State Oil and Industrial University. “Geotechnological problems of oil, gas and chemistry” Scientific Research Institute. Doctor of technical sciences. Professor.
Elchin Suleymanov
Baku Engineering University. Associate Professor. PhD in Economy.
Elshan Hajizade
Azerbaijan State University of Economic. Doctor in Economics. Professor.
Ibrahim Gabibov
Azerbaijan State Oil and Industrial University. Doctor of Technical Sciences. Professor.
Lala Bekirova
Azerbaijan State Oil and Industrial University. Doctor of Technical Sciences. Associate Professor.
Mahabbat Mammadov
Azerbaijan University of Architecture and Construction. Head of the Department of Service Economics and Management. Doctor in Economics. Professor.
Namig Isazade
IRETC MTÜ, Deputy of the director. PhD in Business Administration.
Mahmud Hajizadeh
PhD in Economics. “Azərenerji” Open Joint Stock Company, Deputy Head of the Department of Foreign Economic Relations.
Qorkhmaz İmanov
Correspondent member of Azerbaijan National Academy of Sciences. Doctor in Economics. Professor.
Tahir Jafarov
Honorary Professor, International Eco Energy Academy.
Vahid Novruzov
Chamber of Auditors of Azerbaijan Republic. Doctor in Economics. Professor.
Zahid Mammadov
Azerbaijan State University of Economic. Doctor in Economics. Professor.
Ziyad Samadzade
Active member of Azerbaijan National Academy of Sciences. Doctor in Economics. Professor.

Bulgaria

Hristov Petar
Professor, PhD, Varna Free University “Chernorizets Hrabar”.
Kovacheva Stanislava
Associate Professor, PhD, University of Forestry.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

Georgia

Badri Gechbaia
Batumi Shota Rustaveli State University. Head of Business Administration Department. PhD in Economics, Associate Professor.

Poland

Marcin Kesy
University of Economy in Bydgoszczy. Doctor of Economic Sciences. Professor.
Pawliszczy Dariusz
University of Economics in Wrocław, Gromadka Commune Office. PhD in economics.

Turkey

Kerem Karabulut
Ataturk University. Doctor of Economic Sciences. Professor.

Slovakia

Jakubek Peter
Associate Professor, Doctor in Economic Sciences, DTI University Dubnica and Vahom.
Hrmo Roman
Associate Professor, Paed Dr. Ing., PhD., MBA, ING-PAED IGIP, DTI University Dubnica nad Váhom.

Ukraine

Alla Kasych
Kyiv National University of Technologies and Design. Doctor in Economics. Professor.
Galina Kuzmenko
Central Ukrainian National Technical University, Department of Audit and Taxation, Associate Professor.PhD in Economiy.
Galina Lopushniak
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman. PhD. Doctor of Economic Sciences, Professor.
Victor Melnyk
Kyiv National Economic University named after V.Hetman. Doctor in Economics. Professor.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

Redaksiya Heyəti və Beynəlxalq Məsləhətçilər

Azərbaycan

Arif Həşimov
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Birinci vitse-prezidenti. Texnika elmlər doktoru. Akademik.
Arif Məmmədzadə
Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti, “Neftin, Qazın Geotexnoloji Problemləri və Kimya” Elmi Tədqiqat İnstitutu. Texnika elmləri doktoru. Professor.
Elçin Süleymanov
Bakı Mühəndislik Universiteti. İqtisadiyyat üzrə fəlsəfə doktoru. Dosent.
Elşən Hacızadə
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti. İqtisad elmləri doktoru. Professor.
Ədalət Muradov
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti. İqtisad elmləri doktoru. Professor.
İbrahim Həbibov
Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti. Texnika elmləri doktoru. Professor.
Qorxmaz İmanov
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü. İqtisad elmləri doktoru. Professor.
Lalə Bəkirova
Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti. Texnika elmləri doktoru.
Məhəbbət Məmmədov
Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti. İqtisad elmləri doktoru. Professor.
Namiq İsazadə
IRETC MTÜ, Direktor müavini və payçı. Biznesin idarə olunması üzrə fəlsəfə doktoru.
Mahmud Hacızadə
İqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru. “Azerenerji” Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin Xarici İqtisadi Əlaqələr İdarəsində idarə rəisinin müavini.
Tahir Cəfərov
Beynəlxalq Ekoenergetika Akademiyası fəxri professoru.
Vahid Novruzov
Azərbaycan Respublikası Auditorlar Palatası. İqtisad elmləri doktoru. Professor.
Zahid Məmmədov
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti. İqtisad elmləri doktoru. Professor.
Ziyad Səmədzadə
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü. İqtisad elmləri doktoru. Professor.

Bolqarıstan

Hristov Petar
İqtisad üzrə fəlsəfə doktoru. Professor. “Chernorizets Hrabar”.Varna Azad Universiteti.
Kovacheva Stanislava
İqtisad üzrə fəlsəfə doktoru. Dosent. Associate Forestri Universiteti.

Gürcüstan

Badri Gechbaia
Batumi Şota Rustaveli Dövlət Universiteti. Biznesin idarə edilməsi şöbəsinin müdiri. İqtisadiyyat üzrə fəlsəfə doktoru, Dosent.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

Polşa

Marsin Kesi
Bıdqoş İqtisad Universiteti. İqtisad elmləri doktoru. Professor.
Pavlisciy Dariuz
Vroslav İqtisad Universiteti. Gromudka kommunasının ofisi. İqtisad elmləri namizədi.

Türkiyə

Kerem Karabulut
Atatürk Universiteti. İqtisad elmləri doktoru. Professor.

Slovakiya

Jakubek Peter
İqtisad elmləri doktoru. Dosent. DTI Universiteti Dubnica nad Vagom.
Hrmo Roman
İqtisad üzrə fəlsəfə doktoru. Dosent. DTI Universiteti Dubnica nad Vagom.

Ukrayna

Alla Kasiç
Kiyev Milli Texnologiyalar və Dizayn Universiteti. İqtisad elmləri doktoru. Professor.
Qalina Kuzmenko
Mərkəzi Ukrayna Milli Texniki Universiteti, Audit və Vergilər kafedrası, dosent. İqtisadiyyat üzrə fəlsəfə doktoru.
Qalina Lopuşnyak
Vadim Hetman adına Kiyev Milli İqtisad Universiteti. fəlsəfə doktoru İqtisad elmləri doktoru, professor.
Viktor Melnik
V. Hetman Kiyev Milli İqtisad Universiteti. İqtisad elmləri doktoru. Professor.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

GROUP OF VIEWERS

Azerbaijan

Alijan Babayev
Azerbaijan State University of Economic. Doctor of Economic Sciences. Professor.
Ashraf Alakbarov
Azerbaijan Cooperation University. Associate professor. PhD in Economic Sciences.
Asiman Guliyev
Azerbaijan State University of Economic. Associate professor. PhD in Economic Sciences.
Elmira Balayeva
Azerbaijan Cooperation University. Associate professor. PhD in Economic Sciences.
Elshad Samadzade
Azerbaijan State University of Economic. PhD in Economics. Associate Professor.
Fazil Hajıev
Azerbaijan State University of Economic. Doctor of Economic Sciences. Professor.
Fikrat Rahimli
Azerbaijan branch of Moscow State University. Associate professor. PhD in Economic Sciences.
Ganimat Safarov
Azerbaijan State Oil and Industry University. Doctor of Economic Sciences. Professor.
Gulshan Yuzbashiyeva
Institute of Economy of Azerbaijan National Academy of Sciences. Doctor of Economic Sciences. Professor.
Ilham Aslanzade
Azerbaijan Technical University. Doctor of Economic Sciences. Professor.
Ilgar Seyfullayev
Training Center of Ministry of Taxes. Associate professor. PhD in Economic Sciences.
Irshad Karimli
Azerbaijan State University of Economic. Doctor of Economic Sciences, Professor.
Mais Gulalıyev
Institute of economics of the Azerbaijan National Academy of Sciences. Doctor of philosophy in philosophy.
Nurlan Hajizadeh
PhD in Economics. Head of service areas standardization Department of “Technical regulation and standardization Department of public legal entity” Azerbaijan Institute of Standardization.
Rasim Hasanov
Azerbaijan State University of Economic. Doctor of Economic Sciences. Professor.
Rasul Balayev
Azerbaijan State Economic University. Doctor of Economic Sciences. Professor.
Ramiz Isgandarov
Azerbaijan Technical University. Doctor of Economic Sciences. Professor.
Yashar Kalbiyev
Azerbaijan State University of Economic. Doctor in Economics. Professor.
Zohrab Ibrahimov
Azerbaijan State University of Economic. Associate professor. PhD in Economic Sciences.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

RƏYÇİLƏR QRUPU

Azərbaycan

Asiman Quliyev
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti. İqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru. Dosent.
Elmira Balayeva
Azərbaycan Kooperasiya Universiteti. İqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru. Dosent.
Elşad Səmədzadə
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti. İqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru. Dosent.
Əlican Babayev
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti. İqtisad elmləri doktoru. Professor.
Əşrəf Ələkbərov
Azərbaycan Kooperasiya Universiteti. İqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru. Dosent.
Fazil Hacıyev
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti. İqtisad elmləri doktoru. Professor.
Fikrət Rəhimli
Moskva Dövlət Universitetinin Azərbaycan filialı. İqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru. Dosent.
Gülşən Yüzbaşıyeva
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının İqtisadiyyat İnstitutu. İqtisad elmlər doktoru. Professor.
İlham Aslanzadə
Azərbaycan Texniki Universiteti. İqtisad elmləri doktoru. Professor.
İlqar Seyfullayev
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti. İqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru. Dosent.
İrşad Kərimli
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti. İqtisad elmləri doktoru. Professor.
Qənimət Səfərov
Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti. İqtisad elmləri doktoru. Professor.
Mais Güləliyev
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının İqtisadiyyat İnstitutu. Fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru.
Hacızadə Nurlan
İqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru. “Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutu” publik hüquqi şəxsin Texniki Tənzimləmə və Standartlaşdırma Departamentinin Xidmət sahələrinin standartlaşdırılması şöbəsinin müdiri.
Rasim Həsənov
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti. İqtisad elmləri doktoru. Professor.
Ramiz İsgəndərov
Azərbaycan Texniki Universiteti. İqtisad elmləri doktoru. Professor.
Rəsul Balayev
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti. İqtisad elmləri doktoru. Professor.
Yaşar Kəlbiyev
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti. İqtisad elmləri doktoru. Professor.
Zöhrab İbrahimov
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti. İqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru. Dosent.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

Müəlliflər üçün qaydalar

Jurnal haqqında

“ENECO - Enerji iqtisadiyyatı Mərkəzinin Xəbərləri” jurnalı (“ENECO” enerji ilə iqtisadiyyati sintez edən bir abreviatura) 2019-cu ildə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti - UNEC tərəfindən nəşrə başlamış və həmin ildə Estoniya Milli Kitabxanasında və ölkənin ESTER elektron kataloqunda (E-kataloog ESTER) qeydiyyatdan keçmiş, 2020-ci ildə isə iqtisad elmləri doktoru, professor Hacızadə Elşən Mahmud oğlu (“ENECO” jurnalının baş redaktoru) tərəfindən təsis olunmuşdur (Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi Mətbu nəşrlərin reyestrinə daxil edilməsi nömrəsi 4322, tarix 27.10.2020-ci il).

ENECO jurnalı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının iqtisad elmləri sahəsi üzrə məqalələrin dərc olunmasi tövsiyə edilən dövri elmi nəşrlər siyahısına daxildir.

Müstəqil, resenziyalı, elmi nəşrdir.

Jurnal beynəlxalq ISSN (Beynəlxalq Standart Seriya Nömrəsi) mərkəzində qeydiyyata alınmışdır (ISSN - 2674-4562, E-ISSN: 2674-4597). Obyektin rəqəmsal identifikatoru - DOI suffix: 10.36962/ENECO.

Elmi missiya

“ENECO” jurnalı həm iqtisadiyyat və həm də enerji sahəsində araşdırmalar və təhlillər aparan tədqiqatçılara, alim, doktorant və magistrantlara öz elmi fikir, mülahizə və qənaətlərini geniş oxucu auditoriyası ilə bölüşmək imkanı yaradan bir platformadır. Jurnalda enerji iqtisadiyyatının müasir problemlərini və sahə üzrə ümumkonseptual məsələləri elmi-metodoloji cəhətdən nəzəri və praktiki uzlaşmada ifadə edən məqalələrin dərcinə üstünlük verilir. Burada həmçinin iqtisadiyyatın digər sahələri ilə bağlı orjinal məqalələr də qəbul olunur.

Jurnalın dili

Azərbaycan, İngilis və Rus.

Əlyazmanın redaksiyaya təqdim olunma qaydası

Əvvəllər çap olunmuş və ya cap olunmaq üçün başqa bir dövri nəşrə göndərilmiş əlyazmaların jurnala tədqim edilməsi yolverilməzdir.

Əlyazmanın orijinalı mükəmməl redaktə edilmiş elektron formada müəllif(lər)in özü, müxbir müəllif və ya məqalənin göndərilməsinə cavabdeh şəxs tərəfindən elektron məktubla http://sc-media.org/for-authors/submit-a-paper/ veb səhifədə göstərilən sc.mediagroup2017@gmail.com email poçt ünvanına göndərilməklə redaksiyaya təqdim edilir.

Müəllif(lər) redaksiyaya təqdim edilən əlyazma ilə bağlı müvafiq müəllif anketi doldurmalıdırlar. Göndəriş məktubu və müəllif anketinin nümunəsini http://sc-media.org/for-authors/preparation-of-manuscript/ veb səhifədən götürmək olar.

Əlyazmanın resenziyalaşdırılması və dərci

Redaksiyaya təqdim edilən əlyazmalar plagiatlığa yoxlanılır və rezenzentlər tərəfindən konfedensial olaraq resenziyalaşdırıldıqdan sonra onların dərc edilib-edilməməsinə qərar verilir. Resenziyalaşdırma və təsdiqetmə müddəti ümumilikdə 3 aydır. Əlyazmalar resenziyalaşdırma prosedurunun nəticələri əsas götürülərək növbəlilik prinsipi ilə dərc olunur.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

Müəlliflik hüquqları

Jurnalda dərc edilən məqalələrdə müəlliflik hüququ qorunur və bu məqalələrin bütün nəşr hüquqları eksklyuziv olaraq "ENECO" jurnalına aiddir. Jurnalda cap edilmiş məqalələrin eynilə digər nəşrlərdə dərcinə yalnız Redaksiyanın yazılı icazəsilə, sitatlarların verilməsinə isə mənbə göstərilmək şərtilə yol verilir.

Nəşrin müəlliflərə təqdim edilməsi

Məqalə müəllifi(ləri)nə 1 nüsxə jurnal redaksiya tərəfindən hədiyyə olunur. Həmçinin məqalələrinin jurnalda yerləşdirldiyi qaydada tam mətninin elektron formasını jurnalın internet səhfəsindən əldə edə bilərlər.

Əlyazmanın strukturu və həcmi

Əlyazmanın mətni dəqiq strukturlaşdırılmalı, bir sətir buraxılmaq və yeni sətirdən başlamaqla, ardıcıl olaraq, "UOT", "Məqalənin adı" "Müəllifin adı və soyadı" "Müəllifin işlədiyi qurumun adı və ünvanı", "Müəllifin elektron poçt ünvanı", "Müəllifin ictimai identifikasiya nömrəsi - ORCİD", "Xülasə", "Açar sözlər", "Giriş", "Material", "Nəticə", "Ədəbiyyat siyahısı" və xarici dillərdə xulasələr və açar sözlər - "Аннотация", "Ключевые слова" və "Abstract", "Key words", "JEL Classification Codes" strukturunda tərtib edilməli, həcmi əlavələr, şəkil və cədvəllər daxil olmaqla iki müəllif vərəqi - 80000 işarədən (ara boşluqları nəzərə alınmaqla) - 30 səhifədən çox olmamalıdır.

Əlyazmanın tərtib edilmə qaydaları

Əlyazmanın mətni Microsoft Office Word proqramında A4 formatda, Arial - 12 şriftində (qara rəngdə), 1,5 intervalda yığılmalı, səhifələrin bütün kənarlarında 2 sm boş sahə buraxılmalıdır.

Əlyazmanın başlığı böyük hərflərlə, yarımbaşlıqları isə yalnız ilk hərfi böyük olmaqla, qalın şiriftlə və nömrələndirilərək yazılmalıdır. Başlıq və yarımbaşlıqlardan, cədvəl və şəkillərdən əvvəl və sonra bir sətir ara boşluğu buraxılmalıdır. Səhifələr ardıcıl olaraq yuxarı sağ küncdə nömrələnməlidir.

Cədvəl və şəkillərin adı olmalı və bu ad cədvəllər üçün cədvəlin üstündə sağ küncdə, şəkillər üçün şəklin altında sol küncdə yerləşdirilərək, ərəb rəqəmlərilə ardıcıl nömrələndirilən, müvafiq olaraq "Cədvəl" və "Şəkil" sözündən sonra yazılmalıdır. Cədvəl və şəkillərin başlıqları ilk hərfləri böyük olmaqla qalın şiriftlə yazılmalıdır. Cədvləin sütunlarının adı qısa olmalı, ölçü vahidləri mötərizədə göstərilməlidir.

Əlyazmada istifadə olunan düsturlarda rast gəlinən simvolların qiyməti və ədədi əmsallarının izahı, onların düsturdakı yerləşmə ardıcıllığı nəzərə alınaraq, bilavasitə düsturun altında verilir. Düstur sağ tərəfdə mötərizə daxilində nömrələnməli, hər bir simvolun və ədədi əmsalın qiyməti yeni sətirdə yerləşdirilməli və izahatın birinci sətri "burada" sözündən sonra yazılmalıdır. Tənliklər və düsturlar mətndən boş sətirlər vasitəsilə ayrılmalıdır. Hər düsturun üstündə və altında bir-iki boş sətir olmalıdır.

Məqalənin mətnində sözlər, ümumi qəbul edilmiş bir neçə ixtisarlar və çox işlənən akronimlər (və s., məs., ABŞ, BMT) istisna olmaqla, tam açıq verilməlidir.

Mətndə mövzu ilə bağlı zəruri istinadlar olmalıdır. İstifadə edilən bütün mənbələr "Ədəbiyyat siyahısı" hissəsində əlifba sırası, yaxud da istinad olunan ədəbiyyatların mətnində rast gəlindiyi ardıcılıqla nömrələnməli və düzbucaqlı mötərizədə verilməlidir (məsələn: mənbəyə bütövlükdə istinad edildikdə [1] və ya [3, 5, 8], sitat gətirildikdə [4, s. 17-18]).

Mənbələr müəllif(lər)in soyadı, ad(lar)ının ilk hərf(lər)i, mənbənin adı, nəşr yeri (məqalədirsə - jurnalın adı, məruzədirsə - konfransın adı, kitabdırsa - nəşriyyatın və şəhərin adı), cildi (çoxcildi əsərlər üçün sayı) və səhifə sayı göstərilən strukturda verilməlidir. Xarici dillərdə instinad edilən mənbələrin və internet veb-saytlarının qarşısında onların Azərbaycan dilində açılışını verən tərcümə variantı əlavə olunmalıdır.

Mətndə istinad olunan bütün mənbələr, səhifə nömrələri ilə birlikdə "Ədəbiyyat siyahısı" hissəsində aşağıdakı nümunələrdə verilən qaydada göstərilir:

1.Bir və ya bir neçə müəllif kitabları və çoxcildliklər:

Meybullayev M.X. (2010) Mikroiqtisadiyyata giriş. Bakı: "İqtisad Universiteti", 2010. 396 s.
2.Dörddən çox olan müəllifi olan kitablar:
Qasımov Ə.S. və başqaları. (2006) Regionların sosial-iqtisadi inkişaf problemləri (Şəki-Zaqatala regionunun timsalında), Bakı: "İqtisad Universiteti" nəşriyyatı, 2006, 304 s.
3.Çoxcildliklər:
"Böyük İqtisadi Ensiklopediya". VII cilddə. / akademik Ziyad Səmədzadənin baş redaktorluğu ilə. Bakı: "Letterpres" nəşriyat evi, 2012-2015.
4.Toplularda məqaləyə istinad (konfrans, simpozium və digər):
"Azərbaycan iqtisadiyyatında keçid dövrünün başa çatması: təhlil və nəticələr. Milli inkişaf modelinin formalaşması problemləri". (2010) / Respublika elmi-praktiki konfransının materialları. Bakı: "Şərq-Qərb". s. 314-316.
5.Jurnallar:
Hacızadə M.E. İnformasiya iqtisadiyyatı cəmiyyət inkişafının yeni iqtisadi sistemi kimi. AMEA-nın xəbərləri. İqtisadiyyat seriyası. Bakı: №1. 2015, s 24-29.
6.İnternet səhifələri (internet səhfələrinə istinadlar mütləq gün, ay, il olmaqla, istifadə olunduğu tarix göstərilmək şərtilə tam adres şəklində olmalıdır):
https://www.stat.gov.az/source/system_nat_accounts/ (11.01.2021) / Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. Əsas makroiqtisadi göstəricilər.
Mətndə istifadə edilməyən mənbələrə "Ədəbiyyat siyahısı" hissəsində göstərilməməlidir.

Xülasə

Xülasə ayrı-ayrılıqda jurnalın hər bir dilində, eyni məzmunda, həcmi 200 sözdən çox olmamaqla yazılmalı və məqalənin mahiyyətini ifadə etməlidir. Onun mətni elmi və qarammatik baxımdan ciddi redaktə edilməli, burada tədqiqatın məqsədi, metodologiyası nəticələri, məhdudiyyətləri, orijinallığı, elmi yeniliyi, təcrübi əhəmiyyəti əks etdirən fikir və müddəalara yer verilməlidir.
Digər dillərdə verilən xülasələrdə ardıcıl olaraq müəllif(lər)in soyadı, adı, atasının adı, elmi dərəcəsi, işlədiyi qurumun adı, vəzifəsi, elektron poçt ünvanı və məqalənin başlığı göstərilməlidir.

İndeks və açar sözlər

Müəllif(lər) məqalənin elmi istiqamətlərini UOT indeksi və ABŞ İqtisadi Assosiasiyasının İqtisadi Ədəbiyyat jurnalının (The Journal of Economic Literature - JEL) təsnifat sistemi kodları əsasında göstərməlidir. UOT indeksi məqalənin başlığından əvvəl sol küncdə, JEL kodu isə açar sözlərdən (Key words) sonra verilir.
Məqalədə hər bir dildə yazılan xülasənin sonunda 5-dən çox olmayaraq açar sözlər və söz birləşməsi göstərilməlidir.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

Notes for contributors

About Journal

The journal "ENECO-News of the Center for Energy Economics" ("*ENECO" is an abbreviation for the synthesis of economics and energy*) began its publishing activity in 2019 at the Azerbaijan State University of Economics - UNEC, and in the same year was registered in the Estonian National Library, as well as in the electronic catalog of the country ESTER (*E - catalog ESTER*). In 2020, it was established by the doctor of economic sciences, professor, Editor-in-chief of "ENECO" magazine Hajizadeh Elshan Mahmud oglu (*Ministry of Justice of the Republic of Azerbaijan No. 4322, date 27.10.2020*).

The Journal is independent, refereed, monthly and scientific publication.

The journal is registered in the ISSN International Center (*ISSN-2674-4562, E-ISSN: 2674-4597*). The digital object ID is DOI suffix: 10.36962/ENECO.

Eneco Journal is included in the list of periodical scientific publications recommended for publication of articles in the field of Economic Sciences of the Higher Attestation Commission under the president of the Republic of Azerbaijan.

Scientific Mission

"ENECO" is a platform for researchers, scientists, doctoral students and masters conducting research and analysis, both in the field of economics and in the field of energy, to share their scientific views, opinions and conclusions with a wide range of readers. The journal prefers to publish articles that reflect current problems of the energy economy and general conceptual issues in this area in a scientific, methodological, theoretical and practical combination. The journal also pays attention to original articles devoted to other areas of the economy.

Languages of Manuscripts

Azerbaijani, English.

Rules of Presentation of Manuscripts to the Editorial Office

It is inadmissible to present articles that published or sent to another edition for publishing.

The author (*s*) himself, the corresponding author or the person responsible for the submission of the article in a perfectly edited electronic form. http://sc-media.org/for-authors/submit-a-paper / shown on the website e-mail: sc.mediagroup2017@gmail.com e-mail is sent to the editorial office. The author(*s*) must fill out the corresponding author's form. A cover letter and a sample of the author's form can be found on the web page http://sc-media.org/for-authors/preparation-of-manuscript/

Reviewing and Publishing of the Manuscripts

All manuscripts submitted to the editorial office are checked for plagiarism and, after being reviewed confidentially by reviewers, a decision is made on whether to publish them.

The period of reviewing and its affirming is 3 months.

Manuscripts are publishing with queue principle in results of procedure of reviewing.

Copyrights

The published articles are protected by copyright, and all exclusive rights to these articles belong to the editorial board of the journal "ENECO". Reprint of articles published in the journal is possible only with the written permission of the editorial board, and citation - with reference to the source.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

Rules for submitting published articles to the author(*s*)

The editorial board sends the author(*s*) one copy of the journal free of charge. The author(*s*) can also download an electronic version of the full text of the article from the journal's web page in the same form as it was published in the journal.

Structure and Volume of Manuscripts

Manuscripts must be consist of sections of “UDC”, “itle of article”, “name and surname of author(*s*)”, “name and address of organization of author(*s*), e-mail address of author(*s*)”, “Open Researcher and Contributor Identifier - ORCID”, “abstract”, “keywords”, “JEL classification codes”, “introduction”, “text of article”, “methodology”, “conclusion”, “references” and “abstracts in other languages” with succession.

Also, volume of manuscripts must not be much from 30 A4 pages or symbol of 80000 (*including appendixes, pictures and tables*).

Compiling of Text of Manuscripts

Text of manuscripts must be written in Microsoft Word Office, A4 page format, Arial - 12 punto (*black colour*), 1.5 line and 2 cm empty area must be allowed in all edges of the pages.

Title of manuscripts should be capital and bold letters. But subheads should be little letter and numbered. Before and then title, subheads, tables and pictures must be allowed one line distance. Pages must be numbered in the top right corner.

Each table and figure must have a title and a sequence number. The name of the table is placed in the right corner above the table and is written after the word “Table”, and the name of the figure in the left corner under the figure and is written after the word “Figure”, numbers are written in Arabic numerals. The number and name of the table and figure are written in bold (*the first letter is uppercase*). Table column names should be short, and units of measurement should be specified in parentheses.

All parameters included in the formula must be decoded. Formula numbers are placed in parentheses to the right. Explanations of the values of symbols and numerical coefficients should be placed directly under the formula in the sequence in which they are given in the formula. The first line of the explanation should start with the word "where" without a colon. Equations and formulas should be separated from the text in separate lines. Above and below each formula, you need to leave one or two free lines.

The text should not contain abbreviations of words, acronyms, except for common ones (*etc., e.g. USA, UN*).

The text should contain mandatory links related to the topic.

All sources used should be placed in the “List of References” section, numbered in alphabetical order or in the order in which they appear in the text. The cited sources are given in square brackets (*for example, if the reference is to the complete work* [1] *or* [3, 5, 8], *and if it is a quote then* [4. pp. 17-18.])

In the list of references contains the following data: initials of the author(s) title source place of printing (*if article - name of journal, report, conference title, book - city and full name of the publisher*), volume (*for multivolume works, the volume number*) and the number of pages. For sources and Internet pages in foreign languages, you need to attach a translated version in Azerbaijani.

The sources used in the text should be presented in the part “List of References” according to the following sample:

1. One or more author's books and multi-volumes:

Meybullayev M.X. (2010) Introduction to Microeconomics. Baku: “University of Economics”, 2010. 396 p.

2. Books with more than four authors: Gasimov AS and others. (2006) Problems of socio-economic development of the regions (*on the example of Sheki-Zagatala region*), Baku: “University of Economics” publishing house, 2006, 304 p.

3. Multi-volumes: The Great Economic Encyclopedia. In seven volumes / Editor-in-chief of academician Ziyad Samadzade. Baku: Letterpres Publishing House, 2012-2015.
4. Reference to the article in groups (*conference, symposium, etc.*):
"The end of the transition period in the Azerbaijani economy: analysis and results. Problems of formation of national development model". (2010) / Materials of the Republican scientific-practical conference. Baku: "East-West". s. 314-316.
5. Magazines: Hajizadeh M.E. Information economy as a new economic system of social development. News of ANAS. Economy series. Baku: №1. 2015, pp. 24-29.
6. Internet pages (*references to web pages must be in the form of a full address, with the indication of the date, month, year and date of use*): https://www.stat.gov.az/source/system_nat_accounts/ (11.01.2021) / State Statistics Committee of the Republic of Azerbaijan.
Key macroeconomic indicators. Sources not used in the text should not be listed in the Bibliography section.

Abstracts

The abstract reflects the essence of the article, is compiled in each individual language of the journal with the same content, and should not exceed 200 words. The text of the abstract should be strictly edited from a scientific and grammatical point of view and should include points of idea and provisions that reflect the purpose of the study, methodology, results, limitations, originality, scientific innovation and practical significance.
Abstracts in other languages must contain the author(*s*) last name, first name, patronymic, academic degree, name, position, e-mail address and title of the article.

Index and Keywords

Author(s) must note scientific directions of article on bases of JEL Code (*The Journal of Economic Literature of American Economic Association*) and UDC index. JEL codes must be noted after keywords, but UDC index must be noted in the left corner of page before title of the article.
Keywords: must not be much from 5 words.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

Topics of journal

A: General Economics and Teaching

F: International Economics

G: Financial Economics

H: Public Economics

I: Health, Education, and Welfare

J: Labor and Demographic Economics

K: Law and Economics

L: Industrial Organization

M: Business Administration and Business Economics, Marketing, Accounting, Personnel Economics

N: Economic History

O: Economic Development, Innovation, Technological Change, and Growth

P: Economic Systems

Q: Agricultural and Natural Resource Economics, Environmental and Ecological Economics

R: Urban, Rural, Regional, Real Estate, and Transportation Economics

Z3: Tourism Economics

Jurnalın mövzuları

A: Ümumi İqtisadiyyat və Tədris

F: Beynəlxalq İqtisadiyyat

G: Maliyyə İqtisadiyyatı

H: Dövlət İqtisadiyyatı

I: Səhiyyə, Təhsil və Rifah

J: Əmək və Demoqrafik İqtisadiyyat

K: Hüquq və İqtisadiyyat

L: Sənaye Təşkilatı

M: Biznes İdarəetmə və Ticarət İqtisadiyyatı, Marketinq, Mühasibat, Personal İqtisadiyyatı

N: İqtisadi tarix

O: İqtisadi İnkişaf, İnnovasiya, Texnoloji Dəyişiklik və Artım

P: İqtisadi Sistemlər

S: Kənd Təsərrüfatı və Təbii Qaynaqlar İqtisadiyyatı, Ətraf Mühit və Ekoloji İqtisadiyyat

R: şəhər, kənd, regional, daşınmaz əmlak və nəqliyyat iqtisadiyyatı

Z3: Turizm İqtisadiyyatı

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

AIMS AND SCOPE

ICRET MTÜ The Baltic Scientific Journals publishes peer-reviewed, original research and review articles in an open access format. Accepted articles span the full extent of the social and behavioral sciences and the humanities.

ICRET MTÜ The Baltic Scientific Journals seeks to be the world's premier open access outlet for academic research. As such, unlike traditional journals, ICRET MTÜ The Baltic Scientific Journals does not limit content due to page budgets or thematic significance. Rather, ICRET MTÜ The Baltic Scientific Journals evaluates the scientific and research methods of each article for validity and accepts articles solely on the basis of the research. Likewise, by not restricting papers to a narrow discipline, ICRET MTÜ The Baltic Scientific Journals facilitates the discovery of the connections between papers, whether within or between disciplines.

ICRET MTÜ The Baltic Scientific Journals offers authors quick review and decision times; a continuous-publication format; and global distribution for their research via ICRET MTÜ The Baltic Scientific Journals Online. All articles are professionally copyedited and typeset to ensure quality.

Those who should submit to ICRET MTÜ The Baltic Scientific Journals include:

- Authors who want their articles to receive quality reviews and efficient production, ensuring the quickest publication time.
- Authors who want their articles to receive free, broad, and global distribution on a powerful, highly discoverable publishing platform.
- Authors who want their articles branded and marketed by a world-leading social science publisher.
- Authors who want or need their articles to be open access because of university or government mandates.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

NGO International Center for Research, Education & Training (Estonia, Tallinn) is publishing scientific papers of scientists on Website and in Referred Journals with subjects which are mentioned below:

© The Baltic Scientific Journals

ISSN: 2613-5817; E-ISSN: 2613-5825; UDC: 0 (0.034);
DOI PREFIX: 10.36962/PIRETC
Proceeding of The International Research Education & Training Center.
https://bsj.esif.net/index.php/piretc

ISSN: 2674-4562, E-ISSN: 2674-4597, UDC: 620.9 (051) (0.034);
DOI PREFIX: 10.36962/ENECO
Proceedings of Energy Economic Research Center. ENECO
https://bsj.esif.net/index.php/peerc

ISSN: 2663-8770, E-ISSN: 2733-2055; UDC: 672, 673, 67.01-67.02
DOI PREFIX: 10.36962/ETM
ETM Equipment, Technologies, Materials
https://bsj.esif.net/index.php/etm

ISSN: 2733-2713; E-ISSN: 2733-2721; UDC: 33
DOI PREFIX: 10.36962/SWD
SOCIO WORLD-SOCIAL RESEARCH & BEHAVIORAL SCIENCES
https://bsj.esif.net/index.php/swd

E-ISSN: 2587-4713; UDC: 620.9 (051) (0.034)
DOI PREFIX: 10.36962 / ECS
Economics
https://bsj.esif.net/index.php/ecs

ISSN: 2806-3678 (Print); ISSN: 2806-366X (Online), UDC: 61, 62, 63, 66, 68, 69
DOI PREFIX: 10.55858 / PROHIS
PROHIS - Proceedings of Occupational Health & Industrial Safety
https://bsj.esif.net/index.php/prohis

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

Society of Azerbaijanis living in Georgia. NGO. (Georgia, Tbilisi) is publishing scientific papers of scientists on Website and in Referred Journals with subjects which are mentioned below:

© Southern Caucasus Scientific Journals

ISSN: 2346-8068; E-ISSN: 2346-8181; UDC: 611-618
DOI PREFIX: 10.36962/ALISJMSC
Ambiance in Life-International Scientific Journal in Medicine of Southern Caucasus.
https://scsj.esif.net/index.php/ALISJMSC

Representation of the International Diaspora Center of Azerbaijan in Georgia. NGO (Georgia Tbilisi) is publishing scientific papers of scientists on Website and in Referred Journals with subjects which are mentioned below:

© Southern Caucasus Scientific Journals

ISSN: 2298-0946, E-ISSN: 1987-6114; UDC: 3/k-144
DOI PREFIX: 10.36962/CESAJSC
The Caucasus-Economic and Social Analysis Journal of Southern Caucasus
https://scsj.esif.net/index.php/CESAJSC

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

Title of the Paper (14 point, Bold, Times New Roman)

First Author's Name[1], Second Author's Name[2] , Third Author's Name[3], ...
[1]Affiliation (Department, Faculty/College, Institution/University)
[2, 3]Affiliation of other authors, if different (Department, Faculty/College, Institution/University)
Corresponding author's email:
(Affiliation1,2,3 Times New Roman, 10)

Article Type: Refer to the section policy of journal for acceptable article types.

ABSTRACT
(Times New Roman, 12)
The manuscript should contain an abstract within 300 words. The manuscript should have a self-contained, citation-free abstract and state briefly the purpose of the research, methodology, key results and major conclusions. Abstract should be in a single paragraph with running sentences. Do not use any subheading or point list within the abstract. Also, non-standard or uncommon abbreviations should be avoided, but if essential they must be defined at their first mention in the abstract itself.
Keywords: Authors are advised to writes 3-5 keywords related to the article, separated by comma. These keywords will be used for indexing purpose.

Introduction (Times New Roman, 12)

Mostly Papers starts with introduction. It contains the brief idea of work, requirement for this research work, problem statement, and Authors contribution towards their research. Sufficient recent reference citation [1] from last 2 years should be included for showing the existing challenges and importance of current work. This section should be succinct, with no subheadings unless unavoidable [2, 3]. State the objectives of the work and provide an adequate background related to your work, avoiding a detailed literature survey or a summary of the results.

Research Methodology (Times New Roman, 12)

This part should contain sufficient detail to reproduce reported data. It can be divided into subsections if several methods are described. Methods already published should be indicated by a reference [4], only relevant modifications should be described. Methodology should be written concisely in detail by maintaining continuity of the texts.

Theory and Calculation (Times New Roman, 12)

A Theory section should extend, not repeat, the background to the article already dealt with in the Introduction and lay the foundation for further work. In contrast, a Calculation section represents a practical development from a theoretical basis. Do not add extensive basic definitions or well-known theories, instead highlight theoretical background and its specific usages in view of your work only.

Mathematical Expressions and Symbols (Times New Roman, 12)

Mathematical expressions and symbols should be inserted using **equation tool** of Microsoft word. References may be added for used equations to support its authenticity, e.g. this result has been analysed using Fourier series [5].

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDINGS OF ENERGY ECONOMIC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

$$f(x) = a_0 + \sum_{n=1}^{\infty} \left(a_n \cos \frac{n\pi x}{L} + b_n \sin \frac{n\pi x}{L} \right) \quad (1)$$

Results and Discussion (Times New Roman, 12)

This section may each be divided by subheadings or may be combined. A combined Results and Discussion section is often appropriate. This should explore the significance of the results of the work, don't repeat them. Avoid extensive citations and discussion of published literature only, instead discuss recent literature for comparing your work to highlight novelty of the work in view of recent development and challenges in the field.

Preparation of Figures and Tables (Times New Roman, 12)

Authors are supposed to embed all figures and tables at appropriate place within manuscript. Figures and tables should neither be submitted in separate files nor add at the end of manuscript. Figures and Tables should be numbered properly with descriptive title. Each Figure/Table must be explained within the text by referring to corresponding figure/table number. Any unexplained or unnumbered Figure/Table may cause rejection of the paper without being reviewed.

Formatting Tables (Times New Roman, 12)

Table should be prepare using table tool within the Microsoft word and cited consecutively in the text. Every table must have a descriptive title and if numerical measurements are given, the units should be included in the column heading. Formatting requirement has been summarized in the Table 1.

Table 1: Summary of formatting requirement for submitting paper in this journal.
(Times New Roman, 12)

Layout	**Size**	**Margin (Normal)**	Header	Footer	
Single column	A4 (8.27" X 11.69")	Top=1" Bottom=1" Left=1" Right=1"	Do not add anything in the header	So not add anything in the footer	
Font	**Article Title**	**Headings**	**Subheadings**	**Reference list**	**Text**
	Times New Roman, 16 pt, Bold, centred	Times New Roman, 11 pt, Bold, Left aligned	Times New Roman, 10 pt, Bold, Left aligned	Times New Roman, 8 pt, Justified	Garamond, 11 pt, Justified
Line Spacing	1.15	1.15	1.15	1.15	1.15
Page number	We will format and assign page numbers				

(Times New Roman, 10)

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

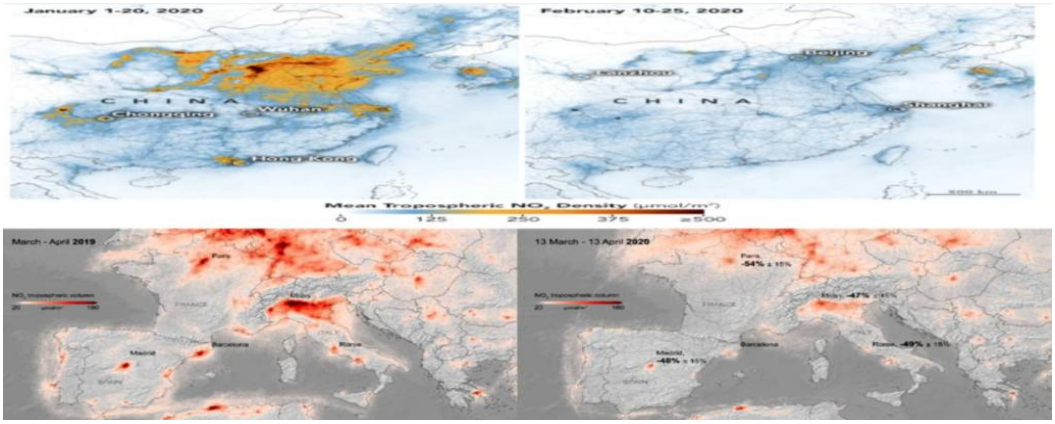

Figure 1: Logo of the IRETC Publisher (Times New Roman, 12)

Formatting Figures (Times New Roman, 12)
All figures should be cited in the paper in a consecutive order, author may be asked to provide separate files of the figure. Figures should be used in bitmap formats (TIFF, GIF, JPEG, etc.) with 300 dpi resolution at least unless the resolution is intentionally set to a lower level for scientific reasons. If a bitmap image has labels, the image and labels should be embedded in separate layer. Figure 1 shows the logo of IRETC Publisher.

Conclusions (Times New Roman, 12)
Each manuscript should contain a conclusion section within 250-450 words which may contain the major outcome of the work, highlighting its importance, limitation, relevance, application and recommendation. Conclusion should be written in continuous manner with running sentences which normally includes main outcome of the research work, its application, limitation and recommendation. Do not use any subheading, citation, references to other part of the manuscript, or point list within the conclusion.

Declarations (Times New Roman, 12)

Study Limitations (Times New Roman, 12)
Provide all possible limitation faced in the study which might significantly affect research outcome, If not applicable write, none.

Acknowledgements (Times New Roman, 12)
All acknowledgments (if any) should be included in a separate section before the references and may include list of peoples who contributed to the work in the manuscript but not listed in the author list.

Funding source (Times New Roman, 12)
Provide funding source, supporting grants with grant number. The name of funding agencies should be written in full, if no funding source exist, write, none.
Competing Interests (Times New Roman, 12)
Declare any potential conflict of interest exist in this publication.

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDINGS OF ENERGY ECONOMIC RESEARCH CENTER

Human and Animal Related Study (Times New Roman, 12)
If the work involves the use of human/animal subjects, each manuscript should contain the following subheadings under the declarations section-

Ethical Approval (Times New Roman, 12)
Provide ethical approval authority name with the reference number. If ethical approval is not required, provide an ethical exemption letter of not required. The author should send scan copy (in pdf) of the ethical approval/exemption letter obtained from IRB/ethical committee or institutional head.

Informed Consent (Times New Roman, 12)
Write a statement of informed consent taken from the participants to publish this research work. The editor may ask to upload scan copy if required.

References (Times New Roman, 12)
Author(s) are responsible for ensuring that the information in each reference is complete and accurate. **Do not use grey literature (unauthentic website, news portal, social media, Wikipedia etc) as reference, only scholarly literature (Journal, online books, proceedings, patents, authentic websites with permanent archival policy) are acceptable references.** Author should include sufficient recent (last 2 years) references in the article. All references must be numbered consecutively and citations of references in the text should be identified using numbers in square brackets (e.g., "as explained by AIJR [1]"; "as discussed in many reports [2]-[6]"). All references should be cited within the text correctly; do not add only list of references without citation within the text. All cited references should be listed after declarations section in the following style-

1. W. S. Author, "Title of paper," Name of Journal in italic, vol. x, no. x, pp. xxx-xxx, Abbrev. Month, year. https://doi.org/10.21467/ajgr
2. Bahishti, "Peer Review; Critical Process of a Scholarly Publication", J. Mod. Mater., vol. 2, no. 1, pp. 1.1-1.2, Oct. 2016. https://doi.org/10.21467/jmm.2.1.1.1-1.2
3. Bahishti, "A New Multidisciplinary Journal; International Annals of Science", Int. Ann. Sci., vol. 1, no. 1, pp. 1.1-1.2, Feb. 2017. https://journals.aijr.in/index.php/ias/article/view/163
4. W. S. Author, "Title of paper," Name of Journal in italic, vol. x, no. x, pp. xxx-xxx, Abbrev. Month, year. Access online on 20 March 2018 at https://www.aijr.in/journal-list/advanced-journal-graduate-research/
5. W. S. Author, "Title of paper," Name of Journal in italic, vol. x, no. x, pp. xxx-xxx, Abbrev. Month, year. Access online on 5 March 2018 at https://www.aijr.in/about/publication-ethics/
6. M. Ahmad, "Importance of Modeling and Simulation of Materials in Research", J. Mod. Sim. Mater., vol. 1, no. 1, pp. 1-2, Jan. 2018. DOI: https://doi.org/10.21467/jmsm.1.1.1-2

Main features of citation style are given as-

- The author name format is, "first name (Initial), middle name (Initial) and last name". This differs from other styles where author's last name is first.
- The title of an article (or chapter, conference paper, patent, etc.) is in quotation marks.
- The title of the book or journal is in italics.
- Online link of the original paper. If any reference is not available online, it should be modified with available online reference

Название статьи (14 пунктов, полужирный шрифт, Times New Roman)

Имя первого автора[1], Имя второго автора[2], Имя третьего автора[3], …….
(Times New Roman, 12)
[1]Принадлежность (кафедра, факультет/колледж, институт/университет)
[2,3]Аффилиация других авторов, если отличается (кафедра, факультет/колледж, институт/университет)
Электронная почта ответственного автора:
(Times New Roman, 10)
Тип статьи: Информацию о допустимых типах статей см. в политике раздела журнала.

АННОТАЦИЯ (Times New Roman, 12)

Рукопись должна содержать аннотацию в пределах 300 слов. Рукопись должна иметь самодостаточный реферат без цитирования и кратко излагать цель исследования, методологию, основные результаты и основные выводы. Аннотация должна быть в одном абзаце с предложениями. Не используйте подзаголовки или список точек в аннотации. Кроме того, следует избегать нестандартных или необычных сокращений, но, если они необходимы, они должны быть определены при их первом упоминании в самом реферате.
Ключевые слова: Авторам рекомендуется указывать 3-5 ключевых слов, относящихся к статье, через запятую. Эти ключевые слова будут использоваться для целей индексации.

Məqalənin adı (14 punkt, Qalın, Times New Roman)

Birinci Müəllifin Adı[1], İkinci Müəllifin Adı[2], Üçüncü Müəllifin Adı[3], (Times New Roman, 12)
[1]Afiliasiya (Departament, Fakültə/Kollec, Müəssisə/Universitet)
[2, 3]Əgər fərqlidirsə, digər müəlliflərin mənsubiyyəti (Departament, Fakültə/Kollec, Müəssisə/Universitet)
Cavabdeh müəllifin e-poçtu:
(Times New Roman, 10)

Məqalə növü: Məqbul məqalə növləri üçün jurnalın bölmə siyasətinə baxın.

XÜLASƏ (Times New Roman, 12)

Əlyazmada 300 sözdən ibarət abstrakt olmalıdır. Əlyazma öz məzmunlu, sitatsız bir referat olmalıdır və tədqiqatın məqsədini, metodologiyasını, əsas nəticələrini və əsas alınmış nəticələri

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

VOLUME 22 (06) ISSUE 02-01 2025

qısa şəkildə ifadə etməlidir. Xülasə davam edən cümlələrlə bir paraqrafda olmalıdır. Xülasədə heç bir alt başlıq və ya nöqtələr siyahısından istifadə etməyin. Bundan əlavə, qeyri-standart və ya qeyri-adi abbreviaturalardan qaçmaq lazımdır, onlara ehtiyac olduqda, onlar xülasədə qeyd edilməklə yerləri təyin olunmalıdır.

Açar sözlər: Müəlliflərə məqaləyə aid 3-5 açar sözü vergüllə ayıraraq yazmaları tövsiyə olunur. Bu açar sözlər indeksləşdirmə məqsədilə istifadə olunacaq.

Complete Detail of Each Author

Provide complete detail of each author in the following format as well as add each author with complete detail during online submission (step 3) in the same order as appears in the manuscript.

First Author's Full Name: (Times New Roman, 12)
Highest Qualification:
Department:
Post/Rank (If a student, provide course name and course year):
Affiliation (College/University/Institute) with postal address:
email id:
ORCID:
Mobile:

Second Author's Full Name: (Times New Roman, 12)
Highest Qualification:
Department:
Post/Rank (If a student, provide course name and course year):
Affiliation (College/University/Institute) with postal address:
email id:
ORCID:
Mobile:

Third Author's Full Name: (Times New Roman, 12)
Highest Qualification:
Department:
Post/Rank (If a student, provide course name and course year):
Affiliation (College/University/Institute) with postal address:
email id:
ORCID:
Mobile:

ISSN: 2674-4562 (Print), ISSN: 2674-4597 (Online)
PEERC
PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER

NOTES

JOURNAL INDEXING

Accepted for publication in this edition / Bu nəşrdə dərc oluması üçün qəbul edilib - 02.03.2026

ISSN: 2674-4562, E-ISSN: 2674-4597, UDC: 620.9 (051) (0.034)

©Publisher: MTÜ International Center for Research, Education and Training. (Estonia, Tallinn), R/C: 80550594
Management Board Member: Seyfulla Isayev. Azerbaijan.
Deputy & Shareholder: Namig Isazade. PhD in Business Administration.
©Editorial office: Harju maakond, Kesklinna linnaosa, Vesivärava tn 50-301, 10152, Tallinn, Estonia.
©Typography: MTÜ International Center for Research, Education and Training. (EESTI, Tallinn),
Registered address: Harju maakond, Kesklinna linnaosa, Vesivärava tn 50-301, 10152, Tallinn, Estonia.
Telephones: +994 55 241 70 12; +994 51 864 88 94
Website: https://bsj.esif.net/
E-mail: sc.mediagroup2017@gmail.com
©Nəşriyyat: MTÜ Beynəlxalq Tədqiqat, Təhsil & Təlim Mərkəzi. Qeydiyyat kodu: 80550594
İdarə heyəti: Seyfulla İsayev. Azərbaycan.
Müavin və Təsisçi: Namig Isazade.
©Redaksiya: Harju maakond, Kesklinna linnaosa, Vesivärava tn 50-301, 10152, Tallinn, Estonia.
©Mətbəə: MTÜ International Center for Research, Education and Training. (EESTI, Tallinn),
Qeydiyyat Ünvnı: Harju maakond, Kesklinna linnaosa, Vesivärava tn 50-301, 10152, Tallinn, Estonia.

©Publisher: ''University of Economics.'' Energy Economics Center. EEC. (Azerbaijan, Baku)
Director: Elshan Hajizade. Azerbaijan.
Deputy of director: Namig Isazade.
Registered address: 6, Istiglaliet street, Baku, Azerbaijan, AZ 1001
©Editorial office: 6, Istiglaliet street, Baku, Azerbaijan, AZ 1001
©Typography: ''University of Economics.'' Energy Economics Center. EEC. (Azerbaijan, Baku)
Registered address: 6, Istiglaliet street, Baku, Azerbaijan, AZ 1001

©Nəşriyyat: ''İqtisad Universitet.'' Enerji İqtisadiyyatı Mərkəzi. EEC.
Direktor: Elşən Hacızadə. İqtisad Elmləri Doktoru. Professor.
Direktor müavini: Namiq İsazadə. Biznesin İdarə Olunması üzrə. PhD.
©Redaksiya: 6, İstiqlaliyyət küç. Bakı Azərbaycan, AZ1001
©Mətbəə: ''İqtisad Universitet.''Enerji İqtisadiyyatı Mərkəzi. EEC. (Azerbaijan, Baku)
Qeydiyyat Ünvanı: 6, İstiqlaliyyət küç. Bakı Azərbaycan, AZ1001

ISSN: 2674-4562; E-ISSN: 2674-4597 DOI: 10.36962/ENECO2202-012025

ENECO

PROCEEDİNGS OF ENERGY ECONOMİC RESEARCH CENTER
ENERJİ İQTİSADİYYATI MƏRKƏZİNİN XƏBƏRLƏRİ
MULTIDISCIPLINARY JOURNAL
REFEREED & REVIEWED JOURNAL

VOLUME 25 (07) ISSUE 01 2026 CİLD 25 (07) BURAXILIŞ 01 2026

General Economics

International Economics

Business Administration and Business Economics, Marketing, Accounting, Personnel Economics

Economic Development, Innovation, Technological Change and Growth

Agricultural and Natural Resource Economics, Environmental and Ecological Economics

9 772674 456001

Platform & workflow by OJS/PKP

http://bsj.esif.net/index.php/peerc